

ન જાણ્યું
 મૂરતીજને
 સ વર રે
 શુ થયાનું છે ।
 ૨૨

રેલગા રાજશૂરાઓ

લેખક સપારક
 શાંતિલાઈ દામકાખ

પ્રકાશક :

શાનિવાલ ભ સાહ (શામકાકર)

મુદ્રાસિત સહિત્ય પ્રકાશન

૧/૨૭૮૭ મે/૧ રેલ્વે સ્ટેશન,

સુરત-૧.

દેશના વલ્લભશ્રી

કિ મત સિદ્ધિ શ્રી

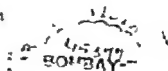
સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૮

ભાષાપ્રેરણા માટે

પાઠા પૂરતી બાદલિ

મત સહી.

૬

BRARI

REINA RANSHURIO : In Shantabai Dinkar
Printed by, Shantabai Production Surat-1

હાલ અંધારેથી

જલ

નીકળતું

ચોર પગલે...

: શ્રી જયંત પાઠક :

અમારા મધ્યગેને

પાંખો મળી

તો હાલીયું

નિહંગીના ગમનમાં.

: શ્રી મની હાલીવાળા :

૭

અખંડ ચરણો ફરે વિનાશક, કોઈ અગોચર કવચી !

: શ્રી કરસનદાસ માણેક :

૮

અવાહનુદાર ફર્યાદ !

આજ તૂટ્યાં ને

કાયાં ધરતીએ,

મ હાથા મગ્નપદેરા ચોપર,

અવાહનુદાર ફર્યાદ !

: અધિકારિ હંસરાજ :

૯

સન અકસર ને યોગસદ માસની હઠી,

અગડી જારી ગઠી, ગુણી ગુજરાતની,

કુદરત આગળ બાપડું છે વિજ્ઞાન,

એવું પાત્ર બાન, થયું સી કોઈને.

: શ્રી ઈશ્વરલાલ ઈ. દેસાઈ :

૧૦

રેલવુ રૂપ લે ચરતમાં કયામત આવી.

: મનહરલાલ ચૌકસી :

રંગીલું સૂરત

સૂરત સોનાની ચૂરત કહેનારો કવિ આજે એની સૂરત જોયા આપણી વચ્ચે નયા. પથુ બીજા કવિઓ છે. પૂરતી સાથે એમના હૃદયમાં કાન્યનું પૂર આવશે. સૂરતે ઢળુ થોડા વરસ પહેલાં જ પૂર જોયું હતું. સદાનું રંગીલું સૂરત આસુ પાડીને બેસી તો નહીં રહે.

અરે, અરેરે...અરેરે...નર્મદા છવકાર્ધ, તાપી ઊલસાર્ધ, પૂર્ણા પનોતી ન રહી, અખિડા આશોદી પડી, મીરોગા...ઝંખરી. પાર...કાવેરી..

ખરમા ખરમા...હ્યો માતાજી, આ આંગળા વાદીને લોહીનાં કુમકુમવાળું ને આસુનાં અક્ષતવાળું શ્રીરંગ ચપ્પનીએ, ને હ્યો આ ભાતીગળ ચૂદડી જોદાડીએ, ખરમા કરો માવડી...!

સૂરતમાં પાણીની ભરતી આવીને ગઈ પથુ પ્રેમની ભરતી તો ત્યાં રહેશે જ. દક્ષિણ ગુજરાતનું દારિદ્ર્ય જોઈને માન યાય છે આ પ્રભુ હવશે અતે છતશે જ એમની માનવતાને આવ આવી નથી.

જે પ્રેમ લાચાર, દીન, દત્તાત્ર જાની તારાજા જોઈ રહે છે, તે તેમાં તાગુલ જાય છે. જે હિંમત અને શૂન્યતાની શક્તિનો ખજ સહેરામ રલ્યો છે. તેના નેત્ર નીચે ગુજરાતની પ્રભ ની સમૃદ્ધિ, આબાહીનો પથ કાપી રહી છે.

માંધીનો આશ આજે કેટલો બધો પ્રસન્ન હશે ?

—લોકસત્તા

—સરોજ પાઠક

—પ્રિયદર્શી

—નીરુભાઇ દેસાઈ

મને સનન એમ લાગ્યા કરે છે કે નર્મદા-તાપીના આ પૂર પાછળ કુદરતનો કરોડ ગૂંદ મંડેલ છપાયેલો છે. એ ગૂંદના આપણે જોકેની શકીશું તો આપોઆપ આપણે આપણા અનેક પ્રશ્નોના ઉકેલ મેળવી શકીશું.

—શ્રી હિતેન્દ્રભાઈ દેસાઈ

મે મૂળ શહેરનું કરુણ ચિત્ર જોયું છે, એવું જ ચિત્ર સમસ્ત જિલ્લાનું છે.

—શ્રી ગોરધનદાસ ર. ચોખાવાળા

પ્રકૃતિ કોઈને છેડતી નથી. આવી આફતો મેશની તક ભીમી કરે છે. આ પ્રસંગે આપણે અદમ્ય પુરુષાર્થ કરવાનો છે.

— શ્રી ઝીણાભાઈ દરશ

તાપી રેલની વિનાશકતા કાલનાના જૂક પ કરતા લગીરે ચોછી નથી.

— શ્રી ગોરધનદાસ ર. ચોખાવાળા

સકંટનો સદુપયોગ કરી ઉજ્જવળ ભાવિ પ્રગટાવીએ.

—શ્રી કલ્યાણજી વિ. ગણેતા

અર્પણ

રેલના રજીસ્ટ્રારઓને

અમને તો બાગે કે આ મહાપ્રથમે જેમ આર્થિક અને સામાજિક એવી બીજી અનોકા રહ માન્યતા-
એને જરૂરગમ્યા જાણેદીને રૂપ દીધી છે તેમ કેમકરી અગેની માન્યતાઓને પશુ જાણેદી નાળીને તણાતી મૂકી છે.

આપણી વિદ્યાર્થીઓ અને એની દોરજી નીચેના વિદ્યાર્થીઓએ આ દશકતનો સ્વીકાર કરીને આખા
અભ્યાસક્રમને નવેસર વિચારવાની ફરજ ઓળખી લેવી જોઈએ.

—શ્રી પ્રીતમલાલ મજુમદાર

અત્યાર સુધીની રેલનો ઇતિહાસ જોતા જણાય છે કે રેલની સપાટી ઉત્તરોત્તર વધતી ગઈ છે, જાણે તે
પશુ મોવવારીના આંકડો સાધેસાધ વધવા ન માગતી દેખાતે રહેતું મુજબ એમ જણાય છે કે ઈ. સ. ૧૮૩૭
ની સાલમાં નર્મદા, કૃષ્ણ અને તાપી નદીના પાણી કિનારાઓ પર 'જલકાર્ક'ને બેસા થયાં હતાં અને આંતરિક
માફકેના પદ્ધતિ સમજાવેલું જાહેર કરવા દર્શાવેલાં જાણેદી રેલમાં તે બેસવાથી માટેને વલસાડ-મિર્જાપુર
સુધીની બંધી જ અગિયાર નહીંઓના પાણી બેસા થયા હતા.

—શ્રી હાકેરભાઈ દેસાઈ

મગદલના બદરથી રેલના દેરીને, ઉપના ઉદ્યોગનગર, ત્યાંથી રેલના વિસ્તાર, ત્યાંથી ક્ષતરગામ અને
રોડેર જોગુ સુરત રેલ્વે વર્તુળ દોરીએ તો મુરત આસપાસના એ બધા જ વિસ્તારો તાપીની રેલના પ્રલયપૂરનો
બોમ્બ 'વન્યા' છે.

કોટની દીવાલો વચ્ચે બીજાનું સુરત વિકાસ અને વસા માટે એની બહાર એસાપટીઓ અને ઉદ્યોગો
રૂપે વસતુ બધ છે ત્યારે એ વિસ્તાર ફેટલો સલામત તે વિચારવાનું રહે છે.

—શ્રી રતિલાલ 'અનિલ'

શહેરના સહેલાણીઓને સાદ !

મૃતને પૂર સાથે પૂર્વજન્મની ઇર્ષ પ્રીત ગધાઈ છે ? તાપી
કોઈ શાપનું વેગ સગત માથે લાગે છે ?

ઈતિહાસમા નજર પડેએ ત્યા સુધી નોંધએ તો તાપી સગત
અને કામના વિરતાર સાથે વારવાર અફળાઈ છે સગતને એણે પડકાર્યું
છે શહેરના સહેલાણીઓ અને મજૂરીને એણે વાર નાર સાદ દીધાં છે

●

તાપીને કાઠે પ્રકૃતિની આફતોનો મુખમલો કનુ સગત શહેર
આગે ય ઊભુ છે સુરતને નજરમા આંખની તાપી એને કાઠે આગે
ય વહે છે

આ મુકામયો રોનો દગે ? ઇર્ષ મટો મગતનો ? વાંચિનાં સ્વપ્નોનો ?

—શ્રી નીરુલાઈ દેસાઈ

●

વિનાશની સ્મૃતિ

તાપી— એના જળા ટટનીય નાર ખૂદા છે ! એના વાહમા ચતા
મીઠા કલિગત ને સકરગ્રી ખાધા છે એના પાણી પીને જીર્ણાં છીએ
પણ આ બધા એના ગમ્યરૂપો છે વાસવ્યમયી માતા અને કદમ્ભર્તિ
તાપી એ બે જુદા જ રૂપો છે આ તાડન અને એણે રચેલો વિનાશ
વજ્રમેષ બની રહેશે આ વિનાશની સ્મૃતિ કંઈક મનીને પીડયા કરશે

—સોહસતા

●

જાણે એમ લાગે છે કે મોઢકે એડતોની એક પેઢીને આખો
પુરુષાચ ધોધ નાખ્યો છે

— પ્રતાપ

●

નવેસરથી

હવે તો એક જ વિચાર આવે છે કે સરકાર ખૂબ જ ઝડપથી હાકાર્થ યોજના પૂરી કરે.

આ શહેરની કોમ્પોરેશન નગર-નિયોજનની નવેસરથી વિચારણા કરે. શહેરના વિસ્તારની ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ ચકાસણી કરી નીચાણવાળા વિસ્તારને મારે ખામ પ્રકારના ઘરોના બાંધકામના નિયમો ઘડે શહેરની આસપાસ ફરતી હીવાલનો વિચાર કરે અને આ વર્ષના આ ગમખ્વાર બનાવોનું પુનરાવર્તન ન થાય તે માટેના ઝડપથી પગલા લે

—શ્રી રણછોડદાસ પોપાવાળા

*

નવ વર્ષના ગાળા બાદ તાપીમાં આવેલા અચંડપુર નદી, પણ ધોડાપુરે સુરત શહેરના આર્થિક, વ્યાપારિક, ઔદ્યોગિક અને સામાજિક જીવનને એવી અભૂતપૂર્વ રીતે ખેદાનખેદાન કરી નાખ્યું છે, કે તેની કળ વળતા ફીકડીક સમય લાગશે.

સાહસિક અને સદસચ્છ હોવા છતાં સુરતને ફરી ટટાર થતાં સમય લાગશે

—ગુજરાતભિન્ન

*

પંખવાડિયા પહેલાં પ્રકૃતિ તેની તાકાત સાથે ગુજરાત પર ત્રાટકી હતી, બેખબર પ્રગત ધડીભર ડચકા ખાઈ ગઈ. પરંતુ હાજર સો દયિવાર ગઈ પોતાની તમામ તાકાત સાથે એણે હવે જંગ મોકલ્યો છે.

*

નિષ્કાવાન પ્રાણના શબ્દકોશમાં નિરાશા અને અસાક્યતાના શબ્દો કદાપિ હોતા જ નથી.

આફત જોટવી પ્રચંડ છે એટલે જ એનો મુકાબલો પણ તાકાત-વાંત છે

—શ્રી નીરુભાઈ દસાઈ

*

(૧) રેલની ચેતવણી

પાંચમી ઑગસ્ટ ૧૯૬૮.

એ દિવસ હતો સોમવાર.

હજી તો વહેલી સવાર છે. સાડા ત્રણ વાગ્યાનો સમય હશે. ટેલીફોનનાં દોરડા ત્યારે જ ઝણઝણી ઊડ્યાં. ડેપુટી કલેક્ટર શ્રી મહેતાએ ખગર આવી કે બરહાનપુરનો સંદેશો છે. ત્યાં તાપીનું લેવલ બચજનક સપાટી વટાવી ગયું છે. દર વીસ મિનિટે ત્યાં એક ફૂટ પાણી ચડે છે.

સત્તાવાળાઓ સાબદા બની ગયા.

દરેક ખાતાના વડાને જોલાવવામાં આવ્યા. વરાછા વોટર વર્કસને બધું કરવામાં આવી. ફાયર પ્રીવેંટ સુપ્રિન્ટન્ડન્ટને પણ ખબર અપાઈ ગઈ.

પ્રચારગાડીઓ શહેરમાં દોડવા લાગી. પ્રેસવાળાઓનો ટેલીફોન પર સંપર્ક સાધવામાં આવ્યો.

સૂરતમાં પડે છે મુશળધાર વરસાદ.

સાંજે ‘પ્રતાપ’માં ખબર આવી કે રેલનાં પાણી ચઢી રહ્યાં છે.

ગામડાંના લોકોએ ઘરોગાં થઈ જવા દોડધામ કરવા માંડી.

આ બાજુ સત્તાવાળાઓ દોડધામ કરે છે.

(૨) વરસાદ અને વાવાઝોડું

સોમવારની રાત્રે પૂરના પાણી ચડી રહ્યાં છે

એક બાળુ દેમાર વરસાદ વરસ્યા કરે છે.

બીજા બાળુ વાવાઝોડું ફૂંકાઈ છે બારીગારણાં મતન અથ-
ડાયા કરે છે. ઘરમાં ચૂનેલાં નાના બાળકો વાર વાર બગી બિઠે
છે અને રડવા લાગે છે. કેને ખગર છે કે બરાબર ચોવીમ
કલાક બાદ આ શહેરની આબુબાબુ અનેક મોટેરાંઓ પલ્લ
રડી બિઠવાના છે ?

આખી રાત લોકો ચિંતામાં પમાર કરે છે.

સત્તાવાળાઓ સૂતા જ ક્યાં હતા ?

(૩) સત્તાવાળાઓનો સોમવાર

સોમવારે દિનભર અધિકારીઓ બારે પ્રવૃત્તિશીલ રહ્યા

કોરપોંડેશનના સમગ્ર મ્ટાફને તાકીદની સેવા માટે મળગ
કરી દેવામાં આવ્યો હતો.

વરાછા વોટર વર્કસમાં ઇલેક્ટ્રીક ઇન્સ્ટોલેશનને પૂરની
અસર ન થાય તે રીતે ઉચ્ચે લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરવામાં
આવ્યો. ડ્રેનેજ પર્પોઝ સ્ટેશનો ઉપરથી ઇલેક્ટ્રીક મોટરો ઉઠાવી
લેવામાં આવી. નીચાણવાળા વિસ્તારોમાંથી મશીનરી અને
માલસામાન ખસેડાઈ રહ્યો.

હોડીઓ ઉપર મશીન ફીટ કરીને તૈયાર કરી દેવામાં આવી.

પેટ્રોમેક્ષ, ટોર્ચ લાઇટ, દોરડાં વગેરે જરૂરી સાધનો
મેળવી લેવાની વ્યવસ્થા થઈ ગઈ.

આ બાજુ કાકરાપાગના મત્તાધીશો પામેથી દર અડધા કલાકે ત્યાની પાણીની સપાટીની માહિતી ટેલીફોન દ્વારા મેળવી લેવાતી હતી .

જ્યા ઝલના પાણી ધૂમી જવાના હતાં તે વિસ્તારના લોકોને ગાથય આપવા માટે શહેરના શાન્તનાધિકારીએ તમામ નિગાજો ખોલી નાખવાના હુકમો આપી દીધા.

ગાયકલ, રૂકૂટ, મોટર જે હાથમા આવ્યુ તે લઈને કમ'ચારીઓ દોડતા હતા

પૂર સામે લડી લેવાનો જાણે અદનામા અદના કમ'ચારી એ નિર્ધાર કરી લીધો હતો .

('૪) ઘોડાપુર ધસી આવ્યાં

મોમવાગની જ ગત

હજી તો નવ વાગ્યા છે

તાપીમા પાણીની સપાટી ૭૬૫ ફૂટ છે. ચિતા નથી દશ વાગ્યે વધીને સપાટી માત્ર ૮૦ ફૂટ થઈ છે

પણ પછી .. . !

જરાજર મધરાતે પૂગની સપાટી છે ૮૬ ફૂટ, અને પોણા બે વાગ્યે તો તે વધીને પહોચી ગઈ ૮૮૫ ફીટ પર !

કેવો છે વેગ અને કેવી છે ઝડપ !

કોણ દોડે છે સમય કે પૂર ?

કઈ મમજ પડતી નથી અહીંનો ટકોરો પડ્યો અને જોયું તો પાણી ૯૦ ફીટ થઈ ગયા !

જોનારાને પૂરની ઝડપ ડિંગ મરી દે છે ! થોડી વાર પછી તો, ગરાબર ત્રણ વાગ્યે રેલની મપાટી હર ક્રીટ થઈ ગઈ ! અને ચાર વાગ્યે હજી ક્રીટ પર પહોંચી ગઈ.

સૌ સ્તબ્ધ થઈ ગયા.

પૂર ખરેખર ધસમસતું આવી રહ્યું હતું ! તેની આ ઝડપે તો તે મંગળવારે ક્યાંનું ક્યાં જઈ પહોંચશે ?

હવે સૌને લાગ્યું કે પૂર જીતવું કે પૂર લઈને આવી રહ્યું છે.

(૫) શહેર સાવધ થઈ ગયું

મંગળવારની સવાર

શહેરમાં હલગલ મચી ગઈ કે પૂર એક રાતમાં થોડા-વેગે આવી પહોંચ્યું છે.

એ જ દિવસે સવારે છ વાગ્યે પાણીની સપાટી હજી ક્રીટ પર પહોંચી ગઈ.

ગામડાંનો વહેવાર કપાઈ જવા લાગ્યો.

ખમ વહેવાર પણ થંભી ગયો.

શહેરના નીચાણવાળા વિસ્તારમાં સત્તાવાળાઓ મળત્તે જ ઠોળી ગયા હતા.

હજીય શહેરમાં ધોધમાર વરસાદ પડતો હતો. દસ ઇંચ પાણી પડ્યું હતું. વરસાદના પાણીનો નિકાલ કાકરાખાડી કે તાપીમાં થઈ શક્યો નહીં. એક બાજુ રેલ, બીજી બાજુ વરસાદ અને વિશેષમાં તાપીમાં તેરસ, ચૌદસની ભરતી !

ચૂરતામાં હંગેશ આવું જ બને છે.

ભૂતકાળમાં પણ ઘણી વાર આવું જ બન્યું છે.

સામાન્ય રીતે તાપીમાં રેલ પૂનમ-અમાસના ખૂણ નજીકના, આસપાસના દિવસોમાં આવે છે.

મંગળવારે વહેલી મવારે ચાર સાડા ચારમાં જ સૂતના મેયર શ્રી ગોલંદાજ, કલેક્ટર શ્રી સુમા રાજા અને ડેપુટી કમિશનર શ્રી પરમાર શહેરના નીચાણવાળા વિસ્તારોમાં પહોંચી ગયા. ત્યાના લોકોને સલામત સ્થળોએ ખસી જવાની સૂચના આપી.

આગલા દિવસે પણ અન્ય નીચાણવાળા વિસ્તારો જેવાં કે વરીઆવી ભાગળ, પાલીઆ ગેટ, નવસારી બજાર, મહાધ પૂલ, ટીમલીયાવાડ વગેરે વિસ્તારોની મત્તાધીશોએ મુલાકાત લીધી હતી.

(૬) ઝડપથી વધતું પૂર

શોખીન સૂરતીઓ તાપીના પૂર જેવા બાગવિસ્તારમાં, પૂલ ઉપર અને કિનારાઓ પર ટોળે વળવા લાગ્યા.

પછી તો કેટલોક સ્થળ કોર્ડન કરી લેવામાં આવ્યો. કારણ પાણી સાત વાગ્યે લગા, સાડા આઠે લગા, સાડા નવે લગ, અને મવાઅગિયાર વાગ્યે બરાબર એકસો (૧૦૦) ફીટ પર પહોંચી ગયા હતા.

કલેક્ટરે હવે શહેરની અનેક મંદિરોને, વધતી જતી રેલ સપાટી માટે ચેતવણી મોકલી દીધી જે કોને પણ માહિતી પહોંચાડી. કેટલોક સ્ટાફ વહેલો ચાલ્યો ગયો તો બહારથી આવનારા કેટલાક કર્મચારીઓને માટે હવે તેમને ઘર પાછા ફરવા માટેનો માર્ગ રૂંધાઈ ગયો હતો.

વરસાદ તો હજીય વરસ્યે જ જતો હતો.

ભૂતકાળમાં જ્યારે રેલ આવતી ત્યારે માન્ય રીતે
વરસાદ બધે થઈ જતો હતો પણ આ વરસે વરસાદે પણ
પોતાની મેઘમેનાઓ ઝીકયે જ ગઈ હતી

આવી પરિસ્થિતિમાં તાપીના પૂર વધુ ભયજનક
જણાયા મત્તાધીશો મુઝાવા લાગ્યા લોકો પણ હવે આવતી
આફતના એધાણ પાળી ગયા

અને બપોરે ચાર વાગ્યે પાણી ૧૦૧ ની મપાટી પર
આવીને ઊભા

હવે બધે જ ઢોડધામ શરૂ થઈ ચૂની

(૭) બોટો મેળવી લીધી

સૂરતના કલેક્ટરે મગજવારે પૂરનો પરિસ્થિતિને ધ્યાન-
માં લઈને કન્ટ્રોલ સેન્ટર કિલ્લામાંથી કોર્પોરેશન આફિસમાં
લાવવા માટેનો પ્રયત્ન કર્યો

હવે મત્તાધીશો હોટીઓ મેળવવા તત્પર બની ગયા
શહેરમાં યાત્રિક બોટો ગણીગાડી જ છે એટલે મેયરે
માછીવાડ અને નાવડીબંદરના ખારવાવાડમાંથી બોટો મેળ-
વવા જહેમત ઉઠાવી

ચાર પાંચ બોટો જ તેઓ મેળવી શક્યા

આ બોટોને જુદે જુદે સ્થળોએ ઘેગથલા લોકોને ખનેડવા
માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવી

(૮) સમગ્ર શહેર પૂરમાં ગરકાવ !

અફસુસ !

મગળવારે આજે પાંચ વાગ્યે ઝેલના પાણી ૧૦૧૧
કીટ પર પહોંચ્યા

ત્યારે તો શહેરનો નેલુટકા લાગ પૂરમાં જરકાવ થઈ ગયો
પૂરના પાણી શહેરમાં આવે કોરની પ્રવેશી ગયા

શહેરની પગલક દીવાલોને હાર આપીને પાણી જિલમાં
ઓવાગઓની સરમ રાખ્યા વિના પાણી છલકાયું અશ્વિનિ
કુમાના માર્ગેથી પણ પાણી હિંમતલેર ધમમમતુ આવવા
લાગ્યું

ડેન્કેટવે રતેથી પાણી શહેરમાં હલો લાવતું હતું !
વરાછાથી મગદલા સુધીના તાપીના કિનારાઓ જિલમાં
વરાછાની ખાડીના પાણી જિલરાઈને કાકરાખાડીમાં પડ્યા અને
તેથી કાકરાખાડીના કિનારા છલકાઈને તે પાણી પણ શહેરમાં
પ્રવેશી ગયું

આમ તો કાકરાખાડીનું પાણી મીંઢાળામાં પર છે પણ
મીંઢાળામાં જે પૂર હોવાથી તે પાણી તે બાબુ જઈ શક્યું નહીં
ફૂલપાડા અને ધોળીકૂંઈની અનેક ખાડીઓ વાટે પાણી
લગે હતુમાન થઈ ને શહેરમાં દાખલ પડ્યું

નહેરો ટી નહેરોના પાણી પણ સૂરત શહેરમાં
આવવા લાગ્યા

;(૯) શહેર ભયભીત બની ગયું

મગળવારની રાત્રે તો પાણીની સપાટી લગભગ ૧૦૩
પર પહોંચી ગઈ !

રાત્રે દોઢ વાગ્યા બાદ પાણી સ્થિર સપાટી પર થઈ

કોઈના ચે હૈચે શાંતિ નહોતી.

રંક કે રાચ બધાં ભયભીત બની ગયા હતા. શેડી વાગ પછી શુ' થશે તેની અમંગલ આશંકાઓથી, સૌનાં હૈયામાં વેદનાનાં પૂર આવી ગયાં હતાં !

કેટલાય નગરજનો પ્રભુની પ્રાર્થના કરતા હતા.

મુસ્લીમો ખુદાની બંદગી કરવા લાગ્યા.

ગરીબ લોકોની કિકિયારીઓ સંભળાતી ત્યારે હૈયાં વલોવાઈ જતાં હતાં.

આ તો હજી સૂરત શહેરની વાત છે. શહેર બહારના વિસ્તારના લોકોની શી પરિસ્થિતિ હશે, કેવી કમનસીબી હશે, તેની તો કોઈ કલ્પના પણ કરી શકે એમ નહોતું.

સત્તાધીશો સિવાય બીજાઓને તેની ચિંતા એકદમ ન સ્પર્શે. કારણ સૌના ઘરને આંગણે જ આફત આવીને ઊભી હતી.

સૂરત શહેર જગતના બીજા તમામ ભાગોથી વિખૂટું પડી ગયું હતું.

ફક્ત વાયરલેસથી બહારના વિસ્તારોનો સંપર્ક સાધી શકાતો હતો. શહેરના ફક્ત ચાર ટેલીફોન આજુ રાખવામાં આવ્યા. વીજળીનો પુરવઠો કપાઈ જતાં ટેલીફોન સર્વાંત્ર અને વાયરલેસ સર્વાંત્ર મોટર બેટરી ઉપર ચલાવવી પડતી હતી.

તેમાં પણ મુશ્કેલી નડતી હતી.

વાયરલેસ સંદેશો ધીમા સંભળાતા હતા.

ગયાં. પછી વધતા અટકી ગયાં હતાં.

તેમ તેમ પૂરનાં પાણી ચકતાં ગયાં તેમ તેમ રસ્તા અને માર્ગવહેવાર બંધ થતાં ગયા. ટેલીફોન વહેવાર પણ કપાઈ ગયો. વીજળીની બત્તીઓ પણ એક પછી એક વિસ્તાર-માંથી છુટાઈ જવા લાગી. યુદ્ધના સમયને ભુલાવે એવો અંધારપટ સર્વત્ર છવાઈ ગયો !

નગરમાં નળ પણ બંધ થઈ ગયા હતા.

હવે શહેરમાં ભયનું વાતાવરણ જામી ગયું. નીચાણવાળા અનેક વિસ્તારના લોકો પોતાની ઘરવખરી અને માલસામાન છોડીને અન્ય સ્થળોએ આસરો લેવા ચાલ્યા ગયા હતા. કેટલાક લસ્તાઓમાં તો લોકો માળ પર ચઢી ગયા. અંપાબજાર, સગરામપુરા વગેરે વિસ્તારના લોકોની હાલત ચિંતા ઉપજાવતી હતી.

એ રાત્રે કેટલાય લોકો નોકરીએથી ઘેર પાછા ફરી ન શક્યા. તેઓ ક્યાં હશે, તેમનું શું થયું હશે તેની તેમના કુટુંબીજનો ચિંતા કરવા લાગ્યા.

ટેલીફોન તો મૂંગા બની ગયા હતા.

અને રસ્તાઓ પર ફૂળી જવાય એટલાં પાણી ફરી વળ્યાં હતાં.

(૧૦) પ્રાર્થના અને પોકાર

મહાભયંકર રાત !

મંગળવાર તારીખ ૬ ફ્રી ઓગસ્ટ ૧૯૬૮ની રાત સૂરતે પારાનાર પદેશાની ભેગવીને પસાર કરી.

કોઈના ચે હૈયે શાંતિ નહોતી

રંક કે રાય બધા ભયભીત બની ગયા હતા થોડી વાર પછી શું થશે તેની અમંગલ આશંકાઓથી સૌના હૈયામાં વેદનના પૂર આવી ગયા હતા ।

કેટલાય નગરજનો પ્રભુની પ્રાર્થના કરતા હતા

મુસ્લીમો ખુદાની બદગી કરવા લાગ્યા.

ગરીબ લોકોની કિકિયારીઓ સંભળાતી ત્યાર હૈયા વલોવાઈ જતા હતા

આ તો હજી સૂરત શહેરની ખાત છે શહેર બહારના વિસ્તારના લોકોની શી પરિસ્થિતિ હશે, કેવી ઈમનસીબી હશે, તેની તો કોઈ કલ્પના પણ કરી શકે એમ નહોતું

સત્તાધીશો સિવાય બીજાઓને તેની ચિંતા એકદમ ન સ્પર્શે. કારણ સૌના ઘરને આગલે જ આફત આવીને ઊભી હતી

સૂરત શહેર જગતના બીજા તમામ ભાગોથી વિખરુ પડી ગયું હતું.

ફક્ત વાયરલેસથી બહારના વિસ્તારોનો સંપર્ક માધી શકાતો હતો. શહેરના ફક્ત આ ટેલીફોન ચાલુ રાખવાના આવ્યા. વીજળીનો પુરવઠો કપાઈ જતા ટેલીફોન સર્વિસ અને વાયરલેસ સર્વિસ મોટર બેટરી ઉપર ચલાવવી પડતી હતી.

તેમાં પણ મુશ્કેલી નડતી હતી.

વાયરલેસ સંદેશોનો ધીમા સંભળાવા હતા

(૧૧) હજારો દુકાનોમાં પાણી

સુરત શહેર પર વિનાશક પૂર ફરી વળ્યું હતું. અનેક વિસ્તારો તો આઠથી પંદર ફૂટ પાણીમાં ગરકાવ થઈ ગયા હતા.

દિલ્હીગેટથી માંડીને લાલગેટ અને બુ'દેલાવાડ, ખીલી-મોરિયા બેકરીથી માંડીને ચોકબજાર પોલીસગેટ, દિલ્હીગેટથી ગલેમંડી બજારની ચોકી, ગોપીપુરા હનુમાનથી તે નવસારી બજાર પૂતળી, કરવા રોડના નાકેથી ગેગમપુરા વડ ને મોતી ટોકિઝ, વરીયાવી બજાર ગેટથી કતારગામ દરવાજા, અને મકકાઈ પૂલથી માંડીને જમરૂખગલી તેમજ યમુનાબાગથી માંડીને રેપીડ રેસ્ટોરાં અને જમનાદાસ ધારી-વાળાની દુકાનથી શાહપુર જવાના નાકા સુધી હજારો નાની મોટી દુકાનોમાં પાણી ધૂમી ગયાં હતાં.

(૧૨) પાણીની પરાક્રમકથા

શહેર ફરતેની અનેક સોસાયટીઓના બંગલામાં પાણી ભરાઈ ગયાં હતાં.

ચોકબજારમાં શુભસતભિત્ર પ્રેસની આસપાસના વિસ્તારોમાં ભેતભેતામાં પાણી ફરી વળ્યાં. મ્યુઝિયમમાં પણ પાણી ધૂસી ગયું.

મંગળવારે સવારે દસેક વાગ્યે ગાજી ઓવારેથી પૂરનાં પાણીએ શહેરમાં ધૂસવાની શરૂઆત કરી હતી.

એક કલાક પછી તો મકકાઈ પૂલ પાસેથી તેમજ કસ્તુરબા બાગ પાસેથી પૂરનાં પાણી શહેરમાં પ્રવેશવાં લાગ્યાં.

સાજે ત્રણેક વાગ્યે અશ્વનિકુમાર તરફથી પૂરના પાણી રેલે એક્શન વિસ્તારમાં ઝડપભેર ધસી ગયા હતા. બીજી તરફ મહરા દરવાજા બાજુથી પણ પૂરના પાણી પ્રોધની જેમ વહી આવ્યા અને સાજે છ વાગે તો આ બન્ને પાણી લાલ દરવાજા થઈ બરાનપુરી લાગળ અને આપાબજાગમાં થઈ લાગળ સુધી આવી પહોંચ્યા હતા.

નવસારી બજાર વિસ્તારમાં તો વહેતી મવારથી જ કમરપૂર પાણી હતા જ સાજ સુધીમાં પાણી વધીને પદર ફૂટ જેટલા થઈ ગયા સગરામપુરા વિસ્તારનો મોટો ભાગ જળબળાકાર બની ગયો.

એ પછી રાત્રે નવ વાગ્યે પૂરના પાણી ચોડથી ખમ્મીને ડાખમાળાઈ હોસ્પિટલ સુધી, નવસારી બજારથી ગોપીપુરા ગેટ સુધી, લાગળથી લાલગેટ સુધી અને બાલાજીરોડ પાસેથી કેળાપીકના પૂલની નીચે પણ ભરાઈ ગયા.

ગત્રે બાર વાગ્યે પૂરના પાણીની સપાટી શહેરમાં બધા જ સ્થળોએ સ્થિર થઈ ગઈ આ સમયે હોપપુલ પાસેની પૂરની સપાટી લગભગ ૧૦૩ ફૂટ જેટલી અને વરાછા વોટર વર્કસ ખાતેની સપાટી ૧૧૭ ફૂટ જેટલી હતી.

ઊકાઈ ખાતે ત્યારે આ સપાટી ૨૧૩ ફૂટ પર પહોંચી હતી.

(૧૩) લોકો ઝાડ પર ચઢી ગયા

શહેર બહારના વિસ્તારમાંથી ખબર આવતી હતી કે કેટલાય લોકો બન બચાવવા છાવરા અને વૃક્ષો પર ચઢી ગયા છે.

મેઘલી રાત છે ટોચ લાઈટના અજવાળે સત્તાધીશો
બધુ નેઈ રહ્યા છે

પણ ત્યા જવાળ કેમ ?

પાણીનો જોશ હોડીને જાંધી વાળી દે છે ! વળી ગમે તેને
હોડી ચોપાય નહીં

જળપ્રવાહથી જે માહિતગાર હતા તેઓ પણ પાછા
પડતા હતા હિંમત કરીને જતા પણ નિરાશ થઈ જતા

પાણી એટલા જોરદાર હતા કે હોડી મૂકતા જ જાંધી
વળી જતી હતી

(૧૪) મેયગ્નુ હંધુ દ્રવી ગિહ્યુ

સૂરત શહેરની ફટાકડાવાડીમા ત્રણસોએક માણુમ ઘેરાઈ
ગયા હતા

સત્તાધીશો તેમને ઉગારવા માટે આકાશપાતાળ એક
કરી રહ્યા હતા

પાણીનો વેગ અને ખેચ એવા હતા કે યૌના પ્રયત્નો
નિષ્ફળ જતા હતા હોડી ખેચાઈને પાછી આવતી હતી

મેયર શ્રી ગોલદાઝ ખુદ હોડી લઈને ત્યા પહોંચી ગયા હતા

પાલીઆની નીવાલ નહકથી એ બાણુ જવાનો પ્રયત્ન
થયો હતો

હવે બીજી તરફથી જોટ મૂકવામા આવી

ચોડી જ વારમા જોટ જાંધી વળી ગઈ

અદરના માણુસો તરીને આવ્યા

જળપ્રવાહ અધે જ જોરદાર હતો

તોય સાહસ કરતા મેયર ડરતા નહોતા. ફરી હોડી મોકલી.

પરિણામ ?

ખીલ વાર જેઓ હોડી લઇને ત્યાં ગયા તેમને છેવટે હોડી ત્યાં નહોતી જાડ સાથે બાંધીને પાછું આવવું પડ્યું.

મેયરના સંતાપનો પાર નથી.

ઘેરાયલા માણસોને જોઈ રહે છે પણ ત્યાં કોઈથી જવાતું નથી. તેમને કશી રાહત આપી શકાતી નથી. ખસેડી શકાતા નથી.

મેયરનું હૈયું દ્રવી બિઠ્યું.

તેમને યશ કે આ વી કરુણતા !

એક બાજુ હૈયું હચમચી બિઠે છે અને ખીલ બાજુ લાચારી અનુભવવી પડે છે !

ઓહ, કેવી છે માનવીની પામરતા !

મેયરની આંખ લીંબઈ જાય છે.

(૧૫) સાહસિક મેયર

હવે શું કરવું ?

ઘેરાયેલા લોકોને જોરાક પણ પહોંચાડવો જોઈએ.

છેવટે દોરડાં, બોયા અને લાઈફબોટનો આશરો લેવાયો.

સ્વીર્મીંગ કલનના સફર્યો અને ખીજ તરવૈયાઓને જોરાકના પડીકાં સાથે ત્યાં મોકલવામાં આવ્યા.

તેમને સૂચના આપવામાં આવી કે ઘેરાયેલા લોકોના

ઓટલા પર ઓરાકના પડીકાં ફરથી ફેંકી દેજો. તેમની નજીક જતા નહીં.

કારણ ગભરાયેલા લોકો એ તરવૈયાઓ ઉપર જ ફૂટી પડે તો ?

માનવ સ્વભાવ છે. પેલા લોકો તરવૈયાઓને બાઝી પડે ! ધકકામૂકકી થાય, અને તો કેવું પરિણામ આવે ?

બધા જ ફૂળી જાય !!!

તરવૈયાઓએ દોરડાં અને બીજી સહાયથી ઘેરાયેલા લોકોને મામાન પહોંચાડયો.

પાણી વધે તો ગોચાનો આશરો લેવાનું જણાયું.

મેથજને એક વિચાર એ પણ આવ્યો કે ઘેરાયેલા લોકો પામે નાની હોડી જઈ શકી હોત તો પણ શું પરિણામ આવત ? એ હોડીમાં બેસવા બધા જ ફૂટી પડત.

આવી ઘડીએ વળી 'કયુ' કેવી ? કેને ના કહેવાય ? કેને હોડીમાંથી ઉતારી શકાય ?

બધા અંદરોઅંદર બધડી બિઠે. હોડી પર ફૂટી પડે. હોડી પછી કેટલો ભાર ઝીલી શકી હોત ?

અને હોડી ફૂળી ગઈ હોત તો .... ઓહ કેવી ભયંકર કલ્પના ! કેવો મુન્નાટો મચી જાત !

(૧૫) રેલના રણશૂરાઓને અભિનંદન !

અનેક વિસ્તારમાં લોકો ઘેરાઈ ગયા હતા.

પાણીનો અટપટો પ્રવાહ !

જોરદાર વેગ અને વમળ

છતોંય જ્યાં હોડી જઈ ન શકી ત્યાં તરતાં તરતાં માણસોએ પહોંચી જઈને જે કંઈ કામગીરી થઈ શકી તે કરી.

વળી જે ત્રણચાર હોડીઓ હતી તે વડે લોકોને સલામત રચળે ખસેડવાનું કામ કર્યું.

અનેક વિસ્તારોમાં લોકોએ પણ સાહમ કરીને, પાણીમાં ઝંપલાવીને પૂરઝસ્તોને બચાવ્યાં છે, સહાય કરી છે. આશરો આપ્યો છે. અન્ન આપ્યું છે. હિંમત આપી છે.

રેલના એ રણશૂનાઓને અભિનંદન !

(૧૬) સમજી શહેરીઓ

પૂરનાં પાણીથી ઘેરાયલા ફેટલાક શહેરીઓને મળે ત્રણ ત્રણ દિવસ ભૂખ્યા પણ રહેવું પડ્યું છે.

મેયર શ્રી ગોલંદાએ એ બદલ જણાવ્યું છે કે અમે એ બધું નજરોનજર નિહાળ્યું જાણ્યું પણ છે. છતાં અમે લાચાર બની ગયા હતા. આ વખતની રેલ અને શરાયલા પાણીની સ્થિતિ બહુ જ વિચિત્ર, ન કળાય એવી હતી.

સમજી શહેરીઓ પણ રેલની ભયંકરતા અને સત્તા ધીશોની લાચારી અમલ શકતા હતા

હસતે મુખે તેમણે બધીય વેદનાઓ સહન કરી લીધી

(૧૭) ઓસર્યાં જતાં પૂર

બુધવાર તારીખ હમી ઓગસ્ટના રોજ રેલનાં પાણી વધતાં અટકી ગયાં હતાં. ઘોડાવેગે આવેલ પૂર કીડીવેગે હવે ઊતરતાં હતાં.

રેલનાં પાણી કેમશઃ ઊતર્યાં તેની માહિતી નીચે મુજબ છે.

તારીખ આઠમીને શુક્રવારે રેલનાં પાણી નીચે મુજબ ઘટી ગયાં હતાં.

મવારે	૮	વાગ્ચે	૯૬	ફીટ
"	૯	"	૯૫	"
"	૧૧	"	૯૨ ૧/૨	"
સાંજે	૪-૩૦	"	૯૧	"
"	૫	"	૯૦	"
"	૭	"	૮૯	"
રાત્રે	૯	"	૮૮	"
"	૧૦-૩૦	"	૮૮	"
"	૧૧-૨૫	"	૮૭	"
"	૧૨	"	૮૬ ૧/૨	"
"	૧	"	૮૫	"

શુક્રવારે સવારે ૧૧ વાગે તાપી નદીમાં પાણીની સપાટી એ'શી ફૂટ ઉપર ઊતરી ગઈ હતી.

(૧૮) ફસાઈ પડેલાઓને સહાય

ખુદવારે સત્તાવાળાઓએ ભેથું કે કેટલાક વિસ્તારમાં તો ત્રીસ ત્રીસ કલાક સુધી કશી સહાય પહોંચાડી શકાય નથી.

તાપીના વેગીલા પૂરે શહેરના કેટલાય વિસ્તારને વિખૂટા પાડી દીધા હતા.

ક્યાં જવું ! કેવી રીતે જવું ?

નાનપુરા જૂના દરબાર અને યોમ્બે કોલોનીને સહાય પહોંચાડવાનો અત્યંત જરૂર હતી.

નિહા કલેક્ટર શ્રી મુસા રજા, ડી. એસ. પી. શ્રી શેખ, નિહા પંચાયતના પ્રમુખ શ્રી ઝીલ્લાભાઈ દરજી અને એકઝી-કમિટીના ઇન્જનેર વગેરેએ યુધ્ધવારે સાંજે છ વાગ્યે બોટમાં મકકાઈ પુલના રસ્તે જઈ એ વિસ્તારના લોકોને સહાય પહોંચાડી હતી.

ત્રીસ ત્રીસ કલાકથી છાપરાં પર આસરો લઈ રહેલા લોકોને ખયાલાયા હતા. લોકોને 'ખાવાનું' 'પૃડું' 'પડાચું' હતું.

ગુરુવારે પણ એ લોકોને ખોરાક પહોંચાડવામાં આવ્યો હતો.

છાપરાં પર કૂતરાઓ પણ ગોંધાઈ ગયા હતા. તેમને પણ ખાવાનું અપાતું હતું.

(૧૯) લોકોને ખસેડ્યા

શહેરના નીચાણવાળા વિવિધ વિસ્તારોમાંથી લોકોને ઝડપભરે ખસેડવામાં આવતા હતા.

સામે પારના ૭૦૦-૮૦૦ મૂંપડાંવાસીઓને ખસેડીને તેમને નગીનચંદ હોલ, ટૂર્નિંગ કોલેજ અને ચોકળબરના એસ. ટી. ડેપોમાં આસરો આપવામાં આવ્યો હતો.

ચોકળબર મેમલુ જમાત અને અન્ય વેપારીઓએ પૂરઝસ્તોને ખોરાક પૂરો પાડ્યો હતો.

અન્ય વિસ્તારોમાંથી પાંચેક હજાર લોકોને ખસેડીને શાળાઓના મકાનોમાં આશ્રય આપવામાં આવ્યો. સૂરત

કોરપોરેશને શહેરની કેટલીક અન્ય સંસ્થાઓ તથા હાઈઝ બ્રધર્મ લેવી વ્યાપારી પેદીઓના સહકારથી આ લોકોને માટે લોન્ડનનો પ્રબંધ કર્યો અન્ય રાહતકાર્ય પણ શરૂ કરી દીધું.

અશ્વનિકુમાર નળકના ૩૦૦-૪૦૦ મૂંપડાંવાસીઓને ત્યાંથી ગમેડીને સ્ટેશન પાછળ ખાંડબજાર વિસ્તારમાં આસરે આપાયો.

રેલ્વે સ્ટેશનની આમપાસ પણ પૂરનાં પાણી ઘૂસી ગયાં હતાં. અનેક ગાણુઓએ સ્ટેશન પર આશ્રય લીધો હતો.

(૨૦) ઝાંપાબજારમાં હાહાકાર !

સૂરત શહેરના એક પછી એક વિસ્તારોમાં ફરતાં ફરતાં પૂરનાં પાણીએ કેવો હાહાકાર મચાવી દીધો હતો તે જોઈને હંધું ક'પી ઊઠતું હતું.

ઝાંપાબજારની તમામ દુકાનોમાં પૂરનાં પાણી પ્રવેશતાં માલસામાનની વ્યાપક તુકસાંની યવા પામી હતી.

આ વિસ્તારના મકાનોમાં પહેલા માળ સુધી પૂરનાં પાણી ધસમસી ગયાં હતાં.

કેટલાયે મકાનો જમીનદોસ્ત યવાની તૈયારીમાં છે. કેટલીય દીવાલો ઠક:ભૂમ થઈ ગઈ છે.

શહેરના અન્ય વિસ્તારોમાંથી રેલનાં પાણી છિતરી રહ્યાં હતાં ત્યારે પણ, ગુરુવારે રાત્રે આઠ વાગ્યા સુધી પણ ઝાંપા બજારના વિસ્તારોમાંથી રેલનાં પાણી ખસ્યાં નહોતાં.

(૨૧) સલાબનપરામાં મચેલો સન્નાટો !

રાત ને દિન જ્યાં આટ' સિલક અને અન્ય પ્રકારના

કાપડના કારખાનાઓ ધમધમી રહેતા હતા તે ચલાળતપુરામાં કેવો કડુણ મત્તાટો મચી ગયો હતો !

અહીં સર્વથેલી પાયમાલીનું વર્ણન કરતા એક પત્ર-
દારે કહ્યું કે છાતી બેસાડી દે એવી અહીંની કડુણ કથા છે
મોટા ભાગના કારખાનાઓમાં ચત્રો, કાપડ, ચાર્ન, તથા અન્ય
સામગ્રી પૂરના પાણીથી તરબોળ બની જતા લાખો રૂપિયાની
નુકસાનીનો અદાજ છે

સૂરત ત્રણ તાર પર છવે છે એમ કહેવાય છે એ ત્રણે
તાર હમણા તો તૂટી ગયા છે એમ અષ્ટ માલમ પડે છે

(૨૨) કડુણ તારાજી

ઈન્દરપુરા ખત્રીવાડની પણ કડુણ દુર્દશા નજરે પડે છે
અહીં મર્વત્ર જળજળાકાર થઈ ગયું હતું
ધરો, દુકાનો અને કારખાનાઓમાં પાણી ભરાઈ જતા
થયેલી તારાજીનો અદાજ કાઢવો મુશ્કેલ છે
આ વિસ્તામાં ઢોળના મુડદાઓ પણ તણાઈ આવ્યા હતા

(૨૩) રૂસ્તમપરાનું રુદન

રૂસ્તમપરાની પણ ગળજળનાડ પાયમાલી થઈ છે
અહીં વણાટના ઘણા કારખાનાઓમાં પૂરના પાણી ધૂમી
જતા ચાર્ન, કાપડના તાકાઓ તથા મગીનોને પારાવાર
નુકસાન થયું છે
ગાછી ટસ્ટની જગ્યામાં આવેલા સખાબધ ઝૂંપડાઓ
નાશ પામ્યા છે
અનાજની દુકાનો પણ ભુટાયાના સમાચાર મળે છે

(૨૪) નવસારી બળરત્નું તુકસાન

જ્યારે પણ સૂરતમાં રેલ આવે છે ત્યારે નવસારી બળરની બેહુદા હુદાશા થઈને જ રહે છે.

આ વિસ્તાર અને તેની નજીકના આગેતા ખેતરપાળ, રૂઢરપુરા, ગાછીવાડ અને ઢેઠતલાવડીમાં લીલને કંપાવી દે એવાં દરેકો નજરે પડતાં હતાં.

નવસારી બળરની બધી જ કુકાનોમાં પાણી હતાં. વેપારીઓનો તાખો રૂપિયાનો માલસામાન નાશ પામ્યો છે.

બેંકોનાં મકાનોમાં પણ પાણી ધૂસી ગયાં હતાં. સ્ટેશનરી-ને લારે તુકમાન થવા પામ્યું હતું.

એ વિસ્તારનાં છાપખાનાંઓને પણ હજારો રૂપિયાનું તુકસાન થયાનો હિવાલ મળે છે.

એ સિવાય ઢેઠતલાવડીનો આખો વિસ્તાર પાણીમાં ડૂબી ગયો હતો. હરિજનોનાં સંખ્યાબંધ મૂંપડાં તણાઈ ગયાં હતાં.

રરતાઓ ઉપર હોડી ફેરવવામાં આવી હતી.

(૨૫) સત્યાનાશ !

સગરામપુરા વિસ્તારથી માંડીને મજૂરાગેટ વિસ્તારમાં સર્વત્ર જળબંબાકાર બની ગયું હતું.

ગાંધી એન્જનીયરીંગ કોલેજ નજીક, મજૂરાગેટ પર ડૉ ધીયાના બંગલાની સામે કોટની દિવાલમાં ગામડું પડતાં પાણી ધસમસતા વહી આવ્યાં હતાં.

સગરામપુરાના અમંખ વણાટનાં કારખાનાંઓમાં પાણી લગાઈ જતાં પાંચમાલીનો કોઈ પાર નથી.

એક કારખાનાવાળાએ જણાવ્યું કે ભાઈ, અહીં તો બધું સત્યાનાશ વળી ગયું છે.

આનંદનગર સોસાયટીમાં પણ પાણી ભરાઈ ગયાં હતાં. કેટલેક સ્થળોએ હોડી ફરી રહી હતી.

(૨૬) અઠવાલાઈન્સની આફત

અનેક બંગલાઓ, બાગબગીચાઓ, સોસાયટીઓ, ચોપાટી, કોલેજો, કેન્ટ, અને નદીના કિનારાથી રમ્યપ્રદેશ ભાગતો અઠવાલાઈન્સ વિસ્તાર પણ રેલનાં પાણીથી મુકત નહોતો.

કેટલીક સોસાયટીઓના ઘરોમાં પાણી પ્રવેશી ગયાં હતાં.

કદમપદલી સોસાયટી, મધુવન સોસાયટી, તથા પ્રકાશ અને આદર્શ સોસાયટીમાં તો બે થી ચાર ફૂટ પાણી હતાં. કેટલેક સ્થળોએ લોકો ઉપલા માળે આવ્યા ગયા હતા.

(૨૭) ચોકબજારની ચોકખાઈ મોડી પડી

ચોકબજારથી નાનપરા વિસ્તારમાં તો પૂરનાં પાણીએ ભયાનક દંશ્યો રાખ્યાં.

રસ્તાઓ પર વૃક્ષો પડી ગયાં.

સ્ટેટ બેંકના મકાનમાં પાણી ભરાઈ ગયાં. કહે છે કે બેંકની ચલણી નોટો પાણીમાં ભીંજાઈ ગઈ. આજે રેલ બિતર્યાને બાર બાર દિવસો થયાં તોય હજી બેંકના મકાનનો કાંચ ભિલેચી શકાયો નથી.

બેંકના પ્રવેશદ્વાર આગળ હજીય તારીખ ૧૭મી ઓગસ્ટે

નનખી કાઢવ પડેવો છે

તૂટી પડેલું કોઈ વસ્તુ પણ ત્યાં જ

ચોકથી નાનના વિસ્તારના ગદ્દરીનો પાન નથી હવે
દુર્ગંધ મારે છે

ચોખ્ખનરના નોંકરી ગજાતુ નથી દુકાનદાન આખો ફિલ
શી રીત આ ગધાના કાઢવની મીઠી ભેટી નરના હશે ?

દુકાનદારોએ ધાર્યું હોત તો તેઓ આ કાઢવ જિલ્લેવરના
કામમાં મદાય ન કરી શક્યા હોત ?

ગુજરાતમિત્ર પ્રેમ આગળ પણ ગ્રામી ઓગણ સુધી
નનખી કાઢવ પ્રીત્યહ પડેવો છે

લાત્રા લજપતરાય બાગની જ ને બાજુ કાઢવના હગ
પથરાયેલા પડયા છે

પણ હવે બહારથી દૂરે આવી ગઈ છે મજૂરો પણ
આવ્યા હશે અપાળખ હવે એ વિસ્તારનો કાઢવ જિનેશાઈ
નશે

(૨૮) નાનપણની નવીનતા

કેલના પાણી નાનપુરાના મક્કાઈ પુલ નજીકથી હવે ધુમી
આવતા થયા છે

આ વખતે પણ એમ જ થયું

આ વિસ્તારમાં હવે મેશ કેલ વખતે હોડી ફગતી હોય છે

કહે છે કે મક્કાઈ પુલ નજીકે એક ગાળડું પડ્યું હતું
એટલે સાજ પછી એ વિસ્તારમાં પાણીનો વેગ વધી ગયો હતો

નાનપુરાના અનેક વિસ્તારોમાં પુરાના પાણી ધૂમી ગયા હતા

નજીકમાં આવેલા ખલીફા મહોલ્લા અને સુધારવાડા વિસ્તારમાં તો ઘરો બહુ પાણીથી ફૂળનાં જણાતાં હતાં !

અહીં વસતાં મુસ્લિમો તથા અન્ય લોકોનાં ઘરમાં પૂરનાં પાણી ઘૂઘવતાં હતાં. લોકોને ત્યાંથી મધુવન સોસાયટીમાં આશ્રય અપાતો હતો.

નાનપરામાં કેટલીક દુકાનો હુંટાયાના સમાચાર પણ મળે છે રંગઉધવન સામેની સિંધ બેંકરી લુટાર્જનાં ચાલીસ હજાર રૂપિયાનું તેના માલિકને ગુસ્સાને ચયાની બહેરાત છાપામાં પ્રગટ થઈ છે.

(૨૯) ખટોદરામાં ખળભળાટ

ખટોદરા, ઉધનારોડ, ગુજરાત હાઉસીંગ સોસાયટી, જેલરોડ અને તેની આસપાસ વિસ્તારોમાં તો પૂરનાં પાણી આડધો દસ ફીટ સુધી વધી ગયાં હતાં.

આથી એ વિસ્તારમાં ભારે ખળભળાટ મચી ગયો હતો.

લોકોને ઘરના પહેલા નહીં પણ બીજા માળે આક્રમ્ય જવું પડ્યું હતું

આ લોકો પાસે નહોતું ખાવાતું કે નહોતાં કેઈ અન્ય સાધનો.

ભારે હાલાકી તેમણે ભોગવી હતી.

(૩૦) અન્ય વિસ્તારોમાં પણ પાણી

શહેરના ગલેમંડી વિસ્તારમાં પણ પાણી ભરાઈ જતાં ક્યાંક ક્યાંક લોકો ડરના માર્યા ઘરના માળે આક્રમ્ય ગયા હતા.

દિલ્હીગેટ નજીકની અનાજની દુકાનોનાં પાણી ભરાઈ

જતાં હજારો ગણ અનાજ ખંડી ગયું.

દુકાનોમાં પાણી, ગોડાઉનોમાં પાણી, ખુલ્લી બખારોમાં ચે પાણી ! લોકોની ઘરવખરી તથા બખારોનાં લાકડાં પૂરનાં પાણીમાં વહેતાં હતાં.

આ સિવાય રાણીતળાવ, હરિપરા બવાની વડ, ગોળ-વાળાનો ચકલો, શાક મારકેટ એ બધાય વિસ્તારોમાં પણ પાણી ધૂસી આવ્યાં હતાં.

(૩૧) બરાનપુરી ભાગળ પણ ખચ્ચું નહીં !

ધી હાટ ઓફ ધી મીટી !

બરાનપુરી ભાગળ.

જ્યાં સાત રસ્તાઓનું મિલન થાય છે.

કહે છે કે થોડા સમય પછી ત્યાંનો કેટલોક વિસ્તાર કંપાઈ જતાં ભાગળ સરકલ તરીકે ઓળખાયો.

પણ આજે..... !

ટ્રાફિકનું નિયમન કરતાં પોલિસને ત્યાં નવનેબં જીતરે છે !

એ બરાનપુરી ભાગળના વેપારીઓને પણ પૂરનાં પાણીએ રથવાટમાં મૂકી દીધા !

દુકાનોમાં પાણી ભરાઈ ગયાં હતાં.

નજીકના વિસ્તારો જેવા કે લીમડાચોક, નવાપુરા કરવા-રાડ, વાડીફળિયામાં પણ પાણી ફરી વળ્યાં હતાં.

નવાપરા ચોકસીની દુકાનો અને ઘરોમાં પાણી હતાં.

(૩૨) એમ કેમ બન્યું ?

૧૯૫૬ની રેલ વખતે સુરત શહેરના જે વિસ્તારોમાં પાણી પ્રવેશ્યાં નહોતાં તેમાંના કેટલાક ભાગોમાં આ વેળા રેલનાં પૂર ધૂસી ગયાં હતાં.

રેલ ઠરમ્યાન શહેરમાં પડતો ભારે વરસાદ, ગરનાળાં-ઝોમાથી ઊભરાયેલું પાણી શહેરના વધુ ને વધુ વિસ્તારોને આવરી લઈ ગયું હતું.

રેલનાં પાણી કયાં સુધી વધ્યાં હતાં એ જાણતમાં જો કે મતભેદ છે પણ ૧૦૨ ફીટથી વધુ અને ૧૦૩ ફીટથી નીચી સપાટીએ પૂર ચઢ્યું હતું.

૧૯૫૬માં રેલનાં પાણી ૧૦૧.૭ ફીટ સુધી વધ્યાં હતાં. તે પૂર્વે ૧૮૮૩માં ૧૦૧.૫ ફીટ સુધી પૂર વધ્યું હતું.

(૩૩) રેલ્વે સ્ટેશનની રોનક

ચોવીસે ઠલાક સદાય ધમધમતું રહેતું રેલ્વે સ્ટેશન પણ ચૂપ થઈ ગયું છે !

સુરતના રેલ્વે સ્ટેશનનો વિસ્તાર પણ ચોગરદમથી પૂરનાં પાણીથી ઘેરાઈ ગયો હતો.

સ્ટેશન પર હતાં ચારેક હજાર ઉતાડુઓ.

વિવિધ ટ્રેનોના તેઓ પ્રવાસીઓ હતા.

ફસાઈ પડ્યા હતા. કારણ ટ્રેનવહેવાર ખોરવાઈ ગયો હતો.

રેલ્વે લાઈન પર કયાં ભંગાણુ છે અને શી પરિસ્થિતિ છે તે તો હજી કોઈ ચોક્કસપણે બાજતું નથી.

એટલું બધા બાણે છે કે ત્રણે દિશાઓની દ્રેન આવતી જતી બાંધ થઈ ગઈ છે.

ઘેરાયેલા મુસાફરોએ મોંઘાં દામ આપીને સ્ટેશન પર જે કંઈ ખાધ સામગ્રીઓ હતી તે ખરીદીને ભૂખ સંતોષી. પછી તો કંઈ જ ન ગળે.

આવાનું ચે નહીં અને પીવાનું પાણી પણ નહીં !

મુઘવારે રાત પછી-આ ઘેરાયેલા મુસાફરોને ખોરાક-પાણીનો પુરવઠો પહોંચાડી શકાયો હતો.

(૩૪) વૃક્ષ, વીજળી, વહેવાર ને વાતચીત

પવન કરે....ચોર !

અને હેલી વરસે છે મેઘની !

આ બાણુ રેલનાં પાણી વેગથી શહેરમાં ધસી રહ્યાં છે.

એમાં કેટલાંયે વૃક્ષોનું નિકંદન વળી ગયું !

શહેરમાં ઠેર ઠેર સંખ્યાબંધ ઝાડો જમીનહોસ્ત થઈ ગયાં. વૃક્ષો પડ્યાં એની સાથે ટેલોફોનનાં હોરડાં ચે તૂટી ગયાં !

વાહનવહેવાર રૂંધાઈ ગયો.

વીજળીના તારને નુકશાન થયું.

ટેલોફોન વહેવાર ખોરવાઈ જતાં 'હલ્લો' અને 'એલાવ'ની વાતચીત બાંધ પડી ગઈ.

(૩૫) વોટર વર્કસનું શું ?

પાણી ! પાણી !

કમરપૂર પાણી ગેજીમા અને ઘગ્ગા ચે આવી પહોંચ્યા છે, છતાં લોકો પાણી માટે તો તલમેજ છે !

સૂરતનું વરાછા ખાતેનું વોટર વર્કમ બધ પડી ગયું હતું

વાત એમ બની કે આખું વોટર વર્કમ પાણીમા ફૂંચી ગયું હતું પ્યોરીગ્રીફેગન પ્લાન્ટ તથા પંજો પાણીમા ગરકાવ થઈ ગયા હતા પાચેડ પંપોને તો અદ્ધર ઊંચકી લઈને, અગાઉથી, અગમચેતી વાપરીને બચાવી લેવામા આવ્યા હતા

સૂરત મ્યુનિ કોરપોરેશનના પાણી મંત્રિતિના ચેમ્મેન શ્રી હુશેનીલાઈ બહરીએ ઉપર મુજબ માહિતી આપી

લોકો જૂના ડ્રવા અને ટાકામાથી પાણી લેવા માડ્યા

એક એક ટોવ, ઘડો કે ગાગર પાણી માટે લોકો ફર ફર સુધી દોડતા હતા

(૩૬) કરુણ કમનસીબી !

શહેરની કેવી કમનસીબી !

રેલ આવતા શહેરનું નાગારક જીવન સ્થગિત થઈ ગયું હતું

ટ્રેન બધ, બસ વહેવાર બધ અને ગામડાઓ માથેનો વહેવાર પણ બધ !

તાર, ટપાલ, અને ટેલીફોન સંદેશાઓ પણ બધ !

વિજળી અને પાણીનો પુરવઠો પણ બધ છે

શહેરમા લગભગ બધી જ દુકાનો બધ હતી ગાળા-

કોલેજો અને કચેરીઓ પણ બિઘડી નહોતી.

થોંક પણ બંધ !

દૂધ પણ મળતું નહોતું. સુમુલ ડેરીઓ કોટાકમાં હતું તે દૂધ પૂરું પાડ્યું, તે પછી બાટલી પણ બંધ થઈ ગઈ !

વતમાનપત્રો પણ બે દિવસ બંધ રહ્યાં.

(૩૭) ગુજરાત સરકારને ચિંતા

ગુજરાત સરકારને અમદાવાદમાં સૂરત-ભરૂચની લીપણ રેલની માહિતી મળતી રહેતી હતી.

તાર-ટેલીફોન અને ટેલીગ્રાફ લાઈનો તો બંધ હતી પણ વાયરલેસ મહેશાઓથી કેટલીક માહિતીઓ પહોંચતી હતી.

ગુજરાતના મુખ્ય પ્રધાન શ્રી હિતેન્દ્રભાઈ દેસાઈ અને શિક્ષણપ્રધાન શ્રી ગોરખનદાસ ચોખાવાળા ચિંતાતુર બની ગયા.

સૂરત શહેરની શી પરિસ્થિતિ હશે ? નર્મદામાં પણ નીર બિહરાયા છે. ભરૂચ પણ ભયભીત બન્યાના હેવાલ મળે છે.

પ્રધાનોના અજબાનો પાર નથી.

(૩૮) હેલિકોપ્ટરદ્વારા પ્રવાસ

હેલિકોપ્ટર !

એક માત્ર સાધન હતું. સૂરત-ભરૂચ વિસ્તારના રેલ સંકટની પ્રત્યક્ષ માહિતી મેળવવા શ્રી હિતેન્દ્રભાઈ દેસાઈએ

હલિકોપ્ટરમાં બ્રિટીને અવલોકન કર્યું.

તેમને ખ્યાલ આવી ગયો કે રેલનાં પૂર વિનાશક રીતે સુરત-ભરૂચનાં સમગ્ર વિસ્તારમાં ફરી વળ્યાં છે. સારાય વિસ્તાર સાગરસમેા ણની ગયો છે.

તેમણે જોયું કે સુરતની શેરીઓમાં ઘૂઘવતાં પૂર વહી રહ્યાં છે !

વરસાદની હેલી પણ ચાલુ જ હતી.

પ્રધાનોનાં અંતર ઘેરી ચિંતાથી ઘેરાઈ ગયાં.

(૩૬) આકાશવાણી પર આશ્વાસન

શ્રી હિતેન્દ્રભાઈને વિમાની પ્રવાસ દ્વારા ખ્યાલ આવી ગયો કે સુરતમાં વીજળી અને વારિ (પાણી)ની પણ તકલીફ જોભી થઈ છે.

વારંવાર તેઓ અમદાવાદ રેડિયો સ્ટેશન પરથી સુરતની પ્રજાજોગ સંદેશાઓ પાઠવે છે. સહાનુભૂતિ વ્યક્ત કરે છે. પ્રજાની પીઠ ટાળડે છે.

પોતે વહેલામાં વહેલી તકે સુરત આવી રહ્યા છે તેનો સંદેશો મોકલે છે.

વીજળીથી ચાલતા રેડિયો તો ચુપ થઈ ગયા છે, પણ ટ્રાન્ઝિસ્ટર રેડિયો પર લોકો સમાચાર અને સંદેશાઓ સાંભળે છે.

દૂર જોડેલા પ્રધાનોના હૈયાનો સતત કંકડાટ સંદેશાઓમાંથી વ્યક્ત થતો હતો.

(૪૦) પ્રધાનો સૂરતમાં

શુક્રવારે બપોરે ચાર વાગ્યે અમદાવાદથી હેલિકોપ્ટર દ્વારા શ્રી હિતેન્દ્રભાઈ દેમાઈ, શ્રી ગોરધનદાસ ચાખાવાળા અને શ્રી ઉર્મિલાભાઈન સહ મુરત આવી પહોંચ્યાં.

શહેરના નાગરિકો અને સત્તાધીશોને મળતાં જ પ્રધાનો ગળગળા થઈ ગયા.

સૂરતની પરિસ્થિતિ વિશે તેમણે પૂછપરછ કરવા માંડી.

લોકોની પ્રાથમિક અને અનિવાર્ય આવશ્યકતાઓ જેવી કે વીજળી અને પાણી શહેરને તાકીદે મળે તે માટે શક્ય તેટલા તમામ પ્રયત્ન કરવાની તેમણે અધિકારીઓને સૂચના આપી.

જો કે એ દિવસથી જે મુરત શહેરને ઘેરેક અંશે પાણી અપાવાનું શરૂ થઈ ગયું હતું. શહેરના કેટલાક ભાગોમાં વીજળી પુનઃ પળુ ચાલુ થઈ ગયો હતો. -

શ્રી હિતેન્દ્રભાઈ દેમાઈએ મુરતીજનોની હિંમતને બિરદાવતાં કહ્યું કે, ' મુરતના લોકોએ હિંમત અને ધૈર્યથી આ ભયંકર આફતનો સાગનો કર્યો છે, તેનાથી હું ખૂબ જ પ્રભાવિત થયો છું. હું માનું છું કે આપણે ઘણી મોટી આફતમાંથી બચી ગયા છીએ. મરકાર હવે રાહતનું ઠામ તમામ શક્તિઓથી આણુ કરી દેશે. મને આશા છે કે સરકારી પ્રયાસોમાં પ્રાજકીય સંસ્થાઓ પણ સાથ સહકાર આપશે. "

(૪૧) રાહતકાર્ય માટે ઝડપી નિર્ણય

શહેરની પૂરની પરિસ્થિતિનો ઝડપી અભ્યાસ કરીને

શ્રી હિનેન્દ્રભાઈ દેસાઈએ પત્રકારોને જણાવ્યું કે રેલસંકટનો લોભ બનેલાઓને રાહત આપવાના કાર્યમાં ખિલકુલ વિલગ થશે નહીં. ઝડપી રાહતકાર્ય માટે ગુજરાત સરકારના તંત્રનો કેટલોક વિભાગ સુરતમાં ગોઠવાશે. શ્રી ગોરધનદાસ ચોખાવાળા તથા શ્રી ઉર્મિલાખહેન હાલ અહીં જ રહેશે. વળી આ કામ માટે ખાસ અધિકારી શ્રી દુદાણી પણ સુરત આવ્યા છે. તેઓ પણ અહીં જ રોકાશે. જરૂર પડ્યે ખોરાકનો પુરવઠો હેલિકોપ્ટર દ્વારા ખસેડાશે.

તાત્કાલિક રેલઅસ્તોને શી સહાય આપી શકાય તેની ચોજના પણ વિચારવામાં આવી.

(૪૨) મૂગાં મૂગાં રહી લેતા હતા

શહેરમાંથી પૂરનાં પાણી ઓસરતાં જતાં હતાં તેમ તેમ પૂરે સર્જેલી પારાવાર પાયમાલીના હૃદયલેદક અહેવાલો મળવા લાગ્યા.

હુકાનો પૂરનાં પાણીથી તરખોળ થઈ ગયેલી જોઈને અને ણધા માલસામાનનો નાશ થયેલો નિહાળીને હુકાનદારોના મુખમાંથી આહ નીકળી જતી હતી.

કારખાનાંઓમાં પણ સર્વ નાશનું સાલલ ધૂસેલું જોઈને તેના માલિકો મૂઠ જની જતા હતા ! ચંત્રો પર કાઢવના જામેલા ઘર જોઈને તેઓ મૂગાં મૂગાં રહી લેતા હતા !

જેઓની ઘરવખરી ખેંચાઈ ગઈ હતી અને ઘરોને નુકસાન થયું હતું તેઓનાં વઢન કરુણ રુદન કરી લેતાં હતાં

પૂરે કરેલી પાયામાલીનો અંદાજ કાઢવા જેટલી હામ લોકો પાસે રહી નહોતી.

ઠેરઠેર વ્યાપક નુકસાનીનાં દરયો વાતાવરણને ઘેરું, કરુણ-
ઘેરું બનાવી દેતાં હતા.

(૪૩) આ તે શા તુજ હાલ !

લોકોના માલમિલકતની જ્યારે આવી હુદ્દાશા થઈ હતી
ત્યારે સુરત શહેરની સુરત કેવી હતી !

ઠેરઠેર રસ્તાઓ પર ઘૂંટણભેર કાદવકીચ્ચડના ઘરના
થર જામી ગયા હતા. વૃક્ષો તૂટી પડ્યાં હતાં. પલ્લવી ગયેલું
અને હવે નકામું થઈ ગયેલું અનાજ, કચરો, કપડાના રૂથા
અને બીજા અનેક ચીજવસ્તુઓના જ્યાં ત્યાં ઢગ પડેલા હતા.

રસ્તાઓ પર પથરાયેલો કાંપ જુઓ એની સાથે
અસંખ્ય પ્રાણીઓના મુઠકાં પણ તેમાં ભેવા મળે ! અને હૈયું
ફરી કંપી ઊઠે !

ટેલીફોનનાં થાંભલાં નખી પડેલા હતા. અને રસ્તાઓ
પર વાયરો ઝૂલી રહ્યા હતા.

જ્યાં ત્યાં લોકો ભીંજાયેલો માલસામાન રસ્તા પર ખડકતા
ત્યારે કરુણ દરયો નજરે પડતો.

લોકો કાદવ ખૂંદીને પણ આવળ કરતા હુર્ગધ અને
ગદકીને ગણકાર્યા વિના પસાર થતા લોકોને ઊલટી થઈ જતી !
પશુઓનાં શબ ભેઈને તેો કમકમમાં આવી જતાં !

આવી હતી સુરતની સુરત.

શહેરની રોનક અને રમણીયતા નાશ પામી હતી.

(૪૪) વાતાવરણમાં કરુણ સોપો પડી ગયો !

રેલ દરમિયાનની રાત્રીઓએ, ક્યારેક તેા લાગતું કે

નાતાવરણમાં કડુણ સોપો પડી ગયો છે !

દિવસ દરમિયાન પણ 'ગમગીનીનાં' દરયો નજરે પડ્યાં કરતાં.

જેમણે પોતાનું 'સર્વસ્વ' ગુમાવી દીધું છે તેઓ આશ્રય માટે, અન્ન માટે, વસ્ત્ર માટે અહીંતહીં ધૂમતા હતા.

કેટલાંય સ્થળોએ જાણે નિરાશિતોનાં ટોળેટોળાં જોવાં મળતાં અને આંખ લીની થઈ જતી.

ઘરમાંથી બહાર નીકળ્યા કે વળી કોઈ કડુણ કથા જોવા અને જાણવા મળતી

સ્ત્રીવર્ગ પાણી માટે વલખાં મારતો હતો. ફર ફર સુધી એક ડોલ પાણી મેળવવા લોકો દોડતા હતા. પાણી માટે ઠેરઠેર લાઈનો લાગતી.

નાનાં બચ્ચાંઓ માટે દૂધ મેળવવા લોકો કકળાટ કરતા હતા.

(૪૫) નફાખોરીનો રાક્ષસ બેઠો થયો

મુસીબતો ! મુસીબતો !

કુદરતી આફતો સહન કરી લેવાય છે પણ નરાધમતા લોકો સહન નથી કરી શકતા.

લાચાર લોકો ત્યારે સમસ્યા બિઠે છે !

જીવન જરૂરિયાતની જે ચીજો જોઈએ તે ન મળે કે મોંઘા દામથી મળતી થઈ જાય ત્યારે લોકો ભયભીત બની જાય છે.

સામે બિલેલો નફાખોરીનો રાક્ષસ લોકોને ડરાવી દે છે.

કાળાં જાનરનો આ દૈત્ય જે અદૃહાસ્ય કરી દેખાડે છે

ત્યારે લોકો અસહાય બનીને લોગ આપી દે છે !

પણ અંતરમાં સતત ચચરાટ ઊઠ્યા કરે છે.

રેલ દરમ્યાન સુન્ન શહેરમાં પણ નફાખોરીનો રાક્ષસ
ઝેઠો થયો ! ઠેર ઠેર ધૂમ્યો ! ખૂબ નાચ્યો ! ને કંઈકને પોતાના
બાહુમાં સપડાવી લીધા !

(૪૬) કાળાં બબરનો રિપોર્ટ

શહેરમાં કાળાં બબર છડેચોક થયાં.

દૂધના પાવડરના ડબ્બાનો લાવ વધીને અગિયાર રૂપિયા
થઈ ગયો ! કન્ડેન્ડ મીલ્કના ડબ્બાના લાવ પણ 'કન્ડેન્ડ'
ન રહ્યા ! પીગળીને વધતા જ-વહેતા જ ગયા !

‘એક શેર દૂધ જોઈએ છે ?’

‘તો લાવો રૂપિયા બે, ઉપર ચોડું પરચુરણ પણ મૂકો.
લો, લઈ જાવ, જાવ, ગુપચુપ ચાલ્યા જાવ ! વળી શું જુઓ છે
એમા ? પાણી વધુ પ્રમાણમાં દેખાય છે ? શું કહો છો, અડધો
અડધ ? અરે, લાલા માણસ, તમને દૂધ મળ્યું એ જ મોટું
લાભ માનો ને !’

*

‘પપ્પા ! આ કેળાંની લારી ચાલી !’

દીઠા ન ગમે એવાં કેળાં હતાં. કલાક બે કલાક પછી તો
બિલકુલ દ્રેડી દેવાં જેવાં જ એ થઈ જવાનાં હતાં

પણ દીકરો જીદી ! એની મા પણ દીકરાની વહારે
ધાઈ. ‘બે દિવસથી છોકરાંઓને દૂધ પણ મળતું નથી. કેળાં
અપાવો ... !’

ભાવ પૂછ્યો તો આપણને તાવ ચડી ગયો ! જે રૂપિયે ડઝન !

✽

સાંભળો તો ! બજારમાં શાક મળતું હશે. જાવ ને, પાસ તો કરો ! આખો દિવસ આકાશમાં શું ભેંચા કરો છો !

બજારમાં જઈને ભેંચું તો, સાવ વાસી સડેલાં શાકભાજી ડાં, કારેલાં, કંટોલાં અને બટાંકા મળતાં હતા.

લોકો મોંઘાં દામ આપીને 'બરીદી' જતા હતા. કશું પણ પિયા-દોઢ રૂપિયાથી નીચા ભાવે મળતું નહોતું.

✽

અંધારપટને કારણે લોકો બમણા ભાવ આપીને મીઠુબત્તી બરીદી ભાવતા હતા. જેટરીના શેલ લેવા જનારાઓને તો વેપારીઓ 'ચીરી' નાખતા હતા !

ફાનસ... ! વેપારી બ્રાહ્મણની 'નસ' પારખીને વાત કરે. શ-અગિયાર રૂપિયાથી નીચે મળે જ નહીં !

દીવાસળી મોંઘી, સિગારેટ પણ મોંઘી !

ફરસાણુ ને બિસ્કીટ પણ મોંઘાં !

સાંભળ્યું છે કે સ્ટેશન ઉપર આઠ રૂપિયે કીચો ફરસાણુ વેચાયું હતું. મીઠાઈના પણ બમણા ભાવ લેવાયા હતા.

આજે પણ લોકો એ નફાખોરોની સર્મીપથી પસાર થાય છે ત્યારે.....

(૪૭) વેપારીઓની યોજના ધૂળમાં મળી !

તેલ, ખાંડ અને કેરે સીન !

રેલનું ભેર નરમ પડ્યા પછી શહેરમાં આ ચીજોની કૃત્રિમ તંગી વર્તાવા લાગી હતી સૂકી ત્યા પણ મળતી નહોતી.

અનાજની તંગીનો પણ ભય સેવાતો હતો.

ગુજરાત સરકારે તાજડનોજ હેલિકોપ્ટરે દ્વારા સુરતમાં અનાજનો પુરવઠો ઉતારવા માંડ્યો.

સરકારે વેપારીઓને ઠડક ચેતવણી આપી કે શહેર માટે ફેરાસીન અને અનાજની પૂરતી વ્યવસ્થા છે. જો તેઓ પરિસ્થિતિનો ગેરલાભ ઉઠાવશે અને સંશ્લેષણોરી કરશે તો તેમની સામે સરકાર ઠડક પગલાં લેશે.

સુરતના કલેક્ટરે પણ ઝડપી પગલાં લીધા હતા. મુકત ખાંડના વેપારીઓને બોલાવીને લોકોને રૂ. ૩-૬૦ના ભાવે દીલો ખાંડ મળે એવી વ્યવસ્થા કરી હતી.

મમયમરની ઝડપી વ્યવસ્થાને લઈને સત્તાવાળાઓએ વેપારીઓને ‘કાબૂ’ના લઈ લીધા હતા.

(૪૮) રેલ્વે લાઈન પર ભંગાણુ

મુંબઈ-અમદાવાદનો રેલ્વે વહેવાર થોડાં થોડાં વરસે રેલ અને અતિવૃષ્ટિને કારણે ખોરવાઈ જતો હોય છે.

ક્યારેક તો ઢિવસો સુધી સજંગ વહેવાર ફરી આહુ થઈ શકતો નથી.

આ વરસે પણ મુંબઈ-અમદાવાદનો વ્યવહાર પૂરને કારણે ખોરવાઈ ગયો. રેલ્વે લાઈન પર ઠેરઠેર ભંગાણુ પડ્યાં. પાટાઓ મૂલતા થઈ ગયા ! લાઈનો ધોવાઈ ગઈ.

ઉધના અને સૂરત વચ્ચે મોટું ભંગાણુ પડ્યું. મરોલી-નવસારી વચ્ચે અને અમલગાડ-ખીલીમોરા વચ્ચે પણ ભંગાણુ પડ્યાં.

સહરા ફરવાજા નજીકના રેલ્વે ગરનાજાને નુકશાન થયું છે. ૩૨ ફૂટનું ગાળડું પડતાં પાટાઓ અદ્ધર થઈ ગયા છે.

સૂરત અને કોમળા વચ્ચે ચાર સ્થળોએ ભંગાણો પડ્યાં છે.

ખીસીમોરાથી મુંગઈ અને અમદાવાદથી કોસંજા મુખી દૂનો આવ જા કરે છે

છઠ્ઠી ઓગસ્ટે પડેલું રેલ્વે ભંગાણ આ લખાઈ છે ત્યાં મુખી (એટલે કે તા. ૨૧મી ઓગસ્ટ મુખી) હજી સાધી શકાયું નથી.

રેલ્વે લાઈનો પર છ થી સાત હજાર કામદારો રાતદિવસ કામ કરે છે.

ભંગાણોને લઈને રેલ્વેને પરચોતેર લાખ રૂપિયાનું નુકશાન થયું છે એવો અંદાજ છે.

(૪૯) બેંકો પણ બંધ રહી !

ગમે તેવા સંજોગોમાં પણ બેંકો નેગોશીએજલ ઈન્ટરફ્રેન્ડ એક્ટ હેઠળ અગાઉથી રીઝર્વ બેંકની પરવાનગી વિના અને તેના શાહકોને ચોક્કસ દિવસો પહેલાં જાહેરાત દ્વારા માહિતી આપ્યા વિના, મંજૂર થયેલા રજાના દિવસો મિલાય તેનું કામકાજ બંધ રાખી શકતી નથી

આ વેળા રેલની આફતે બેંકોનું કામકાજ પણ સ્થગિત કરી દીધું હતું. બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ સહરની તમામ બેંકો ફરજિયાત બંધ રહી હતી

એ પછી જારમી ઓગસ્ટથી બેંકોએ મર્યાદિત કામકાજ શરૂ કર્યું હતું.

સ્ટેટ બેંકે રાહતકાર્ય માટે સરકારી તંત્રને જરૂરી નાણાં આપ્યાં હતાં. શહેરની અન્ય બેંકોને બેઠતાં નાણાં અમુક પ્રમાણમાં આપવામાં આવ્યાં હતાં.

શહેરની અન્ય બેંકોએ પણ મર્યાદિત પ્રમાણમાં બેંકીંગ કામકાજ શરૂ કરી નીધું હતું.

સૂતની સ્ટેટ બેંક પાસેની અગિયાર કરોડની રકમની ચલણી નોટોના જથ્થામાંથી આસરે પાંચેક કરોડની ચલણી નોટો રેલના પાણીથી લીંબઈને નાશ પામી હોવાના સમાચાર પ્રસિદ્ધ થયા છે.

બેંક મત્તાવાળાઓએ તેની અમલવાહની હેડ આફિસને માહિતી મોકલી આપી છે.

બગડેલી નોટોની તપાસ કરવા રીઝવું બેંકના ખાસ અધિકારી સુરત આવશે.

સ્ટેટ બેંકે કલીયરીંગ હાઉસનું કામકાજ છેક તા. ૧૯મી અગસ્ટથી શરૂ કર્યું હતું. એ દિવસે, કહે છે કે, મોળ હજાર ચેકો સ્ટેટ બેંકમાં જમા થવા આવ્યા હતા.

બેંકો ચાર દિવસ બંધ રહી ત્યારે સુરતનો એક હાલ્ય-લેખકે કટાક્ષમાં જણાવ્યું હતું કે ‘અત્યારે તો લોકો માટે બેંકોના આલિશાન મકાનો જ છે, પૈસા નથી!’

૧૯૫૯ની રેલ વખતે પણ સ્ટેટ બેંકની રૂ. ત્રણેક કરોડની ચલણી નોટો નાશ પામી હતી એમ કહેવાય છે.

(૫૦) બહારથી પોલીસ બોલાવી

સૂરતમાં કાયદો અને વ્યવસ્થાના બંદોબસ્ત માટે એસ

આર. પી.ની ચાર ફકડી (ચારસો પોલીસો) બહારથી આવી પહોંચી હતી.

(૫૧) એસ.ટી. તંત્રને લાખોનું નુકસાન

સૂરતના એસ. ટી. તંત્રને પણ લાખો રૂપિયાનું નુકસાન થયાની વિગતો જાહેર થઈ છે.

મોટા જથ્થામાં ટાયર તથા સ્પેરપાર્ટ્સ પૂરનાં પાણીમાં ઘસડાઈ જવાં પામ્યાં છે.

લગભગ એકસો જેટલી એસ. ટી. બસો ઉપર રેલનાં પાણી ફરી વળનાં તેમને વ્યાપક નુકસાન થયું છે.

એસ. ટી. વર્કશોપના કામદારો ત્રણ દિવસ મુખી બૂખ્યા તરફથી ઓફિસમાં ઘેરાઈ ગયા હતા. સત્તાવાળાઓએ તેમને રાહત પહોંચાડી હતી.

(૫૨) ઉધના પણ તારાજ થયું

ઉધના ઉદ્યોગનગર તથા ઉધના ગામમાં પણ પૂરનાં પાણી ફરી વળ્યાં હતાં.

અનેક કારખાનાંઓ પાણીથી તરબોળ બની ગયાં હતાં. ઇંટની બહીઓને પારાવાર નુકસાન થયું છે.

એક ગરનાળું અને એક નહેર પણ તૂટી જવાં પામ્યાં છે. કેટલીક મોટરટ્રુકો પૂરનાં પાણીમાં ઘસડાઈ જવા પામી છે. નુકસાનીનો અંદાજ એક કરોડ રૂપિયાનો ગણાય છે.

(૫૩) રાંદેરનું રુદન

રાંદેરના એંસી ટકા લક્ષ્મીઓમાં પાણી ફરી વળ્યાં હતાં.

દોઢસો જેટલાં કાચા મકાન તૂટી પડ્યાં છે. હળપતિઓનાં અસંખ્ય ગૂંપડાં તણાઈ ગયાં છે.

સંદેર નજીકના લિમ્બુકગૃહમાં રહેતા બેઝો જેટલા લિમ્બુકોને તથા સ્ટાફને મંગળવારે સવારે જ ખસેડીને સંદેર મુખરાર્ધના હોલમાં આશ્રય આપવામાં આવ્યો હતો.

સંદેર, રામનગર અને જહાંગીરપુરા વિસ્તાર મળીને પચીસ સપ્તસો રેલમાં તણાઈ ગયાં હતાં.

(૫૪) જન્માષ્ટમી મેળો બંધ

દર વરસે ગોકુળ અષ્ટમીએ આઠ દિવસ સુધી સૂરતમાં રૂવાળાને ટેકરે ભરાતો ઐતિહાસિક જન્માષ્ટમી મેળો આ વરસે બંધ રહ્યો છે.

રેલની આફતના મંભેગોને ધ્યાનમાં લઈને અને ખામ તો શહેર સુખાગરી અને જનતાના સ્વાસ્થ્યના હિતમાં આ મેળો ભરાય એ ઠીક નથી એવો પોકાર બિઠતાં સત્તાવાળા-ઓએ મેળાના રટોલ માટે પરવાનગી નહીં આપવાનું જાહેર કર્યું હતું.

જન્માષ્ટમીના આમમેળાથી સૂરત વચ્ચે રહે એવો પ્રસંગ સુગતના ઇતિહાસમાં ખરેખર અપૂર્વ લેખાયે.

(૫૫) નંદનવન નષ્ટ થયું

પૂરનાં પાણી માત્ર સૂરતને જ અસર કરી ગયાં નહોતાં. સૂરત, ભરૂચ અને વલસાડ જિલ્લામાં પણ ગુદી ગુદી નદીઓમાં પૂર આવ્યાં હતાં અને ચારેકોર કાળો કેર વર્તી ગયો હતો.

રેડિયો દ્વારા દેશપરદેશ હજી તો માત્ર સુરતની જ બેહાલ દશાનું ખ્યાન રજુ થતું હતું.

બે દિવસ પછી હબરો લોકો સુરત શહેરમાં બહારથી આવવા લાગ્યા.

સુરતની કરુણ દશા તેમણે જોઈ અને તેમની આંખો ભીની થઈ.

એ પછી તેઓએ જિલ્લામાં થયેલી ખાનાખરાળીને ચિતાર આપવા માંડ્યો, ત્યારે તો સૂરતીઓ ધડીબર પોતાનું દુઃખ ભૂલી જવા લાગ્યા !

દક્ષિણ ગુજરાતની અગિયાર નદીઓ છલકાઈ ઊઠી હતી અને લાખો એકર ખેતી ધોવાઈ ગઈ હતી.

પશુધન મોટા પ્રમાણમાં નાશ પામ્યું હતું.

કેળની વાડીઓનું સત્યાનાશ વળી ગયું હતું. તૈયાર થવા આવેલ પાકનું નામનિશાન રહ્યું નહોતું. અસંખ્ય વૃક્ષો તૂટી પડ્યાં હતાં.

લોકોની માલમિલકતને લાખો રૂપિયાનું નુકસાન થયું હતું. કેટલાયે ઘરો અને ઝૂંપડાઓનો નાશ થયો હતો.

કમમાં કમ બસો માણસોએ તેમના જીવન ગુમાવ્યા હતા.

આમ્યજનો કહેતા હતા કે ભાઈ, નંદનવન નહ થઈ ગયું છે !

(૫૬) દવાઓ આવી પહોંચી

રેલની વિદાય પછી શહેરમાં ભયંકર રોગચાળો ફાટી નીકળવાની દહેશત સેવાતી હતી.

સરકારે તાબડતોળ દવાઓ અમદાવાદથી મંગાવી.

ડાયરેક્ટર ઓફ ફૂડ્સ શ્રી પટેલ હડકવાની રસી, ગ્લુકોઝ સેલાઈન, ઈન્જેક્શનો તથા બીજી દવાઓનો જથ્થો લઈને સુરત આવી પહોંચ્યા.

કોલેરાની રસીઓ પણ મંગાવવામાં આવી હતી.

શહેરની તમામ હોસ્પિટલો તથા આરોગ્યકેન્દ્રોને દવા અને રસીનો પૂરતો જથ્થો ફાળવી આપવામાં આવ્યો.

એક આફત પછી બીજી આફતનું શહેર લોગ બને તે પહેલાં જ ચાંપતાં પગલાં ભરવામાં આવ્યાં.

સુરતમાં કોલેરાના કેટલાક કેસો માલમ પડતાં શહેર અને જિલ્લામાં કોલેરાની રસીઓ મૂકવાનું કામ પૂરજોશમાં શરૂ થઈ ગયું.

(૫૭) ઘોડાઓ મરવા લાગ્યા !

સુરત મ્યુ.ના આરોગ્ય સમિતિના અધ્યક્ષ ડૉ. જગદીશ પન્નાલાલે માહિતી આપી હતી કે પૂરમાં સપડાયેલા છતાં બચી ગયેલા ઘોડાઓને વિચિત્ર પ્રકારનો રોગ લાગુ પડ્યો છે. આવો જ રોગ ૧૯૫૬ની દેલ વખતે પણ ઘોડાઓને લાગુ પડ્યો હતો.

આ રોગના ઉપદ્રવથી ઘોડાઓ જિલા જિલા જ મરણ પામે છે.

(૫૮) છાપાંઓ મારે પડાપડી

તાપ્તી નદીની નજીક આવેલું ‘ગુજરાતભિત્ર’ દૈનિકનું મકાન પણ પૂરનાં પાણીનું લોગ થઈ પડ્યું હતું.

મકાનની ત્રણે બાજુઓ પર રેલનાં પાણી ધૂધવતાં હતાં.

પ્રેસમાં પાણી ધૂસી જતાં રોટરીયંત્ર તથા અન્ય યંત્રોને તુકસાન થવા પામ્યું છે. કાગળના રોલ પણ લીંબઈ જવા પામ્યા છે.

૧૯૫૬ની રેલ વખતે પણ 'ગુજરાતમિત્ર' પ્રેસને તુકસાન થવા પામ્યું હતું.

ચાલુ વરસે રેલ દરમ્યાન બે દિવસ (બુધ-શુક્ર) ગુજરાતમિત્ર દૈનિક બંધ રહ્યું હતું. એ પછી શુક્રવારથી સુરતના અન્ય પ્રેસોમાથી તે પ્રગટ કરવામાં આવ્યું. શુક્રવારે શ્રી ઇન્દુભાઈ શેલતના 'પ્રકાશ' પ્રેસમાંથી 'ગુજરાતમિત્ર' પ્રગટ થયું ત્યારે હળરો વાંચકોએ તેની નકલો મેળવવા પડાપડી કરી હતી. મોડી સાંજ સુધી નકલો છપાતી જ રહી તો ચ વણા વાંચકો નકલો મેળવી શક્યા નહોતા.

બીજા દિવસથી 'ગુજરાતમિત્ર' શ્રી મોહનભાઈ બઢામીના 'જૈનાનંદ' પ્રેસમાં છપાઈને બહાર પડવા લાગ્યું.

રેલ દરમ્યાન સાંજનું 'પ્રતાપ' દૈનિક પણ એક દિવસ બંધ રહ્યું હતું.

એ પછી કેટલાક દિવસો સુધી 'પ્રતાપ' સવાર અને સાંજ બંને વખત શહેરમાં પ્રગટ થતું રહ્યું.

'લોકસત્તા' દૈનિક વડોદરાથી છપાઈને બહાર પડતું હોવાથી સુરતના વાંચકોને ત્રણચાર દિવસ બિલકુલ મળી શક્યું નહિ !

એ પછી મોટર વહેવાર શરૂ થઈ જતાં 'લોકસત્તા', 'જનકલાકાંત' દૈનિકો, 'સંદેશ' અને 'ગુજરાત સનાતન' સુરતમાં હળરોની સંખ્યામાં વેચાવા લાગ્યાં.

મોટરો ભરી ભરીને બહારથી દુનિકોના પારસલો આવતા અને વાંચકો તેના પર તૂટી પડતાં.

સુરતના દેનિકો સિવાય બહારના દુનિકોની આસરે ત્યાલીસ પચાસ હજાર નકલો રાજ શહેરમાં ખપતી હતી એમ સ્થાનિક ન્યુઝ એજન્ટો જણાવે છે.

અમદાવાદનું 'ટાઈમ્સ' સુરતને લગભગ દસેક દિવસ સુધી મળી શક્ય નહોતું.

મુંબઈના દેનિકપત્રો તો હજીય મળી શકતા નથી.

(૫૬) તાર, ટેલીફોન, ટપાલ શરૂ થયાં ત્યારે . .

' શનિવાર તારીખ' દસમીએ શેરીમાં વીકાલ પોસ્ટમેનની જૂમ સાંભળીને થયું કે ત્યારે, ટપાલ પણ શરૂ થઈ ગઈ!

પછી માહિતી મળી કે મંગળવારે સુરત આવેલી અને વહેંચાયા વિના પડી રહેલી ટપાલોનો આજથી નિકાલ થતો હતો.

ધૂંટણપૂર કાઢવ ખૂદતાં પોસ્ટમેનો ટપાલ વહેંચવા નીકળ્યા હતા. તેમના કપડાં પર કાઢવના ડાઘ દેખાતા હતા.

સુરત-અમદાવાદ વચ્ચે ટેલીફોન વહેવાર પણ અમુકાશે શરૂ થઈ ગયો હતો.

ફરી તાર સર્વિસ શરૂ થઈ ત્યારે સુરતમાં શરૂઆતના દિવસોમાં બપોળે હજાર તારોની ડીલીવરી થતી હતી !

દેન વહેવાર તો બધું હતો પણ પોસ્ટખાતાએ મોટરો દોડાવીને ટપાલ વહેવાર ચાલુ કરી દીધો હતો. જો કે ટપાલો ચાર દિવસે મળવા લાગી. તા. ૧૭મી ઓગસ્ટે પોસ્ટ કહેલી

રાજકોટ-મુંબઈની ટપાલો સુરતમાં ૨૧મી ઓગસ્ટે મળતી હતી.

આંગડિયાઓએ રેલ ઊતર્યા પછી ચાર-પાંચ દિવસે મુંબઈ સાથેનું કામકાજ અમુક પ્રમાણમાં શરૂ કરી દીધું હતું.

(૬૦) રેડિયો સ્ટેશન અને વિમાનઘર

સુરતમાં રેડિયોમથક ચાલુ થઈ ગયું હોત તો ?

સંપૂર્ણ હવાઈ મથક સુરતને આ પહેલાં જ મળી ગયું હોત તો ?

એ બન્નેની અહીં કેટલી મોટી આવશ્યકતાઓ છે તે આ વેળા પુરવાર થઈ.

લોકોને રેલની સમયસર ચેતવણીઓ આપવા માટે, ભયગ્રસ્ત સ્થળોના લોકોને હોરવણી આપવા માટે, રાહત અને સહાય પહોંચાડવા માટે, અકબાઓનું ખંડન કરવા માટે, જિલ્લા અને બહાર પણ તાકીદના સંદેશાઓ મોકલવા માટે રેડિયોમથક કેટલું ઉપયોગી થઈ પડ્યું હોત !

સત્તામાળાઓનાં કેટલાંય કામ સરળ થઈ પડ્યાં હોત.

એ જ રીતે સુરતમાં વિમાનઘર હોત તો બહારથી રાહતસાધનો અને બચાવસાધનો જલદીથી મેળવી શકાયાં હોત.

વહેલામાં વહેલી તકે સુરતમાં સર્વોચ્ચનજી વિમાની મથક હરે સ્થપાઈ જશે એવી આશા રાખીએ.

(૬૧) ૨૭ કરોડનું નુકસાન

સધન ગુજરાત એમ્બર્સ જોઈ કોમર્સ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીઝે કરેલી એક ઝડપી મોજણી મુજબ સુરત શહેરના ઉદ્યોગોને

કુલ સત્તાવીસ કરોડનું જંગી નુકસાન થયું છે.

ચેમ્બરના પ્રમુખ શ્રી પ્રવીણચંદ્રે પત્રકારોને આ માહિતી આપી હતી.

જે પ્રતિનિધિમંડળે આ પ્રાથમિક મેવે કરી હતી તેમાં શ્રી મણિભાઈ ચેવંલી, 'સુરજરામ ગયકાનીવાળા, શ્રી મોશર ભાઈ જરીવાલા, શ્રી પરભુદાસ ભાઈચંદ મોરી, શ્રી સન્મુખ લાલ કાપડિયા, શ્રી ઉત્તમભાઈ જોલવડવાળા, શ્રી જયંતિ ભાઈ હાથીવાળા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

આ પ્રતિનિધિમંડળે ઉદ્યોગ સ્થળોની મુલાકાત લઈ થયેલી બેઠાલી નજરોનજર નિહાળી હતી.

શહેરની સુરત ટેક્સટાઈલ મીલ, સુરત ડી કો-ઓ. સ્પીનીંગ મીલ્સ તેમજ નીરંજન મીલને વ્યાપક નુકસાન થયું હતું.

નિરંજન મીલને દશથી બાર લાખ રૂપિયાનું નુકસાન થયું છે.

શ્રી કાશીરામ જગદીશ ગૃપના કારખાનાઓને વીસ લાખ રૂપિયાનું નુકસાન થયોનો અંદાજ છે.

કારખાનામાં જે માણસો મળ્યું પામ્યા હતા

શહેરની આર્ટ્સિલ્કની ચાલીસ હજાર ચંત્રશાળોમાંથી ત્રીસ હજાર ચંત્રશાળોને નુકસાન થયું છે

આર્ટ્સિલ્ક ઉદ્યોગને રૂ. ૫૦૬૨ કરોડથી વધુ નુકસાન થયું છે.

શહેરના જુદા જુદા આઠ જેટલા એન્જિનિયરીંગ એકમોને થયેલું નુકસાન લગભગ એક કરોડથી પણ વધુ હોવાનો અંદાજ છે.

જરીના લગભગ ૨૦૦ જેટલા કારખાનાંઓને નુકસાન થયું છે.

જરી અને હીરા ઉદ્યોગ મળીને એક કરોડના નુકસાનનો આંદાજ છે.

ધાર્મિક વેપારીઓને પણ એક કરોડનું નુકસાન થયું છે.

આ સિવાય ખીજ અનેક નાના મોટા ઉદ્યોગોને, વેપારીઓને થયેલું નુકસાન કરોડો રૂપિયાનું છે.

શહેરના પુસ્તક પ્રકાશકો તથા વિકેતાઓને પણ ઘણું નુકસાન થયાના સમાચાર મળે છે. શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય, શ્રી ગજનન પુસ્તકાલય તથા શ્રી ચોખ્ખુલર બુક સ્ટોરને નુકસાન થયું છે. કાગળના વેપારીઓને તથા છાપખાનાંઓને પણ ગંભીર નુકસાન થયું છે.

(૬૨) આંખોમાં ઝળઝળિયાં આવી જતાં

એક વેપારીએ મુલાકાતમાં જણાવ્યું હતું કે જ્યારે તેઓ ખુવારીનાં દરથો નિહાળી રહેતાં ત્યારે અનેકની આંખો લીંબઈ જતી.

તારીખ સાતમી ઓગસ્ટનો કારીગરોનો પગાર ચૂકવવા વેપારીઓને શહેર બહારથી નાણાં મેળવવા હોડધામ કરવી પડી હતી.

વ્યાજના આકરા દરોની સરત સ્વીકારવી પડી હતી.

હકીકતે સાંભળતાં અને ઠરુણુ દરથો નિહાળતાં પત્રકારોનાં હૃદયો પણ વલોવાઈ જતાં હતાં.

સુરત અને જિલ્લાની થયેલી જરબાદીની જીવંત તસવીરો

લઇને અમદાવાદના ‘શુજરાત સમાચાર’ દૈનિકના છપ્પીકાર શ્રી ઝવેરીલાલ મહેતા કાર્યાલયમાં પહોંચ્યા અને તમ્મવીરાનો થોડો ટેબલ પર મૂકી દેતાં બોલી ઊઠ્યા:

‘આ છપ્પીઓ નથી, પણ કેમેરાની આંખનાં આંસુ છે !’

શુજરાત સમાચારના પત્રકાર શ્રી હરીશ નાયક જેઓ પણ છપ્પીકારની સાથે ફરતા હતા તેમણે કહ્યું:

‘અનેક કરુણ નવલકથાઓ બહુ થીજી ગઈ છે !’

(૬૩) નગરશેઠ ચૂંદડી ચઢાવી

મુરતમાં જ્યારે મોટી રેલ આવે છે ત્યારે અત્રેના નગરશેઠ તાપીમાતાની વિધિચર પૂજા કરે છે અને ચૂંદડી ચઢાવે છે.

હોદઓ વખતથી આ પ્રમાણ ચાલી આવે છે.

બુધવાર તારીખ સાતમીએ શહેરના નગરશેઠ ડો. નવીનચંદ્ર બાબુભાઈએ વાજતે ગાજતે નદી ઓવારે જઈ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ સહિત પોતાની આંગળીમાંથી લોહી છાંટી તાપીમાતાને ચૂંદડી, શ્રીફળ અને પુષ્પો અર્પણ કરી, કૌપ શાંત કરવા પ્રાર્થના કરી હતી.

(૬૪) એ બે દિવસ અને બે રાત

‘પ્રતાપ’માં શ્રી અમીન આઝાદે લખ્યું છે :

“મંગળવાર સાંજથી તાપીનાં પૂરે પોતાને કારમે પાંજે આ શહેરની પ્રજા ઉપર ઉપાડવાની શરૂઆત કરી. ત્યાર પછી એ પાંજાની ભીંસ વધતી વધતી ૪૮ કલાકમાં

કેવી ભયંકર થઈ તે તો જેણે ભોગવી હોય તે જ જાણે એ ચાતના કદપનાની-શખ્તોની-સગજની જહાજર હતી માત્ર પાત્ર ઈન્દ્રિયોના અનુભવની જ એ વાત હતી તેમા પણ ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગની ચાતનાનો તો કેઈ જુદો જ, વિચિત્ર અને અકષાયનારો ઇતિહાસ હતો એ કદી એ છાપાના પાને ચઢશે કે કેમ, તે રામ જાણે .. '

આ બે દિવસની ચાતનામા ગમે જોયું કે કુદરતસિવાય કોઈ બેઠી થયું નહોતું.

એવા સમયે શ્રદ્ધાઓ, ધાર્મિક માન્યતાઓ સાત્ત્વન આપતી હોય છે. હિંદુઓ તેમના આરાધ્ય દેવોને સ્તૂતી રહ્યા હતા મુસલમાનો સતત થોડી થોડી વારે બાગ પોકારીને તેમની અલ્લાહગા યકીન હોવાનું જાહેર કરી રહ્યા હતા "

(૬૫) આભાર ! આભાર !

મધરાતનો સમય હતો

નાનપરા પોલીસ લાર્જન્ટમા પાણી ધૂસી જતા ચીસા ચીસ થઈ ઊઠી નજીકની કોમર્સ કોલેજના દશ વિદ્યાર્થીઓ માથે પ્રેા હકુમત દેસાઈએ ધસમસતા પ્રવાહમા જઈને પચાસેક જેટલા બાળકો અને મોટેરાઓને ખસેડી લીધા

એ પછી તો પૂરનું જોર એકદમ વધી ગયું બીજાઓને ખસેડી ન શકાયા તેઓને માળ ઉપર ચઢીને રાત ગાળવી પડી

બીજે દિવસે વિદ્યાર્થીઓનો આભાર માનવા ગયેલા પોલીસો ગળગળા થઈ ગયા હતા

(૬૬) ૧૬૬૪ થી ૧૯૬૮ સુધીની આફતો

કુંભારીઆના શ્રી કાંતિ સિદ્ધપુરીઆએ સુરત પર જે વિવિધ આફતો ૧૬૬૪થી ઊતરી આવી છે તેની મોંઘ પ્રતાપમાં મોકલી છે જે નીચે મુજબ છે. ૩૦૪ વર્ષમાં લગભગ ૪૧ આફતો સુરત પર આવી છે.

૧૬૬૪ હુકાળ અને લૂંટ	૧૮૫૭ ધુમકેતુ દેખાયો
૧૭૨૭ મોટી રેલ	૧૮૬૪ કોલેરા
૧૭૨૯ મોટી રેલ	૧૮૬૭ સદાની આફત
૧૭૩૨ હુકાળ	૧૮૬૬ ચોકની આગ
૧૭૪૦ હુકાળ અને ધરતીકંપ	૧૮૭૩ રેલ (૬૨ ફીટ)
૧૭૭૬ મોટી રેલ	૧૮૭૫ કોલેરા
૧૭૮૨ પ્રથમ વાવાઝોડું	૧૮૭૬ એક દિવસે ૧૬" વરસાદ
૧૭૯૦ સુકતાળો કાળ	૧૮૭૬ રેલ (૬૬'.૭") ફીટ
૧૭૯૭ મોટી રેલ	૧૮૮૧ કોલેરા
૧૮૦૪ સાંઠો કાળ	૧૮૮૨ ગાજવીજનું તોફાન
૧૮૧૦ રેલ	૧૮૮૩ ધુમકેતુ દેખાયો
૧૮૧૩ અગણિત રે કાળ	૧૮૮૩ મોટી રેલ (૧૦૧'.૧" ફીટ)
૧૮૧૬ ધરતીકંપ	૧૮૮૬ આગ
૧૮૨૨ આગ	૧૮૯૩ કોલેરા
૧૮૨૨ મોટી રેલ	૧૮૯૬-૯૭ પ્લેગ
૧૮૩૫ રેલ	૧૯૩૮ હોડી હોનારત
૧૮૩૭ મોટી આગ	૧૯૪૧ મોટી રેલ
૧૮૪૨ આગ	૧૯૪૪ મોટી રેલ
૧૮૪૩ રેલ	૧૯૫૬ મોટી રેલ ૧૦૧.૫૦ ફીટ
૧૮૪૮ આગ	૧૯૬૮ મોટી રેલ ૧૦૨ કરતાં વધુ
૧૮૪૯ રેલ	પાણી

(૬૭) રેલના રણશૂનાઓ

રેલ દરમ્યાન રાદેગની ઓ એન છ મી ઓફિસના એક કર્મચારી શ્રી આઈ એચ નાથુદાસે દોઢસો હજાર પતિઓને જવાબ આપ્યા હતા. પોતાની આફિસનો તમામ સરમામાન પણ તેમણે ઉગાડી લીધો હતો. પોતાની પાસે પગાવના વધેલા કપિયામાં તેમણે હજાર પતિઓને આપી મીઠા હતા.

૧૪૨૦ ગ વ્યાયામશાળા સચાલક શ્રી શુકલે નજીકની હોમિયટલના માણસોને શ્રી ગુણજીત દેસાઈ તથા બીજા સાથીઓની સહાયથી જોરાક પહોંચાડ્યો હતો.

રાદેર પોલીસ ઈન્ડેન્સ નજીક પીપરડીવાળા હોસ્ટેલમાં ઘેરાઈ ગયેલા વિદ્યાર્થીઓને શ્રી જયત શુક્લ, શ્રી વિનાયક પડ્યા વગેરે જોરાક પહોંચાડ્યો હતો. મુધરાઈના પ્રમુખ શ્રી છોટલાઈ કાપડિયાએ પણ તેમના સાથીઓ માથે દોડી જઈને નીચાણવાળા ભાગોમાંથી લોકોને ખસેડી આસર આપ્યો હતો.

પાંચ હાટડીના શ્રી ડાહ્યાભાઈ પટેલે શ્રી જગનભાઈ પટેલના ટ્રેકટર વડે ઘડી ચાલુ કરી અનેક લોકોને લોટ ફળી આપી નેવા જળવી હતી આ કાર્યમાં માયકલ મોરવાળા શ્રી સૈયદ અને બીજાઓએ સ્વયં સેવકો તરીકે સહાય કરી હતી.

(૬૮) ખેતીવાડીનો કરુણ ધબકો

સૂરત જિલ્લાના તેર તાલુકાઓની પૂર્વરૂપ પરિસ્થિતિનો ચિતાર મેળવવા જિલ્લા પંચાયતના પ્રમુખ શ્રી ઝીણાભાઈ દરજીએ તાલુકા પંચાયતના પ્રમુખો અને અધિકારીઓની તાબડોળ સભા મેળવી.

એ સભામાં તમામ તાલુકાઓની તારાણુ કુટુંબ ચિત્ર
રજૂ થયું

સભાએ રેલમાં પ્રાણુ ગુમાવેલ આત્માઓની શાંતિ માટે
બે મિનિટનું મૌન પાળ્યું હતું

વિનાગની પૂરી માહિતીઓ તાલુકા સત્તાવાળાઓ તાત્કા
લિન રજૂ કરી શક્યા નહોતા કેટલાય ગામડાઓનો હુલ
મ પર્ક સાધી શકાયો નહોતો

જે રજૂઆત થઈ તે પરથી જાણ આંચો હતો કે
ગામડાઓમાં એટીવાડીનો કુટુંબ ધબડકો વળી ગયો છે
હરિજનો અને હળપતિઓના ઘરો તો સર્વત્ર નાશ પામ્યા છે
મધ્યમ વર્ગના લોકોના ઘરોને પણ નુકસાન થયું છે

પશુઓની જનહાનિ મોટા પ્રમાણમાં થઈ છે

ચોર્યામી તાલુકાનું ચિત્ર અતિકુટુંબ હતું

(૬૬) જિલ્લાની જનહાનિ

કલેક્ટર શ્રી મુસા રજાએ જણાવ્યું હતું કે મૂલત
જિલ્લામાં વિનાશક પૂરમાં લગભગ ૫૦ થી ૭૦ હજાર ટોના
મોતને શબ્દ થયા છે

ગુજરાત ગભ્યના શિશુપ્રધાન શ્રી ગોરધનદાસ ચોખા
વાળાએ માહિતી આપતા જણાવ્યું હતું કે સૂરત જિલ્લામાં
લગભગ ૧૦૦ (સો) માણમો પૂરમાં માર્યા ગયા છે

(૭૦) ગણદેવીમાં બાર મેર તૂટી પડ્યા!

ચોવીસ કલાકમાં એકીસ ઇંચ વરનાદ !

ગણુદેવી વિસ્તારમાં તા. ૬૬૧ આગત્તે બારે મેઘ તૂટી પડ્યા હતા.

એ માથે વેંગણિયા નસીમા ભયંકર પૂર આવતાં દમ શખમો તથા ત્રણેક હજાર જેટલા ઢાંરોની જનકાનિ થવા પામી હતી

ગણુદેવી રેશન પાણીમાં ઢૂળી ગયું હતું મેશનમાસ્તર શ્રી-નટુભાઈ તેમજ શ્રી હોલતરાય દેમાઈ વગેરેએ જાઓ જેટલા માનવીઓને છાપરા પર ચઢાવીને ઉગારી લીધા હતા

વેસ્ટર્ન રેલવેના મેનેજરે જાને અવિકારીઓની કદર કરી દરેક રૂા પૅનું ઈનામ આપ્યું છે

ગણુદેવી તાલુકાના અનેક ગામોમા જેતીવાડીને ભારે નુકસાન થયું છે.

ગડતની સહકારી મહળીને માત તાળ કપિયાનું નુકસાન થયાનો હેવાલ છાપામા પ્રગટ થયો છે

(૭૧) બીલીમોરાના બનાવો

વર્તમાનપત્રોમા એવા હેવાલ છપાયા હતા કે બીલીમોરા નજીક ૧૩૦ મૃતદેહો મળી આવ્યા છે પણ તે રમાચાએ અતિશયોક્તિભર્યા પુરવાર થયા છે

બીલીમોરાની આબુભાખુના વિસ્તારે પાણીમા ગરકાવ થઈ ગયા હતા

બીલીમોરા નજીક અબિકા નદી પગના રેલવેપુલને થયેલું નુકસાન હવે ગણી પ્રકારનું છે એમ જાહેર થયું છે પુલના પાયા હથમચી ગયાની વાતો છાપામા પ્રગટ થઈ છે

મુસીબનમા મૂકાયલા લોકોને માટે શહેરમા ભોજન અને

રાહતકાર્યની સુંદર વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી.

બીલીમોરા મુધરાઈના પ્રમુખ શ્રી વિજયકુમાર પટેલ, શ્રી કોલિયા તથા શ્રી રાંજપુત અને બીજા આગેવાનોએ સેવાકાર્યમાં પ્રશંસનીય સહાય કરી હતી.

(૭૨) મુખ્ય પ્રધાનનો રોમાંચક અનુભવ

પત્રકારો સાથેની વાતચીતમાં ગુજરાતના મુખ્ય પ્રધાને જણાવ્યું હતું :

‘મારી જિંદગીમાં મારી જન્મગાઠના દિવસે જ બે વાર રોમાંચક હકીકતો બની ગઈ છે.

આજે મારી ૫૪મી વરસગાંઠ છે. ત્યારે તાપી-નર્મદાના પૂરની તારાણ નજરે નિહાળવી એ મારા માટે રોમાંચક અનુભવ છે.

એવો જ બીજો રોમાંચક અનુભવ મને મારી ૨૭મી વરસગાંઠના દિવસે થયો હતો. ‘હિંદ ઓડો’ની લડત રેળા મને મારી જન્મગાંઠના દિવસે જ બ્રિટીશ સરકારે પકડી લેતાં બીહાર્લિન્ડ ધી બ્રિટીશ બાસ (બેલના સળિયા પાછળ) જવાનો અનુભવ થયો હતો.

(૭૩) આત્મબાળનાં ગામડાંઓનો વિનાશ

ડેટડેટલાં ગામોનો કરુણ ચિતાર જોવા અને જાણવા મળે છે !

સત્તાધીશો અને કાર્યકર્તાઓ ગામડે ગામડે ફરે છે અને થયેલી તારાણ નિહાળીને ગમગીન બની જાય છે.

કતારગામમાં કેટલાંય ઘરો તૂટી પડ્યાં ! કઠોરની પણ ભારે બેહાલી થઈ. ત્યાં લોકોને પારાવાર નુકસાન થયું છે. હજી ઘણાં શબ ત્યાં પડેલાં છે.

ખોલવડ-કામરેજની પાંચમાલી પણ દીલ કંપાવનારી છે. બે હજાર જેટલાં મકાન બેસી ગયાં ચારસો પાકાં મકાનોને પણ નુકસાન થયું.

ખોલપાડમાં આઠસો મકાનો પડી જવાની હાલતમાં છે. ખોલપાડ નજીકના કેટલાક ગામોમાં પારાવાર નુકસાન થયું છે.

વાલોડ તાલુકામાં એક હળપતિ કુટુંબના સાત માણસો પૂરમાં તણાઈને માર્યાં ગયાં છે.

(૭૪) બહાદુર ખારડોલી !

ખારડોલીના શ્રી સુલેમાન બ્રધર્સ, મોમીનુલભાઈ ઉમર-ભાઈ વગેરે પચાસેક મુસ્લીમ ભાઈઓ તરાપા પર તૈયાર રસોઈ અને પીવાનું પાણી લઈને કઠોરના પૂરપીડિતોને સહાય કરવા ગયા હતા.

ખારડોલી મહિલા મંડળની બહેનોએ રાત્રિવસ રસોડું ચલાવીને પૂરગ્રસ્તોને ખોરાક પૂરો પાડ્યો હતો.

ખારડોલી કોલેજના આચાર્યશ્રીની અપીલથી વિદ્યાર્થીઓ રાહતકાર્યમાં લાગી ગયા હતા.

બી. એ. બી. એસ. હાઈસ્કૂલ તથા વામદોત હાઈસ્કૂલના વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોએ આફરત્તી કરીને વાહન વહેવારના અંતરાયો દૂર કરી દીધા હતા.

(૭૫) બોધપાઠ આપી ગયા

નાગ, દેડકો અને નોંજિયો.

એકમેકના પ્રતિલ શત્રુઓ !

ત્રણે એક જ વૃક્ષ પર સાથે માથે બેઠાં હોય એવું બને
તો મનજવું કે તાપીમાં પૂર આવ્યાં છે !

હા, એ સિવાય આ ત્રણે દુરમનો એક જ જગ્યાએ
આશ્રય લેવા ભોગાં ન વળે !

ખારડોલીમાં આ અદ્ભુત બનાવ બની ગયાની વાત
જાણવા મળી છે

આપત્તિમાં હિંમકતા વીસરી જઈને લાઈઆશની લાવના
કેળવીને આ પ્રાણીઓએ મનુષ્યોને મોટો બોધપાઠ આપ્યો છે.

(૭૬) સેવા, સફાઈ અને પ્રાર્થના

સુરત મ્યુ. કોર્પોરેશનના પ્રાથમિક શિક્ષક-શિક્ષિકાની
એક ટુકડીએ લાગાવજપતરાય બાગ સામે સફાઈકામ
કર્તું હતું.

આ કાર્યમાં જે. જે. ટ્રેનિંગ કે.લેજના વિદ્યાર્થીઓ પણ
મેડયા હતા.

સાર્વજનિક મિફ્ટ સ્કૂલમાં દેલમાં મરી ગયેલા માન
વીઓ માટે મૂક પ્રાર્થના કરવામાં આવી.

સુરતની અનેક સંસ્થાઓએ પણ સેવાકાર્યમાં સહાય
કરી છે.

અંપાળખાર પ્રગતિ મંડળે પણ સફાઈકામ કર્યું હતું.

હિંદુ મિલન મંદિર તરફથી રેલગસ્તોને વાસણ, ઠપડાં તથા ભોજન અપાયાં હતાં.

અનેક સ્થળોએ પૂરપીડિતોને આશ્રય આપવામાં આવ્યો હતો. તેમને ભોજન તથા અન્ય સહતો આપવામાં આવી.

સોનીકળિયાના મ્યુનિ. સીસેય શ્રી પુષ્પાળહેન દ્વે તથા શ્રી લીખુલાઈ લાકડાવાળાએ સતદિવસ સહતકાર્યમાં સુંદર સેવા બજાવી.

(૭૭) સૂરતમાં કેટલા ડૂબી ગયા ?

સૂરતની રેલ હંમેશા કેટલાક કુટુંબ-માળાંઓને પીળી જતી હોય છે.

આશાસ્પદ યૌવનધનનો પણ નાશ કરતી જાય છે.

શહેરની ગાંધી ઇજનેરી કોલેજના બે વિદ્યાર્થીઓ શ્રી ધનપ્રકાશ ગુપ્તા (દહેરાડુન) અને શ્રી પ્રહલાદ અગરવાલ (કાનપુર) પૂરનાં પાણીમાં ડૂબી ગયા હતા.

તેમની સાથેના સતરંજન શર્મા નામના વિદ્યાર્થીને ઉમરાના એક સાહસશૂરા યુવાને બચાવી લીધો હતો.

શહેરનો એક બ્રાહ્મણ પૂજારી પણ પૂજા કરવા જતા ડૂબી ગયો હતો.

લાકડાં કાઢવા ગયેલા કેટલાક જણ પણ ડૂબી ગયાના હેવાલ મળે છે.

શહેરમાં અન્યત્ર પણ ડૂબી મર્યાના કેટલાક કિસ્સાઓ બન્યા છે.

ગડેખાં ચકલાનો સૈયદ નામનો યુવાન સહતકાર્ય કરતા

જાન ગુમાવી બેઠો હતો.

આ સિવાય પુલને પેલે પાર એક મદ્રાસી કુટુંબના ચાર સભ્યો પૂગનાં પાળીમાં ઘસડાઈ ગયાં હતાં. નવ સભ્યોનું આખું કુટુંબ વૃક્ષ પર આસરે લઈ ચઢ્યું હતું.

અડાજણના ખેતરોમાંથી અઠ્ઠાવીસેક લાગ્રો મળી આવ્યાંની વિગત પ્રસિદ્ધ થઈ છે.

ઉભરાટ નજીક એક મોટર ઘસડાઈ આવી હતી જેમાં ચાર માણસોનાં શબ હતાં એવી વિગત વર્તમાનપત્રોમાં પ્રગટ થઈ છે.

મોટા વસાહતમાં બે બાળકો અને એક ડોશીમા તણાઈ ગયાં હતાં.

(૭૮) હેલિકોપ્ટરમાંથી ખોરાકનાં પડીકાં ફેંક્યાં

રેલ દરમ્યાન ભરૂચ અને સૂરત બિહાના ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં હેલિકોપ્ટરોદ્વારા ખોરાકનાં પડીકા ફેંકવામાં આવ્યાં હતાં.

દરેક પડીકું લગભગ એક મણુ વજનનું હતું.

ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં એક બાળા પર આવું પડીકું પડતાં થયેલી ઇજાને કારણે તે મૃત્યુ પામી હતી.

(૭૯) તાપી નદીમાં આવેલી રેલની હાડકા

‘પ્રતાપ’ દૈનિકમાં શ્રી દાસબહાદુર વાઈવાળાએ તાપી નદીમાં આવેલી રેલની કેટલીક માહિતીઓ સરલવાર નીચે મુજબ જણાવી છે.

૧૯૪૯	૧૭ મી સપ્ટેમ્બર	૯૭'-૬"	પાંચ દિવસ પછી
૧૯૫૦	૧૮ મી સપ્ટેમ્બર	૮૬'-૦"	ઊતરી
૧૯૫૧	૧૦ મી ઓગસ્ટ	૮૨'-૦"	
૧૯૫૪	ઓક્ટોબર		નાનપુરા ખાગની ૨૦૦ ફીટની દીવાલ તૂટી ગઈ.
૧૯૫૬	૧૫ મી સપ્ટેમ્બર	૧૦૧'-	મી વધુ વડીયાવી ખાગની ૧૭૦ ફીટની દીવાલ તૂટી પાંચ દિવસ મુધી રેલ રહી.
૧૯૬૮	૬ ઠી ઓગસ્ટ	૧૦૧' ફીટથી	સુરત શહેર વધુ અને ગામડાંમાં પારાવાર લુકસાન થયું. શહેરના ઉદ્યોગને ભયંકર ફટકો પડ્યો.

(૮૮) પુલના પીલરો સાથે અથડાયાં તોત્તીંગ વૃક્ષો

માંડવી અને મદી વચ્ચેનો તરસાડી પુલ તૂટી જતાં એ વિસ્તારના ધંધા રોજગારને ગંભીર અસર પહોંચી છે.

પીઠ કોંગ્રેસી કાર્યકર શ્રી પ્રેમશંકર બટ્ટે આ વિસ્તારની મુલાકાતો લીધી હતી.

પુલ તૂટી જતાં ખારડોલી કોલેજમાં લણુતા વિદ્યાર્થીઓને લાવવા લઈ જવા માટે એક મશીન ખોટ સરકાર તરફથી અપાઈ છે.

જંગલમાંથી તોત્તીંગ વૃક્ષો ખૂરમાં ઘસડાઈને પુલના પીલરો સાથે અથડાયા હતા.-

(૮૧) મહેસૂલમાફી, મદદ અને લોન

દક્ષિણ ગુજરાતના પૃથ્વિવંશ વિસ્તારના માટે ગુજરાત સરકાર તાબડતોળ રાહત યાજ્ઞનાની જાહેરાત કરી છે

જેઓની જમીન ધોવાઈ ગઈ છે અને પાકનો નાશ થયો છે તેઓને ન પૂછી મહેસૂલમાફી આપવામાં આવશે

ધરવખરી કરી વગાવવા માટે ૩૧ માર્ચ માફીને રૂ. ૨૦૦ મુધીની મદદ અપાશે

જલની આપત્તિમાં જે કુટુંબનો આધાર ગણાનો શાખા મત્તુ પામ્યો હશે તે કુટુંબને રૂ. ૫૦૦ની મદદ મળશે કુટુંબના અન્ય સભ્યનું મરણ થયું હશે તો ૩૧ માર્ચનો લેણે કુટુંબને મદદ અપાશે

મકાન મહાય માટે રૂપિયા અઢીએ મુધી મદત મહાય આપવામાં આવશે આ મિલકત તુકમાની થઈ હોય તો તેવા કિસ્સાઓમાં રૂપિયા પાંચ હજાર મુધીની લોન નગી શકશે

જેઓના દૂધાગા ઢાર નાશ પામ્યા હશે તેમને પણ ચેકડ ગાહન અને એક હજાર રૂપિયા મુધીની લોન પણ આપવામાં આવશે

(૮૨) નર્કમાંથી સ્વર્ગનું કંરે છે સર્જન

ગહેર અને જિલ્લામાં ઠેઠ ઠેઠ નેવાલાગી કાર્યકરોની ટુકડીઓ સકાર્થ કામ માટે રજી નહીં છે

વાલોડ, વ્યાન અને પેડલી વિભાગમાં શ્રી ગુગતનમ દવે અને શ્રી ઝીલાલાઈ દગ્ગની ગહુનગી દેઠળ ચાલતી ઉત્તર બુનિયાદી હાઈસ્કૂલના અનેક વિદ્યાર્થી લાઈબ્રેરીનો જિલ્લાના

રેલમંત વિત્તારોમા સફાઈકાર્ય માટે પોતાના માથનો સાથે
ઊપડી ગયા છે

આ વિદ્યાર્થીઓ માર્ગો પગનો કાદવકીચ્ચડ ઊઘેચીને
ટૂંકોમા ભરે છે ગટરો અને બાજુઓ પણ સાફ કરે છે અને
ઠેઠ ઠેઠ ગાદીમા મળડતા આળસુ લોકોને એવા અને થમનો
મળક પણ શિખાને છે, નરકમાથી તેઓ ફરી સ્વર્ગનું મર્જન
કરતા રહે છે

(૮૩) સૂત ધીબુ જાપાન

શહેરના બાણીતા પત્રકાર શ્રી પ્રમોદ મહેતાએ એક
મુલાકાતમા જણાવ્યું હતું,

God is Great

ધર્મગની યોજના પહેલી, પછી ધીબુ બધી આપણી
યોજનાઓ.

માનવજાત પર અવારનવાર આફતોની ઝીક વરસાવવા
પાછા કુદરતનો શો મ કેત હશે ? ગી વ્યવસ્થા હશે ?

સૂત ધીબુ જાપાન છે જાપાન દેશ પર અવારનવાર
ધરતીક પની આફતો આવતી હોય છે તેમ સૂરત પર રેલ
અને આગની આફતો આવતી જ રહે છે

(૮૪) એક અગમાન બચાવી લઈને

કયા જઈ રહી છે જાહેન ?

બહેન તો કઈ જોલવી જ નથી ઝેલના પાણી વીંધીને
એ તો જઈ રહી છે

ગામ તારાજ થઈ ગયું છે ઘરમા કઈજ બચ્યું નથી

કોણ જાણે તો ય એક અરમાનને બચાવી લઈને એ બહેન કયા જઈ રહી હશે ?

આંધી અને તોફાન પૂર અને વરસાદ એ બધાંની વચ્ચેથી પણ બહેન કામળો ઓઢીને જઈ રહી છે.

બહેન ભાઈને ઘેર જઈ રહી છે.

આજે છે રક્ષાબંધનનો દિવસ.

સડસડાટ પહોંચી ગઈ ભાઈને ઘેર ! એની આંખમાં આંસુ હતા, હૈયામાં હતા અરમાન !

ભાઈ યત્નેના પ્રેમે બહેનના પવિત્ર મનમાં પ્રકાશ પાથર્યો.

અને બહેનને એક વિચાર અબકારો મળી ગયો ! તેણે પોતાના કામળામાંથી એક તાતલો ખેંચી કાઢી લાડીલા વીરને કાઢે બાધી દીધો !

મહુવા ગામની છે આ કથા.

ભાઈ-બહેનના પવિત્ર પ્રેમનું કેવું અદ્ભુત દૃષ્ટાંત !

(૮૫) કેશ-બોક્ષને બચાવી લીધી

દોઢ લાખની રકમ !

એસ. ટી. કર્મચારીઓને પગાર ચૂકવવા માટે સ્ટેટ બેંકમાંથી લાવવામાં આવી હતી.

કેશિયર શ્રી ગુલામઅલી ફકીરભાઈ ગોડા ગંગળવારે ફરજ પર હાજર થયા, ત્યારે જોયું તો દેમાર વરસાદ વરસી રહ્યો છે અને પૂરનાં પાણી વધી રહ્યા છે.

સ્ટાફમાં હાજરી જૂજ જણાતી હતી.

એસ. ટી. ઓફિસના વિસ્તારમાં દસ ફૂટ પાણી ફરી

વળ્યાં હતાં

હવે શ્રી ગુલામખલી ગણરાયા.

તિલ્લેરીમાં કેશબોદ્ધ હતી. ચાવી હતી ઉપે. ગેનેજર પાસે; અને તેઓ તે વિભાગીય નિયામકના ખંડલામાં ઘેરાઈ ગયા હતા.

હવે શું કરવું ?

વક'શોષના મીકેનિક શ્રી કુલકર્ણીએ હામ ભીડી તરતાં તરતાં ગયા અને ચાવી લઈ આવી.

ચોક્કીદાર શ્રી ભાઈ મિયાં અને ટી નાનુભાઈ શાહ મદદે આવી. બધાએ મળીને કેશબોદ્ધ એક એસ. ટી. ખસના છાપરા પર ચઢાવી.

તેઓ પણ બધા એ જ બસ પર ચઢી ગયા ભૂખ્યા તરસ્યા બે દિવસ સુધી ત્યાં જ બેસી રહ્યા !

ઉપર આજ અને નીચે છે પાણી !

રેલના એ રણશૂંગઓનું બહુમાન કરવાનું અને રોકડ રકમનું ઈનામ આપવાનું એસ. ટી. કોર્પોરેશને નક્કી કર્યું છે

(૮૬) ઝૂંપડીમાં શું બેયું ?

રેલ ઊતરતી જતી હતી.

એક ભાઈ પોતાની ઝૂંપડીના ચા હાલ છે તે બેવા દોડી.

ઝૂંપડીમાં ડોકિયુ કર્યું ત્યાં એની સામે જ સુલતા સાપે કૂંદાડો માયે ! અને તેની છળી મર્યાની ચીસ વાતાવરણને ચીંટી રહી.....

સૂરત નલ્લકનો આ બનાવ છે.

(૮૭) લિખા હે ખાનેવાલા કા નામ !

પૂરનાં પાણીથી ભીંજાયેલી અનાજની અમ્રાંચ ગુણે
નિહાળીને અનાજના વેપારીઓની આખોણીની થઈ જતી હતી.

લોકો પણ આ ભીંજાયેલું અનાજ જોઈને રડી લેતા હતા.
એટલા માટે કે તેઓ અનાજ વગર ટટળના રહેતા અને અહીં
હજારો ગુણ દબાયેલી પડી રહેતી !

હવે એ બધું ભીંજાયેલું અનાજ 'સરકાર' દ્રોકો ભરી
ભરીને લઈ જઈ તાપીમાં પધરાવે છે.

કોઈએ કહ્યું છે કે ભગવાને અનાજના દાણેદાણા પર
તેના 'ખાનારજી' નામ લખ્યું છે. આ ભીંજાયેલું અનાજ
સાગરરાજના 'નસીમજી' હશે ! તે આરોગ્યે અથવા તે
જલચર જીવોનો તે ખોરાક બની જશે !

ઊડતાં પંખીઓને જો વાધો ન હશે તો તેઓ પણ આ
અનાજજી' હાન (!) સ્વીકારી લેશે !

(૮૮) ધન્ય છે આ ધરતીને !

ચિંથરેહાલ વસ્તો. દુબળું શરીર.

આંગણમાં એક બાધ આવીને ઊભી.

અમે પૂછ્યું : 'શું જોઈએ છે ?'

બાધ બોલી, 'ઘાડો લોટ અધિ.'

એ સી કોઈ લિખારી નહોતી. યાચક પણ લાગતી નથી.

એની આંખની ખુમારી જ કહી આપે છે કે એ ભૂખે મરતી
લિખારણુ નથી....

અમે પૂછ્યું : 'લોટનું શું કામ પડ્યું ? કંઈ ખાવાનું
જોઈએ છે તારે ?'

બાઈએ જવાબ આપ્યો : 'ના, ના, હું લિખારણ નથી.
થોડો લોટ આપો તો રોટલા બનાવીને ઓલા પૂરપીડિતોને
મોકલવા છે. મારે ઘરે લોટ ખલાસ થઈ ગયો છે. માંજે
આવશે. તે પહેલાં તો પહોંચતાં કરવા જોઈશે.'

અમે લોટ આપ્યો.

થોડી વાર પછી અમે કુતૂહલ ખાતર પાલડી સામેના
મેદાનમાં છાવણી નાખીને રહેતા એ કુટુંબોની કામગીરી
જોવા નીકળી પડ્યા.

પેલી બાઈ ત્યાં રોટલા કરતી હતી. નજીકમાં એનું
બાળક બેઠું હતું.

બાળકે પેલા તૈયાર રોટલાની એક ધાર તોડવાનો
પ્રયત્ન કર્યો. તે ભૂખ્યું થયું હતું.

પેલી બાઈએ બાળકને સમજાવતાં કહ્યું : 'દીકરા, એ
રોટલાને ન અડીશ એ તો પારકાં છે. તારા બાપુ હવે
આવતા જ હશે તે બીજે લોટ લઈ આવશે, હું તને તેમાથી
રોટલો ધરી દર્શા. બેટા, થોડી વાર રાહ જો !'

આ પ્રસંગ અમદાવાદનો છે. શ્રી નીરુભાઈ દેસાઈએ
લખ્યો છે.

(૮૯) વેપારઉદ્યાગને પાંચ કરોડની લેન

દક્ષિણ ગુજરાતના વેપારઉદ્યોગને હવે ફરી બેઠાં કરવાના
છે.

આ માટે કરોડો રૂપિયાની જરૂર પડશે

ગુજરાતના નાણાંપ્રધાન શ્રી જશવંત મહેતા બિપજ્યા મુંબઈ.

મોટી મોટી બેંકોના ચેરમેનો ભેડે મંત્રણા કરી. ગુજરાતના વેપારીઓ વતી લોનની માંગણી કરી.

મુંબઈની પાંચ બેંકોએ આ માંગણી તરત જ કબૂલી.

બેંક ઑફ બરોડા, બેંક ઑફ ઈન્ડિયા, હેના બેંક, સેન્ટ્રલ બેંક અને સ્ટેટ બેંક ઑફ ઈન્ડિયા પાંચ કરોડ રૂપિયાથી વધુ રકમ દક્ષિણ ગુજરાતના ઉદ્યોગો અને વેપારીઓને આપવા કબૂલ થઈ.

ડુ. કે. બેંક પણ પચાસ લાખ રૂપિયાની લોન આપશે.

બેંકો પાંચ વરસની સુદત માટે લોન આપશે. લોનનો વ્યાજનો દર છ ટકા રહેશે. પ્રથમ બે વરસ લોનના હતા ભરવાના નથી, પણ પછી ત્રણ વરસમાં લોનનાં નાણાં ભરવાઈ કરી આપવાનાં રહેશે.

(૯૦) કૂલની ફેરમ

ઘાટકોપર.

મુંબઈનું એક પત્રું.

ગુજરાતના પૂરઘસ્તોની રાહત માટે ત્યાં સરઘસ નીકળ્યું હતું.

રસ્તાની કોરે બિલી બિલી એક બાળા સરઘસ ભેઈ રહી હતી.

કોને ખબર તેના દિલમાં શું ઘેરણા થઈ! તરત જ તેણે પોતાના અંગ ઉપરથી નવું નક્કોર ફ્રોક ઉતારીને રાહત-દાવાની ઝોળીમાં મૂકી દીધું!

કાર્યકરભાઈ તો બેઠજ રહ્યા !

આબુળાબુ બિલેલા લોકો આ દૃશ્ય બેઠને મુઝ થઈ ગયા.

ફૂલની ફોરમ તે આતું નામ !

(૬૧) રાંદેરનું બેખમ

ગુજરાતના પંતપ્રધાન શ્રી હિતેન્દ્રભાઈ દેસાઈ એ રાંદેરના પૂરઘસ્ત વિસ્તારોની મુલાકાત લીધી હતી.

એક બહેરસભામાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે કેન્દ્રના સિંચઈ અને વીજળી પ્રધાન ડૉ. રાવે એવો મત આપ્યો છે કે ઊકાઈ યોજનાનું કામ પૂરું થતાં તાપીના ખીણ વિસ્તારને સંરક્ષણ મળશે. રાંદેરના ધોવાણનો ભય પણ પછી રહેશે નહીં.

રાંદેરના સામાજિક કાર્યકર શ્રી ઠાકોરભાઈ પટેલે જણાવ્યું હતું કે આ વેળાના પૂરમાં તાપી નદીનો પ્રવાહ રાંદેર તરફ સોથી દોઢસો ફીટ બઢલાયો છે. આથી રાંદેર માટે ભય બિલો થયો છે.

(૬૨) સાહેબને સમજાવી દીધા !

સાલ હતી ૧૯૨૭.

ત્યારે અમદાવાદમાં શ્રી. ચેટકીડડ કમિશનર હતા.

અમદાવાદ સુધરાઈના પ્રમુખ હતા સરદાર વડલભાઈ પટેલ.

ગુજરાતમાં જળપ્રલયનું સંકટ આવીને બિબું હતું.

રાહતકાર્ય માટે નાણાંની મોટી રકમની જરૂર હતી. સરદાર તો પહોંચી ગયા કમિશનર પાસે.

જળપ્રલયની ભયંકરતાથી કમિશનરને વાકેફ કર્યા. સરકારે તાબડતોબ રાહત માટે નાણાં મંજૂર કરવા જોઈએ એવો પ્રસ્તાવ મૂક્યો.

ચેટડીલડ સાહેબે તો સરદાર પટેલને કાવઠાની ગૂંચ દેખાડી કહ્યું :

‘હું દુકાળ માટે નાણાં ખરચી શકું, પણ આ તો જળપ્રલય છે. એ માટે મારાથી રકમ મંજૂર રી રીતે થાય ?’

સરદાર પટેલે તરત જ જવાબ આપ્યો : ‘વહાલા સાહેબ, જળપ્રલય એ પણ દુકાળ જ છે. અમે એને લીલો દુકાળ કહીએ છીએ.’

ગોરો અફસર સમજી ગયો.

તરત જ એણે દુકાળ રાહત ફંડમાંથી એક કરોડ રૂપિયા આપ્યા.

ઉપરાંત કલેક્ટરોની સલા મેલાવીને સૌને સરદારના કાર્યમાં સાથ આપવાની સૂચના કરી.

પછી તો ગામેગામ રાહત દુકડીઓ ધૂમતી થઈ ગઈ.

(૯૩) જિલ્લામાં થયેલું નુકસાન

સૂરત જિલ્લાના ૧૩ તાલુકાઓમાં થયેલા નુકસાનના સત્તાવાર આંકડા નીચે મુજબ છે.

આમાં સૂરત શહેરનો સમાવેશ થતો નથી.

તારીખ છઠ્ઠી ઓગસ્ટ ૧૯૬૮ની તાખીનાં પ્રચંડ પૂરે

તાપીની સપાટીને ૧૦૩,૬ ફૂટ સુધી આકી હતી જેણે અત્યાર સુધીનો વિક્રમ તોડી નાખ્યો.

પૂરના પાણી પાંચ દિવસે ઓસર્યા હતા ૬૩૬,૨ ચોગ્મ માઇલ વિસ્તારના ૫૦૫ ગામોને પૂરના પાણીની અસર થઈ છે.

સુરત શહેર સિવાય જિલ્લાના ૨,૫૩,૩૨૨ શખ્સોને પૂરની અસર થઈ છે ૧,૦૦,૭૫૭ એકર જમીનને નુકસાન પહોંચ્યું હતું અને તેમાંનો પાક નાશ પામ્યો હતો.

૧૧૨ શખ્સો અને ૭૬૪૯ ઠોરો પૂરમાં તણાઈ ગયા હતા (જેમાં સુરત શહેરના ૧૭ માનવીઓ અને ૧૦૪૮ પશુઓનો સમાવેશ થાય છે).

જિલ્લામાં ૩૦,૬૦૬ ઘરોને નુકસાન પહોંચ્યું છે, જેમાં સુરત શહેરના ૩૩૧૦ મકાનોનો સમાવેશ થાય છે.

આ પૂરથી સરકારી મિલકતને ડા ૭૮,૫૭,૪૦૦નું, પંચાયત અને અર્ધસરકારી સંસ્થાઓને ડા ૩૦,૬૬,૬૭૦નું, સહકારી મંડળીઓને ડા ૨૮,૧૬,૬૪૦નું, ટ્રસ્ટ અને ધર્મોદ્દામ સંસ્થાઓને ડા ૨,૩૧,૧૦૦ નું, મકાનોને ડા ૨,૫૭,૧૭,૫૬૫ નું અને ઘરા સિવાય અન્ય માલમિલકતોને ડા ૧,૬૧,૮૦,૩૩૬નું અને ખેતીવાડીને ડા ૩૧૬,૮૦,૪૪૮નું નુકસાન થયાનો અંદાજ છે.

(૬૪) જોયાં ગામેગામ આવાં દર્શ્યો !

ગામ અસ્તનાબાદ

પત્રકારો ફરતા ફરતા ત્યાં જઈ પહોંચ્યા

આખા ગામમાં એક જ ઘર મવામત ઊભું હતું ઊભું હતું એટલું જ માત્ર, બાકી ઘરમાં તો પૂરે મત્યાનાશ વાળી

રેલના રણશૂરાઓ

લીધું હતું.

ઘરમાં રહે છે મંગુળહેન.

ખેતીની આવક પર નભે છે.

મંગુળહેને ઘરમાંથી બહાર કાઢેલી ચીજવસ્તુઓ પત્ર-
કારોને ઢેખાડી.

એક બેગમાંના બધાંયે કિંમતી વસ્ત્રો કાઢવથી લલબદ્ધ
થયેલાં નજરે પડ્યાં.

રૂડિયો નવો જ લીધો હતો. પણ તેનાં વાલ્વ, બલ્બ
અને સરકીટમાં કાઢવ ભરાઈ ગયો હતો.

હારમોનિયમની એક પેટી સહાને માટે હાર પાત્રીને
પડી હતી.

સૂર અને સંગીત તેની લાચારી નિહાળીને આલ્સ્યાં ગયાં
હતાં !

અને છેલ્લે ઢેખાડી લીંબાયલી નોટોનો થોકડો.

અહીંસો રૂપિયાની રકમનો રણકો એમાંથી વિદાય થઈ
ગયો હતો.

(૬૫) કોરપોરેશનની કથળેલી હાલત

રેલથી સુરત કોરપોરેશનને એક કરોડ છેતાલીસ લાખ
રૂપિયાનું નુકસાન થયું છે.

શહેરનો વ્યાપાર સ્થગિત થઈ ગયો હોવાથી થોડા મહિ-
નાઓ સુધી જકાતની આવક પણ ઘટી જશે, આથી ૧૩
લાખ રૂપિયાની ખોટ જશે. આ વરસના બજેટમાં ૪૦ લાખ
રૂપિયાની ખાધ પડશે એવો અંદાજ છે. પરિણામે આ વરસે

કેટલાંક કામો મુલતવી રાખવા પડશે.

વહીવટી સંચાલન માટે કોરપોરેશને ગુજરાત સરકાર પાસે રૂપ લાખ રૂપિયાની લોન માગી છે

(૯૬) સેવામાં રૂઝુ' ગુજરાત !

શ્રી નીરુભાઇ દેસાઈ 'ગુજરાત સમાચાર'માં લખે છે :
ખિહારમાં ધરતીકંપ થયો ૧૯૩૪માં, ત્યાં સૌથી અમર-
કારક કાર્ય ગુજરાતની ટુકડીએ જ કર્યું. આરંભમાં સૌનો
કાફલો અડીયો જ ઊપજ્યા હતો જેલમાંથી છૂટીને આવતા
મૈનિકો, કાર્યકરો બધા આ નવી લડતમાં ઉત્સાહભેર પરા-
વાઈ ગયા. કેટલાક તો બે વર્ષ સુધી ખિહારને સ્વસ્થ
કરવામાં શેકાયા.

આસામનો ધરતીકંપ, ઓરિસ્સાનો પ્રલય, દેશમાં જ્યાં
જ્યાં કેાઈ આવી આપત્તિ એના બાધા સળવીને આવે છે
ત્યાં ત્યાં ગુજરાતમાંથી અચૂક વંહાર ગઈ છે. આ બધા
પ્રાંતોમાં ગુજરાતના સેવાકાર્યની જબરી સુવાસ પ્રસરી છે

છેલ્લે ખિહારના હુબાળમાં સૌથી મોટી એથ ગુજરાત
એને 'ગુજરાતીઓએ' જ કરી. 'ગુજરાતમાંથી નાણાં અને
સાધનોનો પ્રવાહ ત્યાં અવિરત વહ્યો. વ્યવસ્થા પણ ગુજરા
તના કાર્યકરોએ જ સંભાળી પૂજ્ય મહારાજ જેવાએ તેમાં
સમગ્ર શક્તિ નીચેવી દીધી શ્રી જયપ્રકાશ નારાયણે ગુજરા
તને અંજલિ આપતાં લખ્યું હતું કે તમારા ૧૫ વગર
ખિહાર પુનઃ બેઠું ન થઈ શક્યું હોત.

આજે પાછો ગુજરાતની તળભૂમિમાંથી એની ખુમારીનો
સાદ થયો છે. ત્યારે તો એનું પરમ સ્વરૂપ, ચરમ કાંતિ

રેલના રણશૂરાઓ.

જેવા મળે તેમાં નવાઈ નથી. બિહારની વહારમાં કાયા નીચાવી નાખનાર પૂજ્ય મહારાજ પાછા સૂરત જિલ્લામાં બેઠક લગાવે છે પેલા વયવાધીકૃંય પૂ. રણછોડદાસ મહારાજને જાણે આયુષ્યની નવી કેડી લાપી છે.

ખુઝર્ગ અને જુવાન એક આખી ફાજ આજે ગુજરાતને પુનઃ ટટાર કરવાના કામે લાગી છે. વડાપ્રધાન, રાષ્ટ્રપતિ સહુ કોઈ મુગ્ધ ભાવે આ વીરશ્રી પર પ્રશંસા વેરે છે.

(૯૭) યોજનાઓનો અમલ જલદી કરો

શ્રી ભાઇલાલભાઈ પટેલે સૂરતમાં પત્રકારોને જણાવ્યું હતું કે સૂરત અને ભરૂચના વિસ્તારોને પૂરનાં લયથી કાયમ માટે મુક્ત કરવા હોય તો બિકાઈ યોજના અને નર્મદા યોજનાનો અમલ ઝડપથી થવો જોઈએ.

તેમણે કહ્યું હતું કે ભરૂચ જિલ્લાના કેટલાક ગામોમાં ભારે નુકસાન થયું છે. તૂટી પડેલા મકાનોને ફરી સસ્તાં ભાવે ફેવી રીને બિલા કરી શકાય તે માટે હું મારો સમય અને બુદ્ધિશક્તિ વાપરવા તૈયાર છું.

(૯૮) ન જાણ્યું કુંડળીનાથે

અમદાવાદની ડેલેજના પ્રોફેસર.

નામ તેમનું શ્રી આર. બી. પટેલ

તાપીમાં રેલ આવી ત્યારે તેઓ સૂરતની એક લોજમાં બિતર્યા હતા.

પ્રોફેસર સાહેબ કઠોરથી સૂરત આવી રહ્યા હતા. ઘૂંટણ-ભર કાદવ ખૂંદતા ખૂંદતા આવતા હતા.

એમના સાથી હતા એક જ્યોતિષી.

નડિયાદના રહેવાસી.

તેઓ પણ સુરત જઈ રહ્યા હતા. સ્ટેશનની સાવજનિક હોટલમાં જ તેઓ પણ મુકામ કરવાના હતા.

‘પ્રોફેસરને થયું કે ચાલો, સોળતી મળી ગયો ઓળખાણ પૂછી તો જાણવા મળ્યું કે તેઓ નડિયાદના જ્યોતિષી છે. જ્યોતિષના કામ માટે સુરત જઈ રહ્યા છે. છાપામાં તેમણે જાહેરાત પણ છપાવી હતી.

પ્રોફેસર સાહેબથી હસી દેવાયું. તેમને થયું કે વાહ કહેવું પડે ! બીજાના જોય જોવા જનાર જ્યોતિષી પોતે જ આ રીતે કાદવમાં કમરપૂર ખૂંધી જવાના છે તેની આગાહી કરી શક્યા નહીં !

કોઈએ સાચું જ કહ્યું છે કે વેધ પોતાની દવા કરી શકતો નથી અને જ્યોતિષી પોતાનું ભાવિ જોઈ શકતો નથી !

ન જાણ્યું કુંડળીનાથે, સવારે કેવાં કુડાળા;
પૂરનાં, તેમની સમીપ, વહી જવાનાં છે !

(૯૬) કેળ અને કેડ અને ભાંગી !

ખેતીવાડીમાં વધુ નુકસાન કેળને હતું. કેળનાં ખેતરના ખેતર તબાહ થઈ ગયાં હતાં પાણીએ કેળની અને કેળવાળા ઓની તો કેડ જ ભાંગી નાંખી હતી એટલે સુધી કે કેળ ઘસડાઈ ગયા બાદ એટલી રેતી, કપત્તી, કાદવ અને ચીક ખેતરમાં જમા થયો હતો કે સાફસૂફી થઈ શકે નહીં અને નોંસરથી ખેતી કરવામાં પણ સુરક્ષેલી બિલ્લી યાય

(૧૦૦) સમૃદ્ધ બાગબગીચો વેરાન થઈ ગયો

વલસાડ જિલ્લો.

નયું નંદનવન !

ફુનિયાલરમાં ઉત્તમ અને સુવામિત, રસમધુર આકૃષ્ટ
કેરીઓ અહીં નીપજે છે

ફળોનો એ સમૃદ્ધ બાગબગીચો પણ વેરાન થઈ ગયો !

વલસાડ જિલ્લાની અબિકા, પૂર્ણિ, ઔરંગા, ખરેરા અને
કાવેરી નદીઓમાં આવેલ પૂરે ૧૮૪ ગામોમાં તારાજ
સજી છે.

સૌથી વધુ નુકસાન નવસારી અને ગણદેવી તાલુકામાં
થયું છે કાલિયાવાડી અને કાછિયાવાડીની વાડીઓ બિલકુલ
તારાજ થઈ ગઈ છે

ચીખલી, ગડત, અજગઈ, માણુકપોર, કછોલી, ખખવાડા,
સોનવાડી, વેગામ, વીરાવળ, નવસારી, વાસદા વગેરે નદી
કાંઠાના ગામોને સૌથી વધુ નુકસાન પહોંચ્યું છે

(૧૦૧) વલસાડ જિલ્લાની તારાજના આંકડા

તારાજ ! તારાજ !

અને તેના આકડા !

તારાજના આકડા કાઢવા એ ખુદ તારાજને ગમશે નહીં
વલસાડ જિલ્લાની તારાજના આંકડા સત્તાવાર રીતે
નીચે મુજબ જાહેર થયા છે.

પાકને થયેલું નુકસાન રૂા ૧,૨૪,૪૬,૩૩૧,

મકાનોને થયેલું નુકસાન રૂા. ૩૭,૮૬,૧૧૬.

માનવવસ્તી અને ટોરલાંખરને થયેલું નુકસાન રૂા. ૭૦,૦૦,૦૦૦.

બહેર સેવાઓને પહોંચેલું નુકસાન રૂા. ૧૬,૪૬,૫૫૭

પંચાયતના માર્ગો અને ખારલેન્ડને થયેલું નુકસાન રૂા. ૧૧,૩૮,૫૦૦.

સહકારી મંડળીઓને તેમજ ઘરવખરીને થયેલું નુકસાન રૂા. ૨૧,૬૪,૮૬૦.

ઉદ્યોગોને થયેલું નુકસાન રૂા. ૩૬,૬૫,૦૦૦.

કુલ રૂા. ૩,૧૮,૪૭,૩૮૪નું નુકસાન અંદાજવામાં આવ્યું છે.

આ સિવાય અન્ય માલમિલકતોને થયેલું નુકસાન રૂા. ૧,૭૫,૭૬.૦૨૪નું છે.

(૧૦૨) માત્ર ૪૮ કલાકમાં !

એપ્રિલ રોડો !

મુંબઈ તરફથી આવતાં બીલાડ નજીકના પુલને લગભગ ૨૫૦ ફૂટ લાંબો એપ્રિલ રોડ ધોવાઈ જતાં મુંબઈ તરફનો માર્ગવહેવાર રૂંધાઈ ગયો હતો.

અતુલ નજીક પાર નદી પરનો એપ્રિલ રોડ, વલસાડ નજીક ઔરંગા નદી પરનો તેમજ ચંડોળા નદી પરના એપ્રિલ રોડમાં પણ લંગાણ પડ્યાં હતાં.

આટલાં બધાં ભંગાણો હતાં પણ રાજ્યના બહેર બાંધ કામખાતાએ માત્ર ૪૮ કલાકમાં જ સમારી દીધાં હતાં.

માર્ગવહેવાર તા. ૧૦મી ઓગસ્ટથી જ શરૂ થઈ ગયો.

(૧૦૩) સમાધિ લગાવી સાધુએ

સુરત સ્ટેશન સરકલ.

આજે વધુ લાઘ્ય દેખાય છે.

અહીં છે શ્રી વલ્લભભાઈ પટેલનું સ્ટેશ્યુ.

ચારે બાજુ કમરપૂર પાણી ઘેરાયલાં છે. આખો ય દેખાવ ધીમે ધીમે સરોવર જેવો બનતો જાય છે.

ત્યાં જ સ્ટેશ્યુ પાસે ખેઠક જમાવી કોક સાધુએ સમાધિ લગાવી સાધુ તો ખેઠા.

કહે છે કે રેલ ઊતરી જાય એ માટે ભગવાનને પ્રાર્થના કરવા સમાધિ લગાવી હતી. આજુબાજુના લોકો પણ ભેગા થયા. તેઓ ભજન-કીર્તન કરવા લાગ્યા.

(૧૦૪) નાનું નવસારી : મોટું દિલ

વલસાડથી ત્રણ ખટારા ભરીને કપડાં અને ખાદ્યપદાર્થો નવસારી આવી પહોંચ્યાં.

પૂરગ્રસ્ત અને નિરાધાર લોકોનાં ઉદારીન ચહેરા પર આનંદની ચમક પ્રસરી.

જેતજેતામાં એ ખટારાની ચીજવસ્તુઓ વહેંચાઈ ગઈ. ત્યાં કોઈકે બોલી ઊઠ્યું :

‘બસ કરો હવે ભાઈ! જેટલી જરૂર આપણે છે તેટલી જ બીજે પણ છે. આ ત્રીજો ખટારો હવે આગળ જવા દો.’

અને સૌ ખટારાથી દૂર થઈ ગયા.

ખટારો સુરત તરફ દોડવા લાગ્યો.

(૧૦૫) ઓલપાડને અતિશય નુકસાન

ગુજરાતના કૃષિ અને સહકાર ખાતાના પ્રધાન શ્રી માધવલાલ શાહે એક મુલાકાતમાં જણાવ્યું હતું કે ઓલપાડ તાલુકામાં પૂરથી રૂ. એક કરોડ સત્તાસી લાખનું નુકસાન થયું છે.

ઓલપાડના સરપંચ શ્રી અટ્ટોહરીઆએ પત્રકારોને માહિતી આપી હતી કે એકલા ઓલપાડ ગામનું જ નુકસાન પચ્ચીસ લાખ રૂપિયાનું છે.

તાપીમાં આવતાં ફરેક પૂર લાટપોર ગામને સાવ ઘેર્ધ નાખી જતું હોઈ તેને કોઈ અન્ય સ્થળે ખસેડવાની ગામ લોકોએ વિનંતી કરી છે.

(૧૦૬) વિદ્યાર્થીઓ મારે ઊઘડી છે નવી શાળાઓ

અમદાવાદના સો જેટલા ચૂંટી કાઢેલા વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓની પચાસ પચાસની બે ટુકડીઓને ગુજરાત રાજ્ય સુવકે મંડળ તરફથી દક્ષિણ ગુજરાતના પૂરવસા વિસ્તારોના પ્રવાસે મોકલવાનું નક્કી થયું છે.

અમદાવાદમાં મુખ્ય પ્રધાન શ્રી હિતેન્દ્રભાઈ દેસાઈના પ્રમુખપદે મળેલી ગુજરાત રાજ્ય સુવકે મંડળની બીજી બેઠકમાં આ નિર્ણય લેવાયો હતો.

શ્રી હિતેન્દ્રભાઈએ જણાવ્યું હતું કે આવા પ્રવાસથી વિદ્યાર્થીઓ અને સુવકોની શક્તિને માર્ગ મળશે એટલું જ નહીં પરંતુ પૂરખીડિતોને સહાય કરવા માટેનું યોગ્ય વાતાવરણ પણ સર્જી શકાયે.

આ ખેઠકે રાજ્યના યુવક વર્ગની વિવિધ શક્તિઓનો વિકાસ થાય અને તે મમાજને ઉપયોગી કાર્યમાં વાળી શકાય તેમજ રાજ્યના યુવાન વર્ગ માટે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ ચલાવતી મંદ્યાઓના કાર્યનું સંકલન કરી શકાય એ હેતુથી બાવીસ મુદ્દાના એક કાર્યક્રમને બહાલી આપી હતી.

આ કાર્યક્રમમાં પ્રવાસ અને સાહસિક તેમજ અન્ય પ્રવૃત્તિઓ માટે ટુકડીઓનો આંતરપ્રાંતિય વિનિમય કરવો, રશિયામાં થાય છે તેવા વિશાળ પાયા પર યુવક મહોત્સવ યોજવા, યુવકને નેતૃત્વ અંગે તાલીમ આપવી, રાજ્યમાં ચાલતી વિવિધ યુવક પ્રવૃત્તિઓની સર્વે કરવી સાહસ અને સેવાના વિવિધ ક્ષેત્રે ઉચ્ચત્તમ સિદ્ધિ માટે રાજ્ય કક્ષાએ એવોર્ડ આપવા, પ્રવાસ પથન યોજવાં, સાહસવૃત્તિને પોષક પ્રવૃત્તિને વેગ આપવો, નાગરિક સંરક્ષણની પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવી તથા આકર્ષિતક સંજોગો અને જરૂરિયાતની સેવા માટે રાજ્ય કક્ષાનું અને શક્ય હોય ત્યાં જિલ્લા કક્ષાનાં સ્વયંસેવકોનાં દળોની રચના કરવી વગેરે મુદ્દાઓનો સમાવેશ થતો હતો.

આ બધે આ મહોત્સવ ધૂળ જ મોટા પાયા પર વડોદરા ખાતે યોજવાનું નક્કી થયું હતું.

ધનગની રહેલા ઉત્સાહી અને શક્તિશાળી યુવાનો માટે નવી જ શાળાઓ ઉઘડી ગઈ છે !

(૧૦૭) આવતી કાલનાં નાગરિકોને અભિનંદન !

આવતી કાલનાં નાગરિકો !

કુદરતી આપત્તિ વેળા અદ્ભુત ઉત્સાહ દાખવીને કામ કરી રહ્યાના ચોમેરથી સમાચારો મળે છે.

શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો અનાજ, કપડાં તથા રોકડ રકમ ઉધરાવી રાહત ફાળામાં આપી રહ્યા છે.

સચીન, કૌસળા, સાતેમ, વેરુમા વટાર તથા સૂરતની નેન શાળાઓએ પણ રાહતફાળો ઉધરાવી આપ્યો છે. કેટલેક રથળે વિદ્યાર્થીઓએ શ્રમદાન પણ કર્યું છે.

(૧૦૮) ઉદ્યોગપતિઓનો ઉત્સાહ

ગુજરાત રાજ્યનાં નાણાંપ્રધાન શ્રી જશવંત મહેતા મુંબઈમાં બળીતા ઉદ્યોગપતિઓ શ્રી જે. આર. ડી. તાતા, શ્રી અરવિંદ મફતલાલ, શ્રી પ્રતાપ લોગીલાલ, શ્રીમતિ સુમતિ મોરારજી તથા શ્રી એસ. કે. પાટિલ વગેરેને મળ્યા હતા.

ઉદ્યોગપતિઓએ લાખો રૂપિયાની મદદનાં વચન આપ્યા હતાં, ઉપરાંત કેટલાંક રચનાત્મક સૂચનો પણ કર્યાં.

ગુજરાત સરકાર કહે તે ગામડાંઓ ફરી વસાવી આપવા ઉદ્યોગપતિઓએ તૈયારી બતાવી હતી.

ગુજરાત સરકારે પાંચ કરોડ વ્યાજમુક્ત લોન બહાર પાડવી જોઈએ એવું સૂચન પણ થયું હતું.

(૧૦૯) સંખ્યાબંધ પુલોનો નાશ !

ડાંગ !

પૂરે એ જિલ્લા પર પણ વિનાશની આકરી ડાંગ ઉપાડી હતી.

વઘાઈમાં એક જ દિવસમાં વીસ ઈંચ વરસાદ પડ્યો હતો.

વીજળી અને તારના થાંભલાઓ સો સો ફૂટ દૂર ધસડાઈ ગયા હતા.

કુલ દસ શબ્દો પૂરમાં માર્યા ગયા છે.

ડાંગના વિસ્તારમાં સંજ્યાળાંધ પુલો નાશ પામ્યા છે.

(૧૧૦) એક મોટી વાત !

અમદાવાદના પત્રકારો.

શ્રી હરીશ નાયક અને શ્રી સનત ઝવેરી.

ગુજરાતનો જળપ્રલય નિહાળવા પ્રવાસે નીકળ્યા.

આવ્યા ગિલીમોરા.

ત્યાંના ન્યુઝ એજન્ટ શ્રી મગનભાઈને મળ્યા. સાથે લીધા અને આગુબાગુનો વિનાશ જોવા નીકળી પડ્યા.

મગનભાઈએ તેમને દેવે: વનાશ જતાઓ. બે ગામો ગોઈડી અને ભેંસલાની તારાજ દેખાડી.

પાછા ફરતા એક લેખક ચઢતી વાછરડીને જોઈને મગનભાઈનું હૈયું દ્રવી ઊઠ્યું.

બાગુમાં ઊભેલા શ્રી ખુશાલભાઈએ પત્રકારોને કહ્યું : 'તમે ગુજરાતમાં ઘણું જોયું અને જાણ્યું, પણ મને લાગે છે કે તમે કશું જ જાણ્યું નથી ! તમે એક મોટી વાત જ જાણ્યું લાગતાં નથી !'

પત્રકારો અમકયા.

ખુશાલભાઈ કેવો ધડાકો કરે છે !

અંતે ખુશાલભાઈએ કહી જ દીધું : ' આ વિનાશક પૂરમાં આપણા મગનભાઈના ખુદ ત્રણ સંતાનો તણાઈ ગયાં છે !'

પત્રકારોની આંખમાં ઝળઝળિયાં આવી ગયાં.

છાપાના માણસોનાં કાગળ જેવાં હૈયાં ભીંજાઈ ગયાં !

પછી તે પત્રકારોએ મગનભાઈની માફી માંગી. સદ્દાનુભૂતિ

બ્યક્ત કરી. બધાં હવે સદાયે વેદનાના પૂર રાત ને દિવસ
 ઘૂઘવ્યા કરે છે, તે હૈયાને તેમણે બિલકુલ યોગ્યનું જ નહીં !
 તેમને થયું : 'કેવો મહાન માણસ ! હું ખના કુંગર પર બેસો
 છે પણ તળેટીને એકેય પત્થર ફેંકીને ધાવલ કરવાનું પસંદ
 કરતો નથી !'

(૧૧૧) રેલના રણશૂરા સ્વ. પટેલ

રેલના રણશૂરા !

શ્રી ડાહ્યાભાઈ લાલભાઈ પટેલ

વલસાડ તાલુકાના ઉમરમાડી ગામના વાની

નવસારીની કોલેજમાં બી એસ સી નો અભ્યાસ કરે

પૂર્ણ નદીમાં પ્રયત્ન પૂર આવતા ડાહ્યાભાઈએ મોત

સુઠીમાં લઈને ત્રીસ શખ્સોના જાન બચાવી લીધા

ત્યા જ મોતની સુઠી બિધડી ગઈ

જાને મોત સગી ગયું !

ડાહ્યાભાઈ સર્પદરાનો ભોગ બન્યા પાણીમાં જ કામગીરી

બળવતા બળવતા મૃત્યુને ભેટ્યા

બનાસકાંઠા સેવા સમાજ મહાન તરફથી રૂપિયા એક
 હજારનો એક વડા પ્રધાન શ્રીમતી ઇન્દિરા ગાંધીના હસ્તે
 તેના કુટુંબીજનોને અર્પણ કરાયો હતો

નવસારીના વિદ્યાર્થીઓએ વડાપ્રધાન શ્રીમતી ઇન્દિરા
 ગાંધીને એક નિવેદન સુપરત કરીને સ્વ. ડાહ્યાભાઈ પટેલને
 રાષ્ટ્રપ્રમુખનો સુવર્ણચંદ્રક અર્પણ કરી તેમનું મરણોત્તર
 મન્માન કરવાની વિનંતી કરી હતી

પણી આ સાહસ દરમ્યાન તેમને સહાય કરનાર કોલેજ-મિત્ર શ્રી ઠાકોરભાઈ ટંડેલગું પશુ સન્માન કરી તેમના અભ્યાસ માટે નાણાંકીય સહાય કરવા અરજ કરી હતી.

(૧૧૨) ચેતણું જોઈશે

શ્રી કલ્યાણભાઈ વિ. મહેતા જણાવે છે :

નવસારી પાસેનો પુણી નદી ઉપરનો વીરાવળ પુલ ઘસડાઈ ગયો એની પહેલી ખબર પડી પાકિસ્તાનમાં !

‘આપણી સરકારને અને આપણી સમાચાર સંસ્થા એને, રેડિયોને આ માહિતી મળી તે પહેલાં બાર કલાક અગાઉ પાકિસ્તાન રેડિયોએ તેની જાહેરાત કરી હતી !

એ શું સૂચવે છે ?

નવસારી નજીકમાં કયાંય પશુ પાકિસ્તાનને સમાચારો પહોંચાડનારી કોઈ બંસૂસોની ટોળી હોવાની પૂરી શક્યતા છે.

(૧૧૩) ગુજરાતના લોકોનો જુદો જ મિલજ !

પંઢર વિદ્યાર્થીઓની ઢુકડી.

પુનાથી સુરત આવી.

‘જ્ઞાન પ્રવોધિની’ સંસ્થાના આ વિદ્યાર્થીઓ રેલે સળેલી પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ અને સર્વે કરી જે કંઈ થઈ શકે તે રાહતકાર્ય કરવા માટે પ્રો. ભાસ્કર કીલોસ્કરની આગેવાની હેઠળ અહીં આવ્યા હતા.

એક મુલાકાતમાં વિદ્યાર્થીઓએ જણાવ્યું હતું કે આવી ભયંકર આશ્ચર્યમાં સંજડાવલા હોવા છતાં લોકોનો જુસ્સો અને ભ્રમ ભેદને અમે તાબુબ થયા છીએ. લોકો જાણે બધું

હુખ ભૂલી ગયા છે. મદદ મળી કે ન મળી તેની કશી ચિંતા કરતા નથી. તેઓ તો પોતપોતાના કામમાં લાગી ગયા છે.

કોયના ભૂકંપ વખતે પણ આ વિદ્યાર્થીઓ ત્યાં રાહતકામ માટે ગયા હતા. તે પ્રસંગ યાદ કરતાં તેમણે કહ્યું કે ત્યાં લોકો રાહત માટે પડાપડી કરતા, લોભ કરતા અને અસંતોષી દેખાતા.

ન્યારે અહીં તો લોકોનો કોઈ જુદો જ મિલન દેખાય છે.

(૧૧૪) કુલ માનવખુવારી કેટલી હશે ?

શ્રી હિતેન્દ્રભાઈ દેમાઈએ અમદાવાદમાં જણાવ્યું હતું કે દક્ષિણ ગુજરાતના પૂરમસ્ત વિસ્તારમાં માનવ ખુવારીનો આંકડો કદાચ ચાર આંકડા સુધી પહોંચી જાય તો નવાઈ નહીં. હજી ઘણી માહિતીઓ મેળવવાની છે.

(૧૧૫) ચે મેરા ફર્ક હય

વડાપ્રધાન શ્રીમતી ઇંદિરા ગાંધી.

ભરૂચની સુલાકાતે આવ્યાં.

એક પત્રકારે એણે કે શ્રીમતી ગાંધીને પગે કંઈ મુચીબત છે. પત્રકારે આ બાબત પ્રશ્ન કર્યો.

શ્રીમતી ગાંધીએ જવાબ આપ્યો :

‘મેરા પૈર મુચકા ગયા હય, અલી ઠીક હય, થોડા થોડા દર્દ હોતા હય, મગર મેં મેરી ફર્ક અદા કરને કે લીયે અર્ધ હું ચે મેરા ફર્ક હય.’

(૧૧૬) દેસાઈપોળ જૈન પેઢીની કામગીરી

સુરતની શ્રી દેસાઈપોળ જૈન પેઢીએ પૂરખસ્તોને સહાય કરવા શહેરના ત્રિવિધ ભાગોના ૨૭ સભ્યોની એક રેલ રાહત સમિતિની રચના કરી હતી.

મુખ્ય અને અન્ય સ્થળોએથી સહાય મોકલનારાઓને પેઢી માર્ગદર્શન આપતી હતી.

પેઢીના વહીવટકર્તા શ્રી હાદ્યાભાઈ રતનજી સુંદર સેવા-કાર્ય બજાવી રહ્યા છે.

(૧૧૭) રેલ તસવીરોનું પ્રદર્શન

ખારડોલીમાં ત્યાંની લાયન્સ કલબ યોજિત રેલ ફોટો પ્રદર્શનનું ઉદ્ઘાટન શ્રી કલ્યાણજીભાઈ પ્રભુભાઈ પટેલે કર્યું હતું.

આ પ્રદર્શનમાં ખારડોલીના તસવીરકારો શ્રી ભવાનભાઈ પટેલ તથા શ્રી બીખુભાઈ પટેલે પાડેલી તસવીરો ઉપરાંત સુરતના અલ્ટ્રા સ્ટુડિયોવાળા શ્રી વિરંચી ત્રિવેદી, શ્રી ભરત દેશમવાળા, શ્રી દિનેશ ડોકટર, શ્રી સનત ઝવેરી તથા નવસારી ફોટોગ્રાફર્સ એસોસિયેશન તરફથી મળેલી પૂરનાં દરેયોની વ્યારસો તસવીરો પ્રદર્શિત કરવામાં આવી હતી.

પ્રાધ્યાપક શ્રી રમણભાઈ પાઠકે પ્રસંગોચિત પ્રવચન કર્યું હતું. શ્રી નારણજીભાઈ દીગરે સૌનો આભાર માન્યો હતો.

સૂરતના સારંગ સ્ટુડિયોએ પાડેલી તસવીરોનું એક પ્રદર્શન નવસારીમાં ડૉ. ઠાકોરભાઈ રાણાને હસ્તે ખુલ્લું મુકાયું હતું.

(૧૧૮) માનવતાનાં મંગલ દર્શન

કુરત જનરલ હોસ્પિટલ.

સામાન્ય રીતે હોસ્પિટલમાં બાર ડોક્ટરો અને ૬૩ નર્સો અને અન્ય સ્ટાફ મળીને કુલ ૧૧૯ વ્યક્તિઓનો સ્ટાફ કામ કરે છે.

પૂરતાં દિવસોમાં ઘણો ખરો સ્ટાફ તેમના વિસ્તારોમાં ઘરાઈ ગયો હતો.

માત્ર જે ત્રણ ડોક્ટરો હોસ્પિટલમાં જ રહે છે તેઓ ડૉ. બટ્ટ, ડૉ. શેલત અને ડૉ. શ્રીમતી જયશ્રી નાગીરદાર હાજર હતા.

આ સિવાય અનુક્રમે બાર અને આઠ નર્સો હાજર રહેતી હતી. થોડાક બીજા કામદારો પણ આવતાં.

રેલના બે દિવસ હરમ્યાન ૧૭૭-૧૭૮ દરદીઓ હતાં.

છઠ્ઠી તારીખે જ્યારે રેલનાં પાણી થહેરના અનેક વિસ્તારોમાં ફરી વળ્યાં ત્યારે હોસ્પિટલમાં હરદીઓ અને તેમના સગાંઓ મળીને કુલ ચારસો જણ હતા.

એ બધાનાં લોજનનો પ્રશ્ન ઊભો થયો.

આસપાસના વિસ્તારોમાંથી કશી રાકવ મળે એમ નહોતું.

શું કરવું ?

હોસ્પિટલના પ્રમુખ શ્રી કનૈયાલાલ મોદીએ જોયું કે ચારસો જણ આજે તેમનાં જ અંગત મહેમાન છે !

પણ, બહારમાંથી, કંઈ જ તાત્કાલિક મળી શકે એમ નહોતું !

તેમણે પોતાના ઘરે જે કંઈ દાન, ચાખા, લોટ હતાં તે મંગાવીને રસોડું ચાલુ કરી દીધું. રસોઈઓ પણ તેડાવ્યે. તેલ, મરીમસાલાં બધું ઘેરથી આવી ગયું.

ક્યાંકથી દહીં પણ મળી ગયું.

અને ખીચડી. કઢી અને પૂરીનું લોજન તૈયાર થઈ ગયું! શ્રી મોદીએ બધા વોડોમાં બેઠે ફરીને સૌને જમાડ્યાં.

પાછળથી આ કાર્યમાં રમેશ બુકસેલર તથા શ્રી નાનુ-ભાઈ બુકસેલરે સહાય કરી હતી.

હોસ્પિટલમાં નહોતી વીજળીની બત્તીઓ કે નહોતું પાણી.

રેલ દરમ્યાન રસ્તમયરાની એક દુવતિને ઘેર પ્રસૂતિ થયા ગાઢ સતત રક્તઆવ થતો હતો. કેમે કરી લોહી બંધ થાય નહીં. પૂરનાં પાણીમાં માર્ગ કરીને મહામુસીબતે આ બાઈને જનરલ હોસ્પિટલમાં લાવવામાં આવી.

ડોક્ટરોએ જોયું કે બાઈને લોહી આવવાની જરૂર હતી.

લોહી બહારથી મંગાવવું પડે.

મહામુસીબતે તે પણ મેળવી શકાયું.

બાઈને લોહી અપાયું અને તે બચી ગઈ.

આ સિવાય ખીજા બે પ્રસૂતિના કેઈસોમાં ઓપરેશન કરવું પડે એવી સ્થિતિ હતી.

ઓપરેશન શી રીતે કરી શકાય ?

નહોતી વીજળી કે નહોતું પાણી.

ડૉ. શેલતે વિચાર્યું કે ચેટ્રોમેક્સથી કામ લેવું પડશે. પણ ત્યાં વળી એક ખીજા ગૂંચ ઊભી થઈ.

ડૉ. શેક્ષન હવે ઓપરેશન વગર પ્રસૂતિ કરાવી શકાય એવા માર્ગો શોધવા લાગ્યા.

અંતે ચિપિયાનો આસરો તેમને જશ આપી ગયો.

બંને પ્રસૂતિઓ સફળતાપૂર્વક થઈ શકી. સૌને હૈયે શાંતિ થઈ.

બંને માતા અને તેમનાં બાળકો કુશળ છે.

સુરતમાં થોડા સમય પર અમેરિકન વિદ્યાર્થી ભાઈ-બહેનો આવેલાં. તેમને ગુજરાતભિત્ર ગ્રેસમાં આવકાર આપતાં તંત્રી મંડળના સિનિધર સભ્ય શ્રી ઠાકોરભાઈ દેસાઈ પર હૃદયરોગનો ત્યાં જ હુમલો થયો હતો. પેલા વિદેશી વિદ્યાર્થી ભાઈબહેનો તરત જ તેમની સારવાર કરવા મંડી પડ્યાં. વિદ્યાર્થી ભાઈબહેનોએ માનવતાનાં મંગલ દર્શન કરાવ્યાં. તે પછી શ્રી ઠાકોરભાઈ દેસાઈ આજદિન સુધી સારવાર માટે જનરલ હોસ્પિટલમાં જ છે. અને ત્યાં તેમને માનવતાનાં અનેક મંગલ દર્શન જોવાં મળ્યાં ! ઉપલાં પ્રસંગો તેમણે જ રજૂ કરેલાં છે.

(૧૧૯) વિદ્યા, વિનય, સહકાર અને શ્રમ

વલસાડ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ તેમના પ્રાધ્યાપકો અને પ્રિન્સીપાલ શ્રી આર. એ. સંઘવીની દોરવણી હેઠળ રાહત-કાર્યની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં મંડી પડ્યા છે.

૧૫મી ઓગસ્ટના શ્રમયજ્ઞમાં સુધરાઈપ્રમુખ શ્રી દિરાજશા તથા અન્ય સુધરાઈ સભ્યો પણ જોડાયા હતા.

આચાર્યશ્રી સંઘવીની દોરવણી અને માર્ગદર્શન હેઠળ પ્રાધ્યાપકોએ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓના સહકારથી વલસાડની

પૂર-નુકસાનની મોજણી એક જ દિવસમા પૂરી કરી હતી
આ કાર્યમા અર્થશાસ્ત્રના પ્રાધ્યાપકો પ્રો એસ એમ
શાહ, પ્રો આર્થ એસ દવે, તથા પ્રો બી જે લાડુતીયા
તથા કેમસના પ્રાધ્યાપકો પ્રો એન ડી ગામી, પ્રો જે
ડી ગાન્જર, પ્રો પી મી ગયજીવાલા તથા પ્રો એચ એ.
રાય જોડાયા હતા

(૧૨૦) શહેરને હવે વધુ સુંદર બનાવતો !

મહાન પિતાની તેજસ્વી પુત્રી

શ્રીમતી ઇન્દિરા ગાંધી

પિતાના ગુણોની વારસદાર

ગુજરાતના પૂરપૂરના સમાચારો સાંભળીને તેણે કહ્યું
ય ઈવી જિંદગી

ઇન્દિરા ગાંધી દોડી આવ્યા ગુજરાતમા

સુરત, નવસારી, લડવા અનેક સ્થળોએ ભારે હુથે ધૂમી
વજ્યા પૂરે કરેલી તારાણ નજરોનજર જોઈ

જોહ ! કેવડો મોટો વિનાશ !

ઠાપાની ધરતી પર જે જાણે તે કળા તે અહીં
વાસ્તવિક ધરતીના દરયો કેટલા કડુણ છે !

ઇંદરા ગાંધીએ સૂરતીજનોને કહ્યું

‘તમે જે હિંમતથી આ આફતનો સામનો કર્યો છે તે
બદલ તમને ધન્યવાદ આપુ છું. તમારી આફતમા હું અને
આખો દેશ સહભાગી છીએ હું આશા રાખુ છું કે બહારથી
આવતી સહાય અને તમારી ખુદની તાકાત અને હિંમતથી

તમે આ ઐતિહાસિક શહેરને વધુ સુંદર અને સમૃદ્ધ બનાવી શકશો.

તમારી આ મુસીબતમાં કેન્દ્ર સરકાર શક્ય એટલી તમામ સહાય કરશે.' :

(૧૨૧) અદ્ભુત અને રોમાંચક અનુભવો

શહેરની પેલે પાર,

કુદરતી ઉપચારતું કેન્દ્ર આવેલું છે.

કંચનવીલા બંગલો ! કુદરતના સાન્નિધ્યમાં આવેલું આ રમણીય ક્ષેત્ર પૂરનાં દિવસોમાં સતત યાદ આવતું હતું.

પૂર ઊતર્યાં કે અમે પહોંચી ગયા પેલે પાર.

કેન્દ્રના ડૉ. શ્રી લોગીલાલ પી. ગાંધીએ સત્કાર કરતાં કહ્યું : 'પૂર ઊતર્યાં પછી જ બધા આવે છે ! પણ હવે તો અહીં પ્રલયનાં દર્શ્યો જ જોવાનાં મળશે ! કરોડો રૂપિયા ખર્ચતાં કુદરતનાં જે અપૂર્વ સૌન્દર્યદર્શ્યો (અલગત કારમાં !) કયાંય જોવા ન મળે તે તમને સોમ, મંગળ, બુધ, શુક્ર જોવાનાં મળત !'

અને પછી તો ડોક્ટરે રેલ બેળાના એ ચાર દિવસોતું જે વર્ણન કયું તે ધાતું અદ્ભુત અને રોમાંચક હતું !

સુમૂલ ડેરીવાળા શ્રી આશાભાઈ પટેલ અને તેમનાં પત્ની પણ રેલ વખતે કુદરતી ઉપચાર કેન્દ્રમાં હતાં. શ્રી આશાભાઈનાં પત્ની ત્યાં સારવાર લેકેળ હતાં.

ડોક્ટર કહેતા : 'પૂરનાં ધસમસતા પ્રવાહમાં અમારો બંગલો જાણે તરતો હતો ! આબુખાબુ વૃક્ષો પર આસરો લઈ રહેલા લોકો 'બચાવો.....બચાવો'ની ખૂમો ખાટતા હતા !

હૃદય દ્રવી જતું હતું, પણ અમે ખુદ લાચાર હતા.

છાપરાંઓ પર કૃતરાઓ આમતેમ દોડતા, ને સતત બસ્યા કરતા હતા ! બંગલાના કમ્પાઉન્ડની નજીક સહેલીની વેલ છે. એના પર મોટો ચીત્રા સાપ બેઝી રહ્યો હતો. એની જ સાથે વેલના શુભામાં હાંદર અને ખીસ્કોલી પણ હતાં !

આફત સમયે બધા વેરઝેર ભૂલી ગયાં હતાં !

પૂલને પેલે પાર ફરવા જાવ તો જરૂર કુદરતી ઉપચાર કેન્દ્રમાં જાણે, અને ડોક્ટર સાહેબના મુખે સવિસ્તર વર્ણન સાંભળજો ! અદ્ભુત નવલકથા કરતાં તમને વધુ રસ પડશે ત્યાંતું કુદરતી વાતાવરણ જ એવું છે કે તમને કોઈ અનેરી તાઝગી અને તાંદુરસ્તીનો પણ અનુભવ થશે !

ડોક્ટરે અંતે કહ્યું :

‘વિજ્ઞાનનાં સાધનો પૂરને અટકાવવાં અસમર્થ નીવડયાં; પણ હવે આપણી પાસે જે કુદરતી સાધનો (ઉપચારો) છે—શ્રમ, ખુમારી અને તરવરાટ છે તે વડે આપણે નવું જીવન પ્રાપ્ત કરીએ !’

‘રેલના રણશૂરાઓ’ પુસ્તકનો ખીન્ને ભાગ પ્રગટ કરવાની યોજના છે. ખીન્ને ભાગ આપીશું તો ડોક્ટર સાહેબની વધુ વિગત રજૂ કરીશું.

(૧૨૨) ‘દયાળુ કેમ દ્રવી’ ઊઠી !

નેન લોકો.

જીવદયા તો તેમની જ :

પૂર આવતાં શ્રાવક લોકોનાં હૈયાં દ્રવી બિંધ્યાં. ગમે તે

કોમના નિરાધાર લોકોને આમતેમ રદવાયા બનીને દોડતાં જોઈને તેઓ પોતે જ દુઃખી બની ગયા !

ગોપીપુરા અને વડાચૌટામાં જૈન લોકોએ તાબડોલ રસોડાં શરૂ કરી દીધાં.

બીજી રાહતો પણ આપવા માંડી.

વડાચૌટાના જૈન ઉપાશ્રયે શ્રી મોહનભાઈ બદામીની આગેવાની હેઠળ રસોડું શરૂ થઈ ગયું. ઘેરેઘેરથી જૈનબહેનો પૂરી વધુવા આવતો. કારપોરેશન તો આ લોકોની રાહત પ્રવૃત્તિ જોઈને તાજુબ થઈ ગઈ.

ગોપીપુરા ઉપાશ્રયના પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી માલ્લિક્ય સાગરસુરિજી, તથા વડાચૌટા ઉપાશ્રયના પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયકસ્તુરસુરિજી, નવાપુરા અપાસરાના પૂ. ઉપાધ્યાય મહારાજશ્રી ચંદ્રોદયવિજયજી તથા મોહનલાલજી ઉપાશ્રયના શ્રી ભક્તિમુનિ મહારાજે જૈન લોકોને પ્રેરણા આપી નિરાધાર થઈ ગયેલા લોકોને તમામ રાહત આપવા પ્રતિજ્ઞા કર્યો.

રાંદેરમાં પૂ. મહારાજશ્રી નંદિયણમુનિજી પણ દોઢપણ જાતના લેહભાવ વિના વિશ્વખંધુત્વની ભાવના કેળવી લોકોને રાહતકાર્યમાં માંડી જવા ઉપદેશ આપ્યો.

મુંબઈ, પુના. અમદાવાદ, ઉત્તર ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્ર-દેશના ખુણેખુણેથી જૈન લોકો ટૂંકો ભરીને અનાજ, કપડાં ને બીજી વસ્તુઓ લઈને આવતા અને સુરત, ભરૂચ અને વલસાડ જિલ્લાના પુરતસ્ત વિસ્તારમાં વહેંચી જતા.

(૧૨૩) મુખરાઈનું નામ સાર્થક કયું

૧૮મી ઓગસ્ટ ને રવિવાર.

સવારનો સમય.

શહેરનાં મ્યુનિ. કોરપોરેટરો શ્રમયજ્ઞ કરવા મેદાને પડ્યા.

આવી લાગ્યા લાલા લજપતરાય બાગ પાસે.

પચાસેક સભ્યોની આ ટુકડીમાં કેટલાક અધિકારીઓ તથા નાગરિકો પણ જોડાયા હતા.

બે-અઢી કલાક સુધી સભ્યો દુર્ગંધ મારતા કીચડને જિલેથીને તગારામાં ભરતા અને ટ્રેકોમાં ઠાલવતા.

એ પ્રસંગે રંગમાં આવી જઈને ડેપુટી કમિશનર શ્રી પરમારે 'જસમા માટી થોડી તો ઉપાડ' ગાયું હતું, જે અન્ય સભ્યોએ ઝીંઝી લીધું હતું.

ડેપુટી મેયર શ્રી ગીરધરલાલ શાહ, શ્રી પોપટભાઈ બ્યાસ, કમિશનર શ્રી નિમ્બાલકર, ડે. કમિશનર શ્રી પરમાર, મ્યુ. કોરપોરેટરો શ્રી સાકરચંદ સરૈયા, ડો. જગદીશ, શ્રી હુસેનીભાઈ બહરી, શ્રી જયવંત ચૌહાણ, હોમગાર્ડઝ કમાન્ડર શ્રી વસંત જરીવાલા, શ્રી શંભુભાઈ પટેલ, શ્રી કેશવ લીમબાયા શ્રી કુમુદ દાંતવાળા, ઉપરાંત સૌ સભ્યો શ્રી વત્સલાબહેન સુબેદાર, શ્રી પુષ્પાબહેન દવે, તથા શ્રી રમાબહેન માસ્તર વગેરે આ શ્રમ ટુકડીમાં જોડાયાં હતાં.

(૧૨૪) અજબ છે તારી લીલા !

અમલસાડ ગામ.

પૂરથી બચવા પચાસેક ચખ્સો વૃદ્ધો પર ચઢી બેઠા હતાં.

તેમાં એક હતી સગભા.

બાઈની સાથે તેનો પાંચ વર્ષનો પુત્ર પણ હતો.

ધૂધવતાં પૂરમાં એ છોકરો ક્યારેક આડની પકડ છૂટી જતાં તણાઈ ગયો.

હાહાકાર મચી ગયો !

પેલી મગર્લા સ્ત્રીને ત્યારેજ પ્રસૂતિની પીડા ઊપડી.

આડ પર જ તેણે બીજા પુત્રને જન્મ આપ્યો.

પાણી ઊતરી જતાં બધાને સલામત રચ્યો ખસેડી લેવામાં આવ્યા.

(૧૨૫) રોટરી રેલ રાહત સમિતિ

સૂરત ઉધનાની રોટરી કલબો અને ઇનર બ્હીલ કલબ, સૂરત તરફથી એક સંયુક્ત પૂર રાહત સમિતિ કામ કરી રહી છે.

કોઈ પણ ઠાતા રૂપિયા એકાવન ભરી એક 'રોટરી યુનિટ' આપી એક સંકટગ્રસ્ત કુટુંબને સહાય કરી શકે છે.

યુનિટમાં એક થાળી, ત્રણ વાડકી, એક પવાહું, એક તપેલી, એક ડબો, એક પોતિયું, એક સાડી, એક દુવાલ, અઢી ટીલો અનાજ અને અડધો કીલો મસાલો અપાય છે.

(૧૨૬) દુઃખના હુંગરો તૂટી પડ્યાં

ભાંગ્યું ભાંગ્યું તોય ભર્યું !

કહેવત છે કે વાતમાં ને વાતમાં લલ્લુભાઈએ ભર્યું ગુમાવેલું ! પણ પૂરનો પ્રલય વાતોડિયો નહોતો ! ગુજરાતમાં તે બિલકુલ ચુપચાપ આવીને બિલો ! વાતમાં એ બાજો પડ્યો જ નહીં. જોને તો જ્યાં જ્યાં આવવું હતું ત્યાં બરાબર ટાણે

આવીને ઊભો !

લડ્ય એણે ગુમાવ્યું જ નહીં ! બરાબર પંજમાં લઈ લીધું !

અને લડ્ય જિલ્લા પર દુઃખના ડુંગરો તૂટી પડ્યા !

લડ્યની ખુવારીના સત્તાવાર આંકડા વિધાનસભામાં નીચે મુજબ રજૂ થયા છે.

લડ્ય જિલ્લામાં ૧૦૬ શખ્સો માર્યા ગયા છે. ૪૦૩ ગામોને પૂરની અસર પહોંચી છે. ૧૦૩૨૧ ઢોર નાશ પામ્યાં છે. ૮૭૬૬૭ એકર જમીન ધોવાઈ ગઈ છે.

(૧૨૭) સેવાનાં નીર નીતારતાં હતાં !

શ્રમયજ્ઞ !

સેવાનાં નીર નીતારતાં નવસો જેટલાં લાઈબ્રેરો સૂરત-રાંદેર માર્ગ પરનો કાઢવ ઊભેલી રહ્યાં છે.

રંગબેરંગી સાડીઓ અને મલવાર-કમીઝમાં સજ્જ થઈને એ પણ શ્રમયજ્ઞનાં મૂકાવ્યું છે.

સૂરત જિલ્લા પંચાયતના પ્રમુખ શ્રી ઝીણાભાઈ દરજી અને શિક્ષણ સમિતિના ચેરમેન શ્રી અલ્લુશાહની આગેવાની હેઠળ હજારેક માણસોએ તાપીનાં પૂરે બંધ કરી દીધેલો સૂરત-રાંદેરનો માર્ગ ખુલ્લો કરી દીધો હતો.

રાંદેર-અડાજણના અનેક સામાજિક કાર્યકર લાઈબ્રેરો આ યજ્ઞમાં સામેલ હતાં.

શ્રી ઝીણાભાઈનાં પત્ની, જિલ્લા ડ. પો. સુપ્રિ શ્રી વ્યાસનાં પત્ની, ઈજનેર શ્રી મેથ્યુનાં પત્ની તથા વાલોડના શ્રી પ્રબોધ જોષી પણ આ શ્રમયજ્ઞમાં જોડાર્થા હતાં.

ધૂધવતાં પૂરમાં એ ઊંકરો કચારેક આડની પકડ છૂટી જતાં તણાઈ ગયો.

હાહાકાર મચી ગયો !

પેલી મગલાં સીને ત્યારેજ પ્રસૂતિની પીડા ઊપડી.

જાડ પર જ તેણે બીજા પુત્રને જન્મ આપ્યો.

પાણી ઊતરી જતાં બધાને સલામત રથએ ખસેડી લેવામાં આવ્યા.

(૧૨૫) રોટરી રેલ રાહત સમિતિ

સૂરત ઉધનાની રોટરી કલબો અને ઇનર બ્લીલ કલબ, સૂરત તરફથી એક સંયુક્ત પૂર રાહત સમિતિ કામ કરી રહી છે.

કોઈ પણ હાતા રૂપિયા એકાવન ભરી એક 'રોટરી યુનિટ' આપી એક સંકટગ્રસ્ત કુટુંબને સહાય કરી શકે છે.

યુનિટમાં એક યાળી, ત્રણ વાડકી, એક પવાલું, એક તપેલી, એક ડબો, એક ધોતિયું, એક સાડી, એક દુવાલ, અઢી કીલો અનાજ અને અડધો કીલો મસાલો અપાય છે.

(૧૨૬) દુઃખના કુંગરો તૂટી પડ્યાં

ભાંગ્યું ભાગ્યું તોય ભર્યું !

કહેવત છે કે વાતમાં ને વાતમાં લલ્લુભાઈએ ભર્યું ગુમાવેલું ! પણ પૂરનો પ્રલય વાતોડિયો નહોતો ! શુજરાતમાં તે બિલકુલ ગુપચાપ આવીને બિલો ! વાતમાં એ જાઓ પડયો ન નહીં. એને તો જ્યાં જ્યાં આવવું હતું ત્યાં બરાબર ટાળે

આવીને ઊભો !

ભરૂચ એણે ગુમાવ્યું જ નહીં ! બરાબર પંજમાં લઈ લીધું !

અને ભરૂચ જિલ્લા પર હુઝારના હુંગરો તૂટી પડ્યા !

ભરૂચની ખુવારીના સત્તાવાર આંકડા વિધાનસભામાં નીચે મુજબ રજુ થયા છે.

ભરૂચ જિલ્લામાં ૧૦૯ શખ્સો માર્યા ગયા છે. ૪૦૩ ગામોને પૂરની અસર પહોંચી છે. ૧૦૩૨૧ ઢોર નાશ પામ્યાં છે. ૮૭૬૬૭ એકર જમીન ધોવાઈ ગઈ છે.

(૧૨૭) સેવાનાં નીર નીતારતાં હતાં !

શ્રમયજ્ઞ !

સેવાનાં નીર નીતારતાં નવસો જેટલાં ભાઈબહેનો સૂરત-રાંદેર માર્ગ પરનો કાઢવ ઊભેલી રહ્યાં છે.

રંગબેરંગી સાડીઓ અને સલવાર-કમીઝમાં સજ્જ બહેનોએ પણ શ્રમયજ્ઞનાં મૂકાવ્યું છે.

સૂરત જિલ્લા પંચાયતના પ્રમુખ શ્રી ઝીણાભાઈ દરજી અને શિક્ષણ સમિતિના ચેરમેન શ્રી અલ્લુશાહની આગેવાની હેઠળ હાલરેક માણસોએ તાપીનાં પૂરે બંધ કરી દીધેલો સૂરત-રાંદેરનો માર્ગ ખુલ્લો કરી દીધો હતો.

રાંદેર-અડાજણના અનેક સામાજિક કાર્યકર ભાઈબહેનો આ યજ્ઞમાં સામેલ હતાં.

શ્રી ઝીણાભાઈનાં પત્ની, જિલ્લા ડે. પો. મુખિ. શ્રી વ્યાસનાં પત્ની, ઈજનેર શ્રી ચેશ્યુનાં પત્ની તથા વાલોડના શ્રી પ્રબોધ ભોષી પણ આ શ્રમયજ્ઞમાં જોડાયાં હતાં.

(૧૨૮) ઉમદા અમદાવાદ !

અમદાવાદ ?

હા જી, એ જ અમદાવાદની વાત છે.

તાપી-નર્મદાનાં વિનાશક-પૂરનાં સગાચારાથી કેાણુ જાણે કેમ કરકસરિયું અમદાવાદ પણ દ્રવી બિઠયું !

પુરથસ્તોની વહારે ચડવાનો અનહદ નાદ જાગ્યો.

અને લોકો ખાલસામગ્રીઓ લઈને કેંગ્રેસ ભવન તરફ દોડવા લાગ્યા.

શહેર કેંગ્રેસનું કાર્યાલય ધમધમી બિઠયું !

વેપારી મહાજનો દોડી આવ્યાં. થોડે થોડે કાર્યકરો આવ્યા. વિદ્યાર્થીઓ આવ્યા. મહિલાઓ આવી અને નાનાં નાનાં ભૂલકાંઓ પણ આવ્યાં.

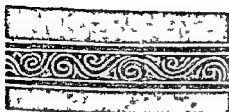
લેતે લેતે બહેનોએ મરી-મમાલાની પૂરીઓ તૈયાર કરવા માંડી.

શહેરભરમાંથી ખાલસામગ્રીઓ કેંગ્રેસ ભવનમાં ઠલવાવા માંડી.

શહેર કેંગ્રેસના પ્રમુખ શ્રી જમનાશંકર પંડ્યા રાત ને દિવસ સ્વયંસેવકો સાથે ફૂડપેકેટો તૈયાર કરવાના કામમાં પરોવાઈ ગયા હતા.

ઠેરઠેર રાહતદાળાઓ ચરૂ થઈ ગયા હતા એક મોડું સરથસ નીકળ્યું. 'સૂરત-ભરૂચ હમારા હૈ !' ના બુલંદ નાદ ગળવતા અમદાવાદીઓએ પુરવાર કરી આપ્યું કે અમદાવાદ કેટલું ઉમદા !

કેાંઈએ કહ્યું કે મુળધંગરાઓ મોટરમાંથી દોડી આવ્યા પણ અમદાવાદીઓ આસમાને બિડી આવ્યા !

પડકારની

પ્રેરણા ।

પ્રકૃતિ અને માનવ એ બીજાને પડકારતા જ નથી છે એક વચ્ચેનું દ્વંદ્વ હજી ચાલુ જ છે. નથી પ્રકૃતિ હારી કે નથી માનવી હાર્યા રેલ, ધરતીકંપ, હિમપ્રપાત, સાગરી તુફાન, જનાળામુખીના ધડાકાબડાકાથી વેરાતા વિનાશ વચ્ચે માનવી પ્રત્યે પડકારતો જ રહ્યો છે કોઈ કોઈ વાર ગૈર દૃષ્ટ ધારણ કરી વિનાશ વેરાનાની પ્રકૃતિની ધૂન કે પેનજાને માણસ સમજી ગયો છે અને પોતેને પડકારતા રહી ઉન્નત ભરતકે જીવવાની માનવ જગતની અડગ અસીમ શક્તિને પ્રકૃતિ પણ પામી ગઈ છે

રેલ અને આગના વિનાશ સુગત શબ્દ માત્ર નહીં તાપી વરમે બે વગસે કે પાંચ વચ્ચે રીફ્ટી જ રહી છે અને સુગતની રાગાતી ખડકત થતી સુરત રેલકદાગ ને ગુમડી બનતી ગઈ છે એ પણ દખીકત છે એ જ તાપી અને એ જ માનવી ! મેકિના મૂળગત સ્વરાવનુ આ પુસ્તકમાં દર્શાવેલ થાય છે

આની કુદરતી આકૃતિ ઉપરાંત માનવસર્જિત સુદ્ધ જેવી આકૃતિ પણ આવે છે જગતના અનેક રાષ્ટ્રો યુદ્ધમાં ભાગી ભગ્ય અર્થ બેરા થયા છે આપણે યુદ્ધની મૂળ જ બીજી અને બધાનક પ્રત્યક્ષભિન્ને અનુભવ કર્યો નથી એ વિનાશમાં તો માનવી માનવીને જીરવા કંદારા, પીડી પીણીને મારી નાખવાને સામે ધસે છે સામાને અતમ કવો એ જ એનો હેતુ હોય છે ત્યાગ ગચાવનારુ, ગદત આપનારુ, નાસવાની કે સતાઇ જવાની સગવડ આપનારુ કોઈ હોતુ નથી સૌ પોતપોતાની રીતે જે જીવણુ ને કપરી સ્થિતિમાં મુકયા હોય તેવા છવે છે ને રાષ્ટ્રને ઉગારવાનો પ્રયત્ન કરે છે-મરજવા મની ધૂમે છે આ પુસ્તકમાં અપાયેલ રેલ વિનાશની કડીગદ્ડ વિગતો પ્રજ્ઞ સમક્ષ માનવસર્જિત વિનાશની કદરના, એ

વેગાની રિયતિ અને માનનીના પુનુદાર્થની કલ્પના કરવાની મ્હી પૂરી પાડે છે
આપણ પાઠ એક રાષ્ટ્ર છે મુદ્દની શક્યતા મટેસની જ એવું કમિયાય તો
આપો શુ કરીશુ, બીજાએએ શુ ક્યું એ બંને રિયાન આ
નિનાશ ગાથામાથી આનવો જેવા આ રેતુથી જ શ્રી રાતિનાઇ લમમકરે
ઢિલના રાશુના' નુ પ્રકારાન ક્યુ છે અને યુનાનો વિદ્યાથીઓ
આ પુરનને એ જ રતિ મુને તો અવચન આફતેને પ મરવાની
વડને વડુ રામિન ગાપ્ત થગે —બ્રજદેવ પ્ર મેલીઆ

✽

પ્રકારાનનો હંતુ

કેન એ કેવળ પાડીનો જે નથી, એના પ્રચક પ્રવાહ સાથે
નિનાશ વાંકે છે જાનહાનિ, માનમિ મતની ખુસારી એમ વાલી થી
બરમાલી થય છે એ નિનાશ ઠી પજુ માણમ એ જ ખુમારીમા
મા થય છે એ કે

ઢિલના રાશુના'ના પ્રકારાન માટે શ્રી બ્રજદેવ મેલીઆ,
શ્રી રતિનાન અનિન શ્રી મગનીમુખ રામી આદિય સગમના સઆનકો
શ્રી નનુમલ નાપક તેમ જ શ્રી ડાવાલાર્ધ નાપક, શ્રી મે રાધ
પદક અને શ્રી હરી નાપક વગેરે વ્યોક મિતેગા નરના આપી ગાનુ જ
નાન રગ બીજા અથ સહમાન પજુ આપ્યો

આ કેનાનારા અની ગાલ નમજ રિનાગન એના રુપ ઉપગત
મ એગ જે રીત એના મુખ ના મારી છે તેના પ્રસંગે આ પુનમમા
રતુ મારી છે તામ મહારાગાના રિધ રીગો આ ગાથાગાથી બીજી
મુદ્દની કે માનવસર્ગિત આફતો સામે લીઆ મુદ્દની મતના પાવાની
અને પ મર જીવસાની રાકિત પ્રામ મર જ આ પુનકની મુખ્ય
નેમ છે મો આવા છે કે એ જ દી ટપી ગો કાક અવચને

હા આ રીત થણુ રાકિય પકયુ છે આ એ રી વુ છે
ઢિલના રાશુના'નો એ મ છે બીને જાગ પ પ્રમ મરવો પ ને
સમક પથ આગ રેતુના પૂર તરીકે ઉપાડી થઇ પા એમ હ
મનુ છે

—ગાનિલાડ દામમામ

લાખ રૂપિયાનો સતોપ

દાનદાડ ગમ

જાય જિ નામા ગાસરી નીના માર આવેન છે ત્યા આવે છે
આનમરાગા

શ્રી ખુશાન શાષ્ટ પોન મે શામાના નિરુ છે

નનીના કિનારે બાંહેના મગ્ગ મમનમા એમ્મોનીમ બા . . છે
ઓ ભાગે

પાયમી એમગમ્મી જી ગાસરી નીમા શા પી ચ સા ના ના દતા
ખુશાનભાઈ મમગ્ગ ગયા કે પૂર મ્યાર ગો મે ગે મ્હેસાન નદી
આનમરાગામા એમ્મોનીમ બાળકે [માર્ક પાયુ ધમીએ
મે સા રો

તેમો ગોક મનમત મ્થગે જી . ના મમનનાઈ આશ્રય શાધી
દીયો ગુરી શલ્યામમ્મી રગ તમા ખગમી નીરી

ઓ ભાગે ગતના ગણુ દોરો ખુશાનનર્મ ગમમ્મા પૂર દહે
મસમમ્મા આવતા રતા

તેમના તમાન શાગકો જગાડી દાર બાગકો દે આ શા બોગતા
બોગતા બેધુ તો ગારોર પા પી જ પા પી દખાય જ

બાગકોએ રાગગમ શ્રી મરી

ખુશાનઆષ્ટએ રન થતા ખુમવી નદી તેમ . . એને શાત પા પા
ત . સા ન થો . વો . શાગમેને ગેસડી તેન ર થયા દેગતા ને
પોતે તરતા ત ના ની મનામત મ્થગે જગા ના પા

આમ એન મ મ્મ . લગ ની . શા બાગકે ને સીસનામત પૂતી
જની આનમરાગામાની ગાસરી નીરા

પગી તો રાગા પૂગા સકુ પી મધ ખુશાનઆષ્ટએ પોતા પી
અગત ગણુ દખાઈ કિયાની મામના પગ ગા . પી

બના લા . કિયા . સતાર ગેમના નનને સમૃદ્ધ મ્મી જતો
દતો કે તેમણે એમ્મોનીસ શાગો ત્યાની લીધા રના

જનની બાજી સગાવી

કોરોના થી અહમદ ઇસ્માઈલ દુરોગીઆએ રેનગ્રમત (સ્ત્રી)માં ધૂમને પાચસે માથુસોને દોડી દારા સલામત રથે ખસેડ્યા હતા. શ્રી અહમદભાઈને ધર અને દોડી બંને રેવમા નામ પામ્યા છે. છતાં તેનો તેમને અફસોસ નથી.

૧૮૦ માથુસોને બચાવી લીધા

ભરૂચ જિલ્લાના નીકાગ ગામના પંચ યુવાન આદર્શિકા (૧) શ્રી હીરાભાઈ જોશભાઈ રસાવા (૨) શ્રી મગુભાઈ જેસગભાઈ (૩) શ્રી સોમભાઈ રાયદભાઈ (૪) શ્રી દેવજીભાઈ છીતાભાઈ અને (૫) નરોત્તમભાઈ લાલભાઈએ ૩૦ વખતે ૧૮૦ જેટલા માથુસોને ઉગારી લીધા હતા.

ઉકાઈ બંધ બાંધવામાં હવે સુધારેલા અદાને મુજબ આસરે ૧૦૦ કુટુંબો ખર્ચ થનાર છે. ૧૯૬૮ની માત્ર તાપી નદીના રેલના પાણીને લીધે ૪ એક અબજનું ગુડસાન થયું છે. આમ જો

ઉકાઈ બંધ બંધાઈ ગયો હોત અને રેલના પાણી પર નિયત વર્ષ થકમ હોત તો એમ કહી શકાત કે ઉકાઈ બંધ વિના મૂલ્યે બધાયો છે.

તખાલી અને જરનાદીમાંથી એકા યઈ ફરીથી નવસર્જન કરવાનું મહાભાગત કામ પચાયતોએ અને પચાયતોના નાના મોટા કામકેરોએ કરનાનું છે.

-શ્રી હાકેરભાઈ દેસાઈ

-શ્રી હકુમત દેસાઈ

એવી છે એકતા ભારતની

રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. ઝાકીરહુસેને ગુજરાત રાજ્યના મુખ્ય પ્રધાન શ્રી દિતેન્દ્રભાઈ દેસાઈ પર પાઠવેલા એક પત્રમાં જણાવ્યું છે :

‘ગુજરાત પરની આ આકૃતે આપણને એક મોઢપાક શીખવ્યો છે. જાને તે છે ભારતની એકતાનો. એના એક પણ ભાગને ઈજ્જત પહોંચે નો ખીજા ભાગે પણ એ સંવેદના અનુભવે છે. દેશના એક ભાગની આકૃત સમગ્ર દેશ અનુભવી રહ્યો છે.

તમારાં નેતૃત્વ હેઠળ સમગ્ર ગુજરાતની પ્રજા આકૃતનો બદાદુરીથી સામનો કરી રહી છે અને આકૃતગરતોની વઢારે ધાર્ષ છે તે અમૂત પૂર્વ છે.

તમે ખાત્રી રાખશો કે ગુજરાતને મદદ કરવાના અમારા કાર્યમાં અમે કશી મણા નહીં રાખીએ’

✽

બૂલશો નહીં !

શહેરમાં રાહત, સફાઈ અને ખીજાં કામે પાર પાડવાનાં હતાં. સાધનોની મુશ્કેલી હતી. છતાં કેપોરેશનના અધિકારીઓ, અધ્યક્ષોએ મન મૂકીને, ઉગ્ગરા અને જૂખ વેડીને કામ પાર પાડ્યું છે તેની નોધ બેવાવી જોઈએ.

—શ્રી પોપટભાઈ વ્યાસ

✽

દેલતણાં કાઢવાની વચ્ચે,
ગધાના મુકાંની વચ્ચે,
બે હાલ મનેલી સ્થિતિ વચ્ચે

માનવતાનું પદમ દલે છે !

—જૂષેન્દ્ર ઠા. વઢીલ

એ બહાદુર ખસાસીઓ

વીરતા તે આનું નામ !

એને ગાનવતા પણ આનું જ નામ !

બહુથ જિલ્લાનું એક નાનું સાગ-ઓનપટાર

પૂરના પાણીથી સાગ મળી જાયે ત્યાં વાજહેરી 'લક્ષ્મી' નામની દોરીમાં ૨૦૦ જણ ચઢી બેઠા.

જ રક્ષાતી રાખક લોકો વડાણને છુટુ કરીને આણેના ગામ નજોર હ માગ્યા બૂમાબૂમ કરતાં દતા પાછીમા

પાપ ગોમતી જાણતો દેવ કે ત્યાં તે નાવડીને છોડી મુક્યો તે...

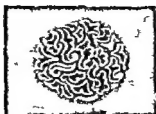
આરે સંસ્કારો મગાડી દેના !

... જેને દાન મળ્યા

આપની જે ૧૪ જાન સ્વર્ગમાં જઈ નોમજીએ હવે તેઓની દરખાસ્ત ન કરી. ખનીસ કલાક સુધી લોકો બેઠી ગયા

આજે હવે તેઓ ને માન્યો લાખ થાખ ગણિતન આરે છે.

ગુજરાતની આ મોટી આપત્તિમાં હું ભારે દેવે આવી હતી પણ મને ખુની બિચારો છે કે કોઈની સિક્કા પર હું ખ કે નિગાયા નથી. અગીના લોકો આફત હસના હસના વેડે છે આફત તો આવે પણ બાહ્ય લોકો આફતને પણ અસર માની લઈ વધુ સમૃદ્ધ બને છે કમનૈશ જ નાગીપામ થકેને બેમી રહે છે

આપણા દેશની તાગીર છે કે દેશ આફત વખતે મતભેદો બૂલી ન હોને એક થઈ જાય છે ત્યારે એવું જાગે કે સમગ્ર દેશ એક પરિવાર છે

આમ તો બાધેલા મમનો લોડવાની આપણે હિમ્મત કરતા નથી, પણ પ્રતિ આપણી નવગાદન ઓળખી લઈને એ કામ પતાવી દે છે એમાની બોલ શકે જઈ આ ઐતિહાસિક શહેરનું નવું આયોજન કરી તેને આરક સુદ બનાવશે

(વકાત્રાન શ્રીમતી કાન્ના ગાધીએ સૂરતમાં આપેલ પ્રવચનમાંથી)

✽

તેન પીડિતોને મ ન અપારો જ લાને ને તે
આ યુ જાય

આરત વગાને લોગાજ ને દિ
પણ હમન પછી છે.

ગુજરાતની પ્રજા

એક હજાર વરસનું પુણ્ય

હજારો બાદગોનો સદાય માટે દોડી આત્મા લઈ જમનારા
પડ્યા રાત ને દિવસ એક કથંગોળીને ઘેરે તેરી રીતે અમ ત્રાદમા
ખાઈ પાનધાના દુક ને દુક ગોપ્યતા ગયા

હુ ધારુ હુ કે લાઈ જમનારાકર આ કામ કરી એક દા
વના પુણ્યો મગ્ય કરો છે આ મગ્યમા એમની શક્તિ મો
કળાગે ખીની બરેલી મા । જેના ધણગોળાએ નાજો નોર્લ

હુ માનુ હુ કે કેઇ નાજ કવિ ના મદાપૂર ઉપર લો મદા
કાલ સર્ગે તો જમ ત્રાદમારને એક અવિચાર ના આકા તરીકે ન લીધરે

—શ્રી યમોદ્યમ મહેતા

*

અમદાવાદ રુવે છે
મુરત-ભર્યના ગમ પડ
લેલીના આસુડે પાપ આસુઓ આખની હયા ત છે જેમ માનીને
અમદાવાદ નગરીના એ કપ છે
નવામી અને ફકારી

પણ એના જાને રપમા છુપાની અમીગત કોઈથી છાડી નથી
કોઈમ ભરનમા ખડકાયેના વચેના દગમા એની આ નવામી અને
ફકારી રેકે કોર અકમલ ઝીનાયા છે

ઘેર આવેલા મટેમાનને માત્ર પાણી કે ગા પાઈ ને પાઝ વગતા
હુકી મથરાવનીનાગા અમદાવાદે એના પરનું આ આગ ખોદુ હોવાની
સમજડ દનીલ પેશ કરી છે

—અદેગ

*

મુરતમા રેડિયોસ્ટેશનની કેની આસ્પષ્ટતા છે તે હવે સ્પષ્ટ થયું છે

—શ્રી ભગવતીકુમાર શર્મા